

РЕФОРМА ВОЈНОГ ОБРАЗОВАЊА
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – МОГУЋНОСТИ,
ИЗАЗОВИ, ПРАВЦИ РАЗВОЈАДр Зоран Јефтић¹
Др Младен Вуруна, бригадни генерал²

Развој војног образовања у Србији започео је 1850. године устројством Артиљеријске школе. Од тада, систем војног образовања пролазио је кроз периоде развоја који су обележени развојем државе, али често и бурним историјским променама на овим просторима.

Данас је систем војног образовања пред новим изазовом: усклађивањем војног образовања са системом образовања у Републици Србији. Пре ступања у ове процесе било је нужно да се препозна затечено стање и утврде реформске потребе. Након тога, приступило се анализи могућности и основа за потпуну и свеобухватну реформу војног образовања.

Правци развоја војног образовања у Републици Србији су: акредитација Војне академије и Војномедицинске академије, развој студијских програма и курсева усавршавања у складу са потребама Војске Србије и општеприхваћеним стандардима, раздвајање образовања и обуке, заједнички студијски програми са факултетима универзитета у Републици Србији и реформа Војне гимназије.

Циљ јесте да Војна академија у наредној деценији постане престижна војнообразовна институција у региону, усклађена са системом образовања Републике Србије, у којој ће се школовати кадар за потребе система одбране и безбедности Републике Србије, према студијским програмима високог квалитета који су признати унутар мреже европског високог образовања и од иностраних војнообразовних институција.

Кључне речи: *реформа, војно образовање, обука, студијски програми, курсеви, Војна гимназија, Средња стручна војна школа, Војна академија, Војномедицинска академија, Војска Србије, Универзитет у Београду, Болоњска декларација, акредитација, Република Србија.*

¹ Државни секретар у Министарству одбране Републике Србије.

² Начелник Управе за школство у Министарству одбране Републике Србије.

Историјски преглед војног школства у Републици Србији

Почетак

Почетак војног школства у Србији доводи се у везу са Одлуком кнеза Александра Карађорђевића од 6. (18) марта 1850, када је он, на предлог министра војног, одобрио „Пројекат устројенија Артилериске школе“. Школа је започела са радом већ у јесен, а после петогодишњег школовања у чин потпоручника унапређено је десет питомаца који су затим распоређени у јединице Српске војске. Артилериска школа добија назив Војна академија 18. (31) јануара 1880. године (од оснивања Артилеријске школе у народу се за њу користио назив Војна академија), када је кнез Милан Обреновић потврдио Указом Закон за устројство Војне академије, који је претходно, на заседању у Нишу, усвојила Народна скупштина. Поменути закон Војна академија је дефинисана као „научни и васпитни завод за спремање младића за официре, као и за давање вишег војног образовања млађим официрима“.

Период до Првог светског рата

Крајем деветнаестог века порасле су потребе за школованим официрским кадром, нарочито након 1883. године када је у Краљевини Србији уведена општа војна обавеза. Године 1884. почиње са радом и Виша школа Војне академије, на којој су школовани официри до чина капетана друге класе свих родова и служби. У току балканских ратова и за време Првог светског рата, Војна академија није радила.

Период до Другог светског рата

Рад Војне академије је обновљен у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, уписом 47. класе питомаца. До почетка Другог светског рата школовање је завршило неколико генерација официра. Последња, 66. класа, завршила је школовање у Краљевини Југославији октобра 1940. године. До тада, Војна академија је увелико постала „савремена универзална школа“ која се, поред образовања и васпитања за све дужности официра војске, бавила и научном делатношћу у области војних наука. Та делатност, од великог значаја за развој војне теорије и праксе, задржала се као један од важних приоритета у свим наредним фазама развоја Војне академије.

Период након Другог светског рата

Након Другог светског рата систем војног образовања у новоствореној држави развија се постепено, укључујући све нивое образовања.

У почетку, високо војно образовање спроводило се у више видовских и родовских Војних академија које су, у почетном периоду после Другог светског рата, обезбеђивале више образовање, да би седамдесетих година прошлог века, углавном, све Академије прешле на систем високог, четворогодишњег, односно петогодишњег образовања.

Кандидати за војне академије били су средњошколци који су завршили цивилне школе, војне гимназије и средње војне школе и након завршетка Академије, стицали су дипломе које су биле признате у друштву. Четворогодишњим школовањем у академијама родова и петогодишњим школовањем у техничким војним академијама обезбеђивали су дипломе са којима су се могле наставити последипломске студије на било којем универзитету у држави. У то време велика већина официра завршавала је каријеру у војсци, тако да сврха дипломе којом би се обезбедио наставак каријере у цивилном сектору, није долазила до изражаја.

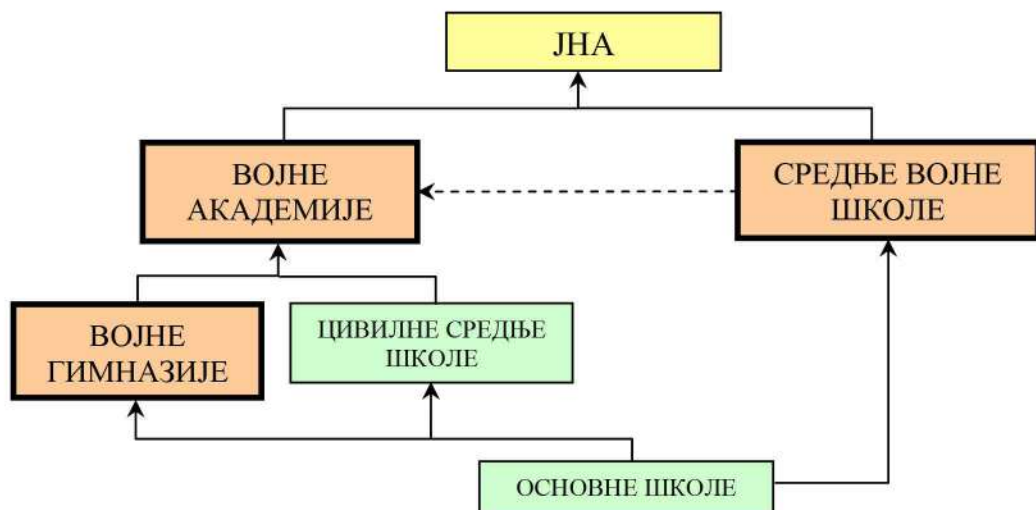
Паралелно са основним студијама, на војним академијама су реализовани и разни курсеви усавршавања који су официрима обезбеђивали развој каријере. Курсеви су били усклађени са техничким развојем војске, променама у организацији и формацијском саставу, увођењем нових правила употребе јединица и достигнућима у војној научној мисли.

Средње војно образовање у последње три деценије двадесетог века реализовано је у војним гимназијама и средњим школама. Војне гимназије су припремале кандидате за наставак студија на војним академијама, а њихови наставни програми били су усклађени са сличним школама у цивилном сектору. У СФРЈ основане су четири војне гимназије и то у: Београду, Загребу, Љубљани и Мостару. Војна гимназија у Мостару била је намењена за припремно школовање будућих pilota. Средње војне школе су биле намењене за школовање подофицира. У тим школама будући подофицири припремани су за све дужности у ЈНА. Средње војне школе су, углавном, осниване у школским центрима одређених видова, родова и служби.

До последње деценије двадесетог века, на простору СФРЈ постојале су следеће војне академије и школски центри у којима су школовани будући официри и подофицири: Војна академија КоВ и Школски центар везе и ЕИ и ПЕД (Београд), Војнотехничка академија (Загреб), Морнаричка војна академија и Морнаричкотехничка војна академија (Сплит), Ваздухопловна војна академија, Школски центар ПВО и Артиљеријски школски центар (Задар), Ваздухопловнотехничка војна академија (први степен у Рајловцу – Сарајево, и други степен у Жаркову – Београд), Центар војних школа (Сарајево),

Школски центар оклопно-механизованих јединица (Бања Лука), Инжињеријски школски центар (Карловац) и Школски центар АБХО (Крушевац).

Образовање и усавршавање официра спроводило се у Центру високих војних школа који се налазио у Београду.

Слика 1 – Систем војног образовања у ЈНА

Период након 1991. године

Бурна дешавања у последњој деценији двадесетог века довела су до тога да је већи део материјалног и један део наставног потенцијала војних академија и средњих војних школа Југословенске народне армије пресељен у Београд. Од њих су формиран центри и средње војне школе за школовање подофицира, једна Војна гимназија и високе војне школе – војне академије, намењене за школовање официра родова и служби. Војномедицинска академија поред школовања, обавља и делатност медицинског збрињавања припадника система одбране – налазила се у Београду. Школе за усавршавање каријерних официра, које би се могле свести под назив Школа националне одбране, такође су се налазиле у Београду и пре 1991. године. У њима су реализовани највиши нивои стручног усавршавања и образовања.

Године 1994. формирана је једна Средња стручна војна школа са одсецима и смеровима. Школа је престала са радом 2007. године. Затим, 2000. године, формирана је и једна Војна академија као јединствена образовна институција, у коју је касније укључена и Војна гимназија.

Данас је Војна академија Републике Србије „савремена универзална школа“ одговорна за школовање и усавршавање припадника Министарства одбране и Војске Србије, као и за развој научноистраживачке делатности у областима од интереса за одбрану и безбедност.

Затечено стање војног образовања у Републици Србији од 2005. године

Стање институција

Године 2005. у Министарству одбране почиње да сазрева свест о неопходности корените реформе војног образовања. Неколико година раније већина земаља је усвојила Болоњску декларацију и реформа система високог образовања почела је да се спроводи у многим европским земљама. Већ тада је било јасно да ће већина њих, своје високо војно образовање ускладити са захтевима и препорукама Болоњске декларације.

Највећи део високог војног образовања у Србији и Црној Гори спроводио се у Војној академији која је настала спајањем Војне академије Војске Југославије, Војнотехничке академије Војске Југославије, Школе националне одбране и Генералштабне школе (2000). У Војној академији школовани су студенти и официри за све дужности у војсци, а у Војномедицинској академији спроводиле су се последипломске студије из медицинских наука, од специјализације до доктората. Наведене институције налазиле су се у Београду и околини, на више локација. На свакој локацији налазили су се наставници и потребна наставна база, укључујући логистичку и осталу подршку. За разлику од осталих институција у процесу реализације наставе, део Војне академије, Одсек логистике, односно претходна Војнотехничка академија, у великој мери су се ослањали на спољне сараднике и факултете Београдског универзитета. Професори и асистенти (са Машинског, Електротехничког, Технолошког, Економског и Саобраћајног факултета) Београдског универзитета спроводили су наставу студентима Одсека логистике, при чему су се у одређеној мери користили кабинети и лабораторије поменутих факултета.

Одсеци и смерови Средње стручне војне школе налазили су на више локација у Србији, а Војна гимназија је остала на истој локацији у Београду. Средња стручна војна школа је још 1994. године „прешла“ са четворогодишњег школовања на једногодишње и двогодишње школовање средњошколаца (који су завршили средњу школу у цивилству) за будуће подофицире, док је Војна гимназија задржала четворогодишње школовање. Као и војне академије, сви одсеци и смерови Средње стручне војне школе, укључујући и Војну гимназију, имали су сопствене наставнике, материјалну базу наставе и гломазан систем подршке и управљања.

Законски оквир

Систем војног образовања заснивао се на Закону о војним школама и војним научноистраживачким установама. Пре увођења Болоњске декларације посебан закон којим је био уређен систем војног образовања није доводио у питање усклађеност војног и цивилног високог образовања зато што у области високог образовања није било разлика између војног и цивилног закона које би довеле у питање усклађеност ова два система образовања. Исто тако, Закон о војним школама и војним научноистраживачким установама није спутавао развој курикулума и омогућавао је реализацију наставе високог образовања, последипломских студија и последипломског усавршавања на највишем нивоу, једнако квалитетно као и у цивилном сектору. Све то је пружало стабилан оквир за несметано спровођење високог војног образовања паралелно са системом цивилног образовања, што је на неки начин слабило вољу и потребу за једном свеобухватном реформом.

Поменути Закон је уређивао и односе у средњем војном образовању. На овом нивоу образовања Закон није био сметња развоју и реформама, али процес реформе средњег образовања у држави није озбиљно ни започео. Промене наставних програма и методологије реализације наставе пратиле су достигнућа у цивилном сектору и на тај начин „држале корак“ са окружењем.

Људски и материјални ресурси

Један од највећих проблема са којим се систем војног образовања суочавао 2005. године јесте стање људских и материјалних ресурса у војним школама.

Материјални ресурси наставе, од наставних средстава, преко информатичке опреме, до техничких средстава којима је опремљена војска, били су веома дотрајали и у лошем стању што је последица вишегодишњег неинвестирања у развој наставне базе. Промене у структури и локацији јединица, институција и центара Министарства и Војске, утицале су на квалитет реализације наставе у војним школама, јер су јединице и центри места где се део наставе реализује. Поред тога, постојала је једна значајна резерва унутар система, јер је Војна академија била обједињена од целина претходних школа, које су у великој мери биле опремљене истим средствима и техником. Пресељење тих целина на једну локацију пружало је могућност искоришћења те резерве, што би на неки начин олакшало проблем материјалне базе наставе.

Проблем људских ресурса био је сличан проблему материјалних ресурса. Војне школе су имале наставно особље, али због лошег вођења кадра и непрестаног осипања услед пензионисања и тешке економске и политичке

ситуације у земљи, реализација неких облика и нивоа школовања доведена је у питање. Решење је тражено, како 2005. године тако и претходне деценије, у ангажовању спољних сарадника и наставника са цивилних факултета. Постојала је одређена резерва унутар система, слично као и у случају материјалних ресурса, али је неправилно осипање наставног особља и укупно стање у држави отежало и онемогућило његов плански развој, те је и резерва у људским ресурсима била неуравнотежена. У вези с тим, одређених кадрова било је превише, док се за реализацију појединих наставних садржаја појавио недостатак наставника. Све ово је проблем у вези са људским ресурсима учинило знатно сложенијим, него што се то чинило.

Реформске потребе војног образовања у Републици Србији

Затечено стање је указивало на неопходност промена у систему војног образовања које би биле засноване на следећим реформским потребама:

1. мисије Војске Србије;
2. економичност;
3. ефикасност;
4. квалитет;
5. признање у друштву и на тржишту рада и
6. раздвајање образовања и обуке.

Мисије Војске Србије

Војска Србије мора да буде оспособљена за следеће три мисије:

1. одбрана државе;
2. учешће у операцијама подршке миру и
3. помоћ цивилном становништву и цивилним органима власти у случајевима природних катастрофа и великих несрећа.

Све три мисије нису биле непознаница за ЈНА, па самим тим нису непознате ни Војсци Србије која је у доброј мери проистекла из ЈНА. Одбрана државе је била темељна обавеза за ЈНА, а стратешки концепти, оперативне процедуре и употребе јединица заснивале су се на тој мисији. Такође, ЈНА је имала и одређено искуство у операцијама подршке миру, нарочито у време израелско-арапских ратова. Најзад, у свим већим несрећама и природним катастрофама, као што су биле поплаве или земљотреси у Скопљу и Бања Луци, војска је учествовала са својим капацитетима на санирању последица, спашавању становништва и имовине.

Поменуте мисије заснивају се на другачијим стратешким концептима и оперативним процедурама. Многе војске темеље своју обуку и опремање јединица на мисији учешћа у операцијама подршке миру, док су се неке од њих специјализовале за одређене активности које су у вези са природним катастрофама (Мађарска за поплаве, Иран за земљотресе, Турска за све облике ванредних догађаја и слично). Војска Србије никако не сме да умањи значај прве мисије, али се исто тако добро припрема за другу и трећу мисију. Измењени стратешки концепти и оперативне процедуре представљају изазов за образовање и јављају се као темељна реформска потреба.

Економичност

Свака реформа мора да буде, у свом исходишту, економски оправдана. Војска Србије спада у ред мањих војски и школовање кадрова за различите дужности изузетно је скупо. Финансирање већег броја образовних институција које годишње уписују од педесет до сто студената никако није економски оправдано и одрживо. Ипак, ниједна војска се не одриче школовања својих кадрова јер је реч о образовним профилима који решавају проблеме безбедности што, у данашње време, има непроцењиву вредност. Уосталом, војска је највећи буџетски корисник и никако се не сме посматрати само кроз призму остваривања профита.

У протеклих неколико година, многе европске земље биле су присиљене да изврше промене у својим војнообразовним системима у вези са смањењем буџета због промене у стратешком окружењу. Једна од тих промена, која свакако значајно утиче на смањење трошкова образовања, јесте обједињавање већег броја војнообразовних институција у једну институцију и на једној локацији. Та промена често иницира противљење традиционалиста који не прихватају изостављање речи „морнаричка“ или „ваздухопловна“ у називу академије. Неке земље, нарочито оне са већим националним дохотком, још увек су у „преговорима са традиционалистима“, али су и оне веома близу решења које подразумева јединствену институцију и локацију.

У потрази за оптималним економским решењем неке земље су основале веома успешне универзитете одбране на којима се, поред кадета, школују и цивили (Чешка Република, Мађарска, Пољска). То је посебан изазов који, уколико је образовање које институција нуди квалитетно и конкурентно на тржишту, економски оправдава инвестирање у институцију.

Ефикасност

Принцип ефикасности не може се одвојити од економичности. Наравно, треба имати на уму да за квалитет некад треба и да се плати. У условима ограничених финансијских средстава и моделима кадровских школа, да би

образовање било ефикасно и квалитетно, неопходно је да се дефинишу средњорочне потребе, профили кадрова и образовни профили из којих проистичу наставни програми. Неопходно је да се дефинише који ће се родови и службе школовати у војнообразовним институцијама и на којем образовном нивоу, а који ће се добијати из цивилног образовног сектора. То проистиче из задатака и мисија војске, очекиваних претњи и ризика, као и одређене пројекције војске и министарства. Само на тај начин могуће је „груписати снаге“ унутар институције како би се образовна и научна делатност усмерила ка стварању високо образованих и обучених кадрова, способних да се суоче са изазовима друге и треће деценије 21. века.

Квалитет

Квалитет образовања зависи од много чинилаца, од којих треба да се издвоје материјалне могућности и расположив наставнички кадар. У условима када су материјалне могућности ограничене, тешко је одржати наставнички кадар на високом нивоу. Квалитет образовања треба да се заснива на искуствима јединица која су за сваку војску од непроцењивог значаја. Не треба заборавити ни претходне успехе у школовању официра и подофицира, као ни достигнут степен развоја војног образовања. У систему војног образовања у Републици Србији присутно је значајно искуство из периода ЈНА и последње деценије 20. века. Исто тако, војно образовање на просторима Србије има дугу традицију, што треба искористити. Принцип квалитета, економичности и ефикасности треба добро одмерити, будући да безбедност захтева најстроже критеријуме квалитета који имају високу цену и која мора да се плати.

Признање у друштву

Ово је једна од реформских потреба са којом се не суочава само систем образовања у Републици Србији. Неке европске земље настоје да превазиђу поменути проблем и стечено образовање у војнообразовним институцијама, које је високог квалитета, учине признатим у друштву и на тржишту рада. Неке од њих решиле су овај проблем комбиновањем наставних садржаја војнообразовних институција са цивилним образовним институцијама, након чега студенти стичу цивилне дипломе или кредите који им омогућавају наставак школовања у цивилном сектору. При разматрању овог захтева треба да се обрати пажња на следеће: официри и подофицири морали би да буду оспособљени за дужности у војсци, спремни да наставе каријеру у цивилству и оспособљени за школовање током читавог живота. образовање које стичу у војнообразовним институцијама суштински и формално морало би да им омогући обављање дужности, наставак каријере изван војске, као и даље

школовање и усавршавање. Систем војног образовања у Републици Србији суочен је са проблемом непризнавања војних диплома, јер се војне науке тренутно не налазе на попису наука, те и звање официра које проистиче након школовања у поменутој научној области није препознато на тржишту рада. На тај начин, доводи се у питање наставак каријере изван војске, али и даље школовање и усавршавање. Најбољи оквир за испуњење ове реформске потребе је усклађивање војног образовања са цивилним образовањем, а Болоњска декларација, управо, пружа ту могућност. При томе, приоритет школовања у војним школама јесте војни позив, а не цивилни.

Овај проблем се не јавља код подофицира, зато што они, према новом концепту школовања, поседују дипломе средњих школа из цивилног сектора.

Раздвајање образовања и обуке

Ово је врло осетљиво питање којем треба опрезно приступити. Образовање мора да припреми студента – официра за живот и будућност, док га обука припрема за конкретну дужност или задатак. Неопходно је раздвојити образовање и обуку, јер је реч о два процеса која само заједно дају жељени резултат. Никако не би требало формално раздвајати образовање и обуку у две различите институције (нпр. образовање се обавља у војној академији, а обука у центру издвојеном из академије). Образовање и обука треба да се развијају унутар једне институције као равноправне и подједнако важне делатности, али због њиховог развоја и резултата који се очекују, неопходно је између њих повући јасну линију. У вези с тим, акредитација и Болоњска декларација нуде се као одлично решење.

У систему војног образовања Републике Србије, као и у многим иностраним војнообразовним системима, присутан је одређен степен преклапања садржаја образовања и обуке. Ово је последица занемаривања чињенице да сва професионална војна лица неће завршити каријеру у војсци, услед чега је припрема за дужност стављана у курикулуме у први план. При томе, није се узимало у обзир то да се квалитетније образована особа лакше и обучава. У систему обуке велики значај има и подофицирски кор, о чему озбиљно треба да се размишља и током реформе обуке студената и официра.

Могућности и основе за реформу војног образовања у Републици Србији

При разматрању реформе војног образовања у Републици Србији потребно је узети у обзир следеће могућности и основе:

1. реформу Војске Србије;
2. НАТО стандарде;

3. Болоњску декларацију;
4. постојећи законски оквир и
5. расположива буџетска средства.

Реформа Војске Србије указала је на правце реформе војног образовања. Успостављена бригадна структура војске и нове доктрине захтевају измене у наставним садржајима и нови концепт образовања током каријере. Систем војног образовања мора да одговори овом захтеву и оспособи будуће офицере и подофицере за све дужности у новој структури Војске и реализацију свих доктринарних задатака. Потпуно развијене доктрине и рационална структура Војске, усклађена са техничком опремом, представљају добру основу за реформу војног образовања.

Усвајање НАТО стандарда, као општеприхваћеног сета стандарда организације и употребе војске, представља други важан стуб на којем треба да почива реформа војног образовања. Велики број стандардних процедура НАТО опште је прихваћен у већем делу развијених земаља, било да су чланице НАТО или не. Разлог за такав приступ лежи у чињеници да су ти стандарди препознати као најквалитетнији стандарди у војној делатности. Ово се нарочито односи на задатке друге мисије која практично почива на примени НАТО стандарда. Наравно, примена стандарда није пуко поштовање процедура и преписивање нечега што је неко већ урадио. Примена стандарда захтева промену логике, а то је процес за који је потребно време и реформа образовања. Зато са реформом никако не треба да се оклева, већ треба да се иде у сусрет догађајима.

Болоњска декларација је незаобилазни део у процесу спровођења реформе образовања у било којој земљи у Европи. То је темељна основа за скуп националних и интернационалних стандарда који уређују делатност високог образовања у европском простору. У Републици Србији су прихваћени ставови Болоњске декларације који су преточени у Закон о високом образовању и скуп стандарда за акредитацију установе и студијских програма, прописаних од Националног савета за високо образовање. У процесу реформе војног образовања треба да се прихвате стандарди који су признати и од многих земаља.

Законски оквир у Републици Србији нуди добру основу за реформу високог војног образовања, док је за промене на осталим нивоима образовања потребно сачекати наставак реформе у држави. У вези с тим, делатност војног образовања уређена је Законом о војним школама и војним научноистраживачким установама. Тај Закон је усвојен 1994. године са изменама и допунама из 1999. и 2005. године. Усвајањем Закона о одбрани и Закона о Војсци Србије, створена је обавеза израде новог Закона до краја 2008. године који би правно уредио војнообразовну делатност. Високо образовање у Републици Србији утемељено је на Закону о високом образовању који је

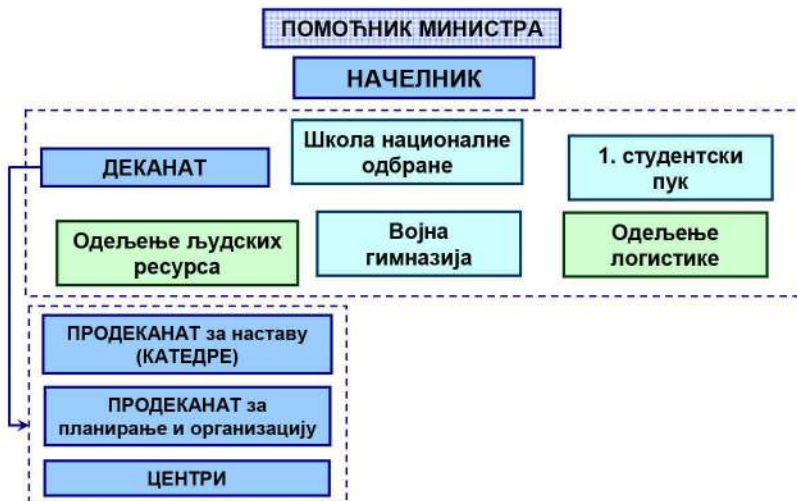
усвојен у Народној скупштини 2005. године. Овај Закон је заснован на Болоњској декларацији и у потпуности омогућава акредитацију установа и програма и њихово усклађивање са јединственим европским простором. У Министарском упутству за 2008. годину и Закону о одбрани истакнута је обавеза усклађивања војног образовања са цивилним образовањем. Постоји оправдано мишљење да поменуто усклађивање мора да буде засновано на јединственом Закону о високом образовању и Закону о научно-страживачкој делатности, док би све остале специфичности које су у вези са системом војног образовања требало да се уреде прописима и правилима унутар министарства. У том случају није потребан неки нови, посебан Закон о војним школама. Довољно је да се промени члан 40, Закона о високом образовању, испуни обавеза из Министарског упутства и Закона о одбрани, и искључи потреба неког новог Закона о војним школама. Предлог измене члана 40, достављен је Министарству просвете. У вези с тим, нижи ниво образовања – Војна гимназија, реализује наставу на начин и према програмима као и остале гимназије из цивилног сектора, у складу са Законом о средњим школама.

Буџетска средства су увек фактор који утиче на темпо реформе. У случају реформе војног образовања у Републици Србији буџетска средства не ометају реформу. Према висини буџета за текућу годину и очекиваног износа у наредних пет година, реформа војног образовања може да се спроведе очекиваним темпом. Један од разлога јесте у могућности обезбеђивања „додатних“ средстава пажљивим планирањем и упошљавањем свих расположивих ресурса. Већ је наглашено да одређена резерва у систему постоји, али да постоји и опасност њеног губитка уколико се оптимално не искористи. Та резерва, нарочито, може да се примети у објектима и инфраструктури, премда њихово стање није најбоље. Ипак, додатна издвајања за реформу војног образовања била би веома корисна. Ово се, пре свега, односи на школовање и усавршавање будућих наставника у земљи и иностранству, опремање кабинета модерним наставним средствима, развој симулационог центра и центра за учење на даљину.

Правци развоја реформи војног образовања у Републици Србији

До 2008. године, у Републици Србији учињено је низ активности на реформи војног образовања које су пратиле реформу Војске Србије, реформу образовања у Републици Србији и достигнућа у реформи војнообразовних система европских земаља.

Извршено је интегрисање Војне академије, Школе Националне одбране и Војне гимназије у *јединствену војнообразовну институцију* која покрива целокупно војно образовање у Републици Србији. Изван Војне академије остала је Војномедицинска академија која за сада спроводи само усавршавање на нивоу последипломских студија. Формирањем јединствене војнообразовне институције отворила се могућност рационализације управљања, планирања и реализације наставе, ради подизања квалитета и оптималног искоришћења ресурса.

Слика 2 – Структура Војне академије

Војна академија је тренутно размештена на две локације, Бањица и Топчидер (Војна гимназија). Претходно, Одсек логистике (бивша Војнотехничка академија), био је смештен на локацији Војнотехничког института у Жаркову. Пресељењем Одсека логистике на Бањицу поједностављена је логистичка подршка и рад са студентима, али и реализација наставе. Локација Бањица, касарна „Јован Мишковић“, нуди могућност и даљег *груписања Војне академије на једну локацију*.

У организацијској структури Војне академије и у новим студијским програмима обављено је *раздвајање образовања од обуке*. Настава се реализује према старим наставним програмима, тако да ће ово раздвајање у наставном процесу у потпуности да буде учињено у наредној школској години. Након акредитације Војне академије – катедре ће да буду носиоци образовања, а центри обуке. Катедре располажу са материјалном и наставничком базом, док центри имају наставнике и део материјалне базе. За потпуну реализацију садржаја обуке биће искоришћена материјална база јединица и центара Војске Србије.

Слика 3 – Катедре и центри Војне академије

Војна академија је са неким факултетима Београдског универзитета развила *Заједничке студијске програме* који ће студентима уписаним на студије по тим студијским програмима да обезбеде диплому препознату и признату у друштву. Заједничке студијске програме реализују заједно факултети и Војна академија, ангажовањем својих наставника и коришћењем кабинета и наставних материјалних средстава. Заједнички програми су одлично решење до потпуне акредитације Војне академије, које треба да обезбеди делу студената друштвено признате дипломе, уз квалитетно образовање и оспособљеност за почетне дужности у Војсци Србије.

Промењен је и приступ у *школовању подофицирског кадра*. Средња стручна војна школа је укинута, а будући подофицири оспособљаваће се на курсевима које ће похађати најбољи професионални војници, са завршеном (најмање) средњом школом, који задовоље приступне критеријуме. Такође, у поступку је израда модела доживотног усавршавања подофицира, чији је крајњи циљ успостављање кора подофицира који треба, као и у осталим војскама света, да преузме на себе оне кључне „радне“ обавезе, као што је, нпр. обука војника.

Започета је и *реформа Војне гимназије* – наставни процес, слично акредитацији високог образовања, био би у надлежности Министарства просвете, док би Војна академија, односно Министарство одбране било одговорно за пријем ученика на школовање, њихов смештај и боравак. На тај начин,

задржало би се једно језгро будућих кандидата за Војну академију, који би у свему били изједначени са кандидатима из цивилних средњих школа, али би били припремани за војни позив. Искуство, из претходног периода, показало је да овакав облик школовања треба да се задржи.

Слика 4 – Заједнички студијски програми

Са оним што је досад учињено постављена је здрава основа за даље спровођење реформе и добар темељ за развој Војне академије у престижну војнообразовну институцију.

У даљем периоду потребно је да се заврши *акредитација високих школа – Војне академије и Војномедицинске академије*, и на тај начин да се обезбеди да војно образовање буде део образовног система Републике Србије и Европе. У вези с тим, акредитација ће, сигурно, подићи квалитет наставе и студијских програма и учиниће академије атрактивним образовним институцијама на мапи региона. Према плану активности, процес акредитације требало би да се доврши до марта 2009. године.

Заједно са реформом образовања неопходно је да се ради на *усклађивању развоја каријере и образовања*. Систем војног образовања мора да обезбеди несметан развој каријере професионалних војних лица, а модел развоја каријере мора да омогући напредовање у служби само онима који су стекли потребан степен образовања или усавршавања. Ово је важан задатак који треба да успостави јасне и транспарентне односе у организационој структури Министарства и Војске.

У процесу реформе једно од кључних места заузима и реформа усавршавања официра и подофицира. То подразумева *развој курсева усавршавања* који треба да обезбеде оспособљавање за дужности и развој каријере. Курсеви усавршавања официра су у текућој години темељно прерађени, након чега следи успостављање потпуно новог модела усавршавања са новим садржајима. И модел и садржаји су у складу са новом организацијом Војске, мисијама, задацима и доктринама, а засновани су на искуствима из иностраних војнообразовних система и новом Упутству за оперативно планирање и рад команди у Војсци Србије. Према новом моделу усавршавања, након Војне академије која оспособљава за дужности командира вода, уследио би Нижи командно-штабни курс за командире чета, Командно-штабно усавршавање за команданте батаљона, Генералштабно усавршавање за команданте бригада и Виши курсеви из безбедности и одбране који би били намењени за највише дужности у Војсци, Министарству и одговарајућим цивилним структурама. Посебна пажња треба да се посвети курсирању лица ван Министарства одбране, која по положају и функцији имају потребе за одређеним нивоом знања из безбедности и одбране. Та лица доносе одлуке од значаја за систем одбране.

Слика 5 – Реформа високог војног образовања

У следећој фази развоја курсева усавршавања свакако би требало размотрити и могућност потпуног или делимичног *акредитовања програма неког од нивоа усавршавања*. Примери војнообразовних система из Европе и САД показали су да је то одлично решење. У неким земљама нивои усавршавања, нпр. заједничко командно-штабно усавршавање, у потпуности су акредитовани, тако да официри – студенти стичу звање мастера након завршетка студија (Норвешка). У већини земаља усавршавање је делимично акредитовано, а за стицање дипломе мастера официр – студент мора да одслуша додатне курсеве, положи испите и уради дипломски рад (Велика Британија, Италија). У овом, другом случају, додатни испити и мастер рад се, углавном, полажу на универзитету са којим војна школа има развијену сарадњу.

Један од важних елемената развоја, који мора да прати акредитацију и осавремењавање наставних програма, јесте и *издавачка делатност*. У поступку израде нових студијских програма, издавачка делатност мора да пружи пуну подршку реформи система образовања. Издавачка делатност треба да буде повезана и са радом саме војнообразовне институције, публиковањем предавања истакнутих предавача, као и семинара и симпозијума који се одржавају током године.

Визија војног образовања у Републици Србији за наредну деценију

Развој војног образовања у Републици Србији у наредној деценији пратиће развој система образовања у цивилном сектору у Србији и Европи, као и развој система војног образовања у Европи и свету.

У наредној деценији, развој војног образовања у Републици Србији треба да буде заснован на *потребним знањима војника, подофицира и официра* која су неопходна за једну модерну, професионалну војску. Одговор на питање – која су то потребна знања – није лак и захтева детаљну анализу у којој свој допринос треба да дају све заинтересоване стране. Приликом анализе потребних знања, у потрази за оптималним решењем, треба да се узму у обзир пројекција Војске Србије, задаци и мисије, као и могуће претње, изазови и ризици. У овом кратком прегледу визије за наредну деценију издвојена су само нека од потребних знања која ће сасвим сигурно да буду потребна будућим професионалним војницима и која су недовољно заступљена у војном образовању у Републици Србији, али и многим другим земљама.

На првом месту то је добро познавање политичке ситуације у свету, пре свега, у регионима где влада одређена политичка напетост. Ова знања треба да прате и усвајање вештина дипломатије која су за професионалне војнике веома важне. У наредној деценији од професионалних војника захтеваће се

да буду једнако добре дипломате као и ратници. Чак би се могло рећи да ће активност дипломатије бити заступљенија од борбених дејстава, ако не по интензитету и ризику, онда сасвим сигурно по дужини током операције.

Познавање политичке ситуације неодвојиво је од познавања различитих култура. Ово би била друга група потребних знања којој треба дати одговарајући значај. Познавање различитих култура треба да обезбеди професионалним војницима сналажење у непознатом окружењу, али и у сопственој земљи која исто тако представља скуп различитих култура. Овладавање културним разликама не треба да буде засновано на шаблонском препознавању разлика, нити наметању вредности сопствене културе, већ на поштовању различитости како би се обезбедило потпуно сналажење у непознатом окружењу.

Познавање страних језика – изузетно је важно. Учење страних језика мора да буде повезано са упознавањем различитих култура. Познавање енглеског језика, као оперативног језика, био је захтев с почетка текуће деценије и то је нешто што се данас само по себи подразумева. Будући професионални официри морали би да прошире своја знања тако што ће овладати комуникацијом на још једном страном језику, при чему треба да се води рачуна, поред „великих“ језика, и о језицима региона.

Наредну деценију обележиће и даљи развој информатичке технологије. Усвајање нових знања из ове области повезано је са развојем војске, али без обзира на тренутно стање опремљености војске никако не треба да се изгуби корак са савременим достигнућима у овој области, јер студенти и официри школују се за будућност, а не за време и окружење у којем живимо.

Еколошка свест и однос према свету и људској цивилизацији као заједничкој домовини нису довољно заступљени у војним образовним системима. Поменути скуп знања треба да омогући професионалним официрима развој аналитичких способности и критичког приступа изазовима и претњама које су генератор сукоба на почетку 21. века, као што су раст становништва, глобално загревање и климатске промене, поларизација на развијене – неразвијене или староседеоце – имигранте, стање и расподела енергетских ресурса, вода и храна и слично.

Може да се закључи да би професионална војна лица у наредној деценији требало да поседују „јак“ и квалитетно опште образовање. Једино „јак“ опште образовање омогућава брзо, лако и ефикасно прилагођавање новом окружењу и новим потребама које настају као последица научног, технолошког и политичког развоја.

Поред потребних знања, у наредној деценији посебна пажња треба да се обрати и на однос војних и цивилних структура при извођењу операција у све три мисије војске. Искуства из савремених операција у свету показала су да однос војски, цивилних органа власти и агенција из владиног и невладиног сектора нису довољно разрађени и да на томе још треба да се ради. То нарочито долази до изражаја при извођењу операција успостављања мира или

помоћи цивилном становништву током несрећа и катастрофа. Прилагођавање војног образовања цивилном образовању допринеће успостављању бољег односа поменутих структура, али остаје обавеза војнообразовним институцијама да своје студенте оспособе за обављање задатака заједно са цивилним структурама у складу са законима и прописима, у вези с тим, да упознају цивилне структуре са могућностима, задацима и обавезама војске.

Изградња *јединственог и свеобухватног система образовања за потребе система безбедности* Републике Србије једна је од смелих и изузетно важних визија за наредну деценију. Безбедност је постала веома важна делатност и потреба којој свака земља придаје велики – суштински значај. У околностима актуелних ризика и претњи по безбедност ниједна држава не сме да испусти контролу над образовањем за тако важну делатност. Војнообразовне институције имају важну улогу у успостављању система образовања за систем безбедности и морале би да постану, са полицијским и цивилним образовним структурама центар таквог образовања.

Регионалне потребе су визија за наредну деценију о којој размишљају многе војнообразовне институције у Европи. Удруживање образовних снага и капацитета на нивоу региона омогућава малим војскама и државама оптимално искоришћење тих капацитета и школовање за сложену структуру каква је војска, где је неопходан велики број различитих специјалности које „мала“ војска не може да школује на рационалан и ефикасан начин. Исто тако, удруживање војнообразовних капацитета на нивоу региона омогућава и успостављање бољих односа војски и држава, што је нарочито важно за регионе који су у недавној прошлости били захваћени сукобима. Са аспекта постојећих капацитета и људских ресурса, регион Западног Балкана пружа одличне могућности за удруживање тих капацитета и постизање одличних образовних резултата.

Једна од визија развоја војнообразовног система Републике Србије за наредну деценију јесте и успостављање система *колективне безбедности*. Систем колективне безбедности на нивоу државе је у завршној фази његовог успостављања, али је значајно да он, у процесима интеграција, постане део европског и светског система. Војнообразовне институције морале би да припреме професионалне припаднике војске и за те изазове.

Закључак

Реформа војног образовања у Републици Србији је на „добром путу“. Учињене су неопходне припреме за квалитетну и успешну реформу, прикупљена су и анализирана искуства из других војнообразовних система и започети су процеси усклађивања војног образовања са цивилним образовањем. Република Србија има дугу и успешну традицију у војном образовању

и поседује људске и материјалне ресурсе који не могу и не смеју да се занемаре. Узимајући у обзир постигнут степен реформе, правце даљег развоја и визију за наредну деценију, све ове активности пружају могућност изградње квалитетног и успешног система војног образовања који чине институције које могу да буду престижне како у земљи, тако и унутар мреже европских војнообразовних институција.

Литература

1. *Закон о високом образовању Републике Србије*, „Сл. гласник РС“, бр. 76, Београд, 2007 – аутентично тумачење и бр. 97, 2008.
2. *Болоњска декларација* (заједничка декларација европских министара образовања, потписана у Болоњи 19. јуна 1999. године).
3. *Стандарди прописани од Националног савета за високо образовање – Прашки коминике*, Европска зона високог образовања, 19. мај 2001.
 - Правилник о стандардима за самовредновање и оцењивање квалитета високошколских установа, „Сл. гласник РС“, бр. 106, 2006.
 - Правилник о стандардима и поступку за акредитацију високошколских установа и судијских програма, „Сл. гласник РС“, бр. 106, 2006.
4. *Закон о војним школама и војним научноистраживачким установама*, „Сл. гласник СРЈ“, бр. 80, 1994; бр. 85, 1994 – испр. бр. 74, 1999. и „Сл. лист СЦГ“, бр. 44, 2005.
5. *Закон о Војсци Србије*, „Сл. гласник РС“, бр. 116, 2007.
6. *Закон о одбрани*, „Сл. гласник РС“, бр. 116, 2007.
7. *Министарско упутство за 2008. и 2009. годину*, интерни документ.
8. *Стратегија одбране Републике Србије и Доктрине (нацрт)*.

ОДНОСИ С ЈАВНОШЋУ У РЕАЛИЗОВАЊУ МИСИЈА ВОЈСКЕ

Др Славољуб Ранђеловић, пуковник*

Медији су један од механизма који појединцима и друштву у целини омогућавају да сагледају природу и свет, као и сопствено место у том свету. Испитивања су показала да су телевизија и штампа најзначајнији извори информација о одбрани и Војсци за грађане Србије. Мноштвом информација јавна гласила свакодневно приказују нашу стварност. Медијске технологије омогућавају да се пласирају фиктивни пропагандни догађаји на које појединци и друштвене групе снажно реагују, јер су они интензивни и стварни. Коришћењем војних технологија, које су у технолошки развијеним земљама знатно напредније у рату од јавно доступних технологија, и сама стварност може да буде жртва рата. Стога је разумљиво што односи с јавношћу добијају приоритет и значајнији су од многих других активности војне организације. То је посебно изражено на тактичким и другим вежбама, показним занимањима, приликом ванредних и других изненадних и неочекиваних догађаја, у време ванредног стања и, нарочито, током рата.

Кључне речи: *одбрана, Војска, мисије војске, медији, односи с јавношћу.*

Увод

Према републичком Уставу, Војска Србије брани земљу од оружаног угрожавања споља и извршава друге мисије и задатке, у складу са тим највишим правним актом, Законом о војсци и принципима међународног права, који регулишу употребу силе. Ван државних граница Војска Србије може да се употреби само по одлуци републичке скупштине. Војска Србије је под демократском и цивилном контролом.¹

* Аутор је запослен у Институту за стратегијска истраживања МО Републике Србије.

¹ Устав Републике Србије: пети део, тачка 6, чланови 139, 140 и 141 (прилог у магазину Одбрана, Београд, 15. октобра 2006, стр. 16).

Мисије и задаци Војске. Као најзначајнији део система одбране, Војска има следеће задатке:

1. у одбрани од војних изазова, ризика и претњи:
 - одвраћање од оружаног угрожавања,
 - одбрана територије и
 - одбрана ваздушног простора.
2. у изградњи и очувању мира у региону и свету и учешћа у:
 - међународној војној сарадњи,
 - мировним операцијама и
 - систему колективне одбране.
3. у супротстављању невојним претњама безбедности – подршка цивилним властима у:
 - супротстављању тероризму и организованом криминалу и
 - у случају природних непогода, индустријских и других несрећа и епидемије.²

У складу са сопственом улогом, додељеним мисијама и током извршавања задатака, Војска Србије је обавезна да организује и практикује делатност односа са домаћом и иностраном јавношћу. У зависности од прилика, комуницирање Војске са јавношћу реализовало би се у следећим околностима:

- у земљи, у регуларним условима и током редовних активности;
- у земљи, у кризним ситуацијама (ванредни догађаји, акциденти, природне непогоде, опасност од терористичких акција, ванредно стање, непосредна ратна опасност и ратно стање) и
- у иностранству, у регуларним условима (учешће у билатералној и мултилатералној међународној војној сарадњи) и у кризним ситуацијама (учешће у мировним операцијама и другим активностима у складу са обавезама које проистичу из укључења у систем колективне одбране).

Наведене околности имају велики утицај на организацију односа Војске с јавношћу и на избор и концепцију конкретне стратегије комуницирања. Основу било којег модалитета комуницирања представља *комуникативни чин*, који се реализује у датој *комуникативној ситуацији*. Као склоп објективних околности, *фактора институционалног и психолошког порекла*, комуникативна ситуација детерминише комуникативни чин (енкодирање, трансмитовање, рецепцију и ефекте порука). Комуникативну ситуацију детерминишу утицајни међународни политички фактори (спољна угроженост има реперкусије и на унутрашњем плану), политички, економски и нормативни подсистем (правни и морални), облици друштвене свести (идеологије, вредности), комуникациони канали (мас-медији) и слично.³ На способно-

² *Стратегијски преглед одбране Републике Србије*: усвојен 7. јуна 2006, на Колегијуму министра одбране (сажета верзија, прилог у магазину Одбрана, Београд, 15. јуна 2006, стр. 3).

³ Бојовић, М.: *Војска пред очима јавности*, стр. 66.

сти Војске да ефективно комуницира са јавношћу, посебно у кризним ситуацијама, негативно утичу урушавање политичко-правног поретка и оспоравање моралних норми.

Видови комуникације Војске с јавношћу. Независно од тога у којим се условима остварује комуникација, у грађењу разумевања и добрих односа Војске са сопственим саставом и окружењем, дакле, с јавношћу уопште, могу се разлучити три основна вида комуникације и то:

- односи са припадницима Војске и система одбране у целини (интерна јавност),

- односи с окружењем – заједницом (екстерна јавност) и

- односи с медијима – јавним гласилима (штампаним, електронским), при том, медији, односно новинари јављају се у двострукој улози – као *канал комуникације*, тј. *мултипликатор* комуникативних порука и као део укупне јавности, тј. *прималац – реципијент* порука.

Путем различитих канала комуницирања пласирају се информације и поруке, усмерене ка циљној јавности и јавности уопште, ради утицаја на формирање пожељних ставова и убеђења, посебно међу припадницима циљне јавности (групе). У наведеном процесу значајну улогу имају односи с медијима, будући да поруке, које објављени прилози носе, у одређеној мери утичу на формирање ставова припадника циљне групе и обликовање јавног мњења о различитим одбрамбеним и војним питањима.

Односи с јавношћу у регуларним околностима

Официри из органа команди јединица и установа свакодневно обављају разнородне задатке, чија је потка комуникација с јавним гласилима и јавношћу уопште. Они редовно припремају саопштења за новинаре и брину о њиховој дистрибуцији, контактирају с новинарима (редакцијама), учествују у истраживањима јавног мњења, руководе активностима ради популаризације Војске и војног позива, планирају и остварују екскурзије и посете производним и културним организацијама на терену, организују изложбе, промоције и слично. Сем тога, одговорни су за позивање и пријем гостију приликом војних свечаности, састављање текста писама, телеграма, позивница и честитки, конципирање интервјуа и других информативних материјала за средства јавног информисања; одржавање конференција за новинаре у јединици или команди. Све те активности официра команди имају заједничко то што су: окренуте медијима и јавности уопште, ради тога да се углед Војске уздигне, поверење народа у оружану силу ојача, а свестрана повезаност јединица, команди и установа Војске са структурама на терену унапредити. Односи с јавношћу – *Public Relations*, саставни су део формацијских – радних обавеза официра из органа у чијем су делокругу рада наведени задаци.

Комуникација Војске с јавношћу свакодневна је делатност, која проистиче из богатства догађања и садржаја рада и живота свих елемената различите војне организацијско-формацијске структуре. Различити видови, родови, службе и специјалне јединице, академије, школе за усавршавање професионалних и резервних официра, наставни и школски центри за обуку старешина и војника, мноштво установа у области медицине, науке, технике, производње, културе, угоститељства и туризма, велики број појединаца, припадника Војске који остварују изузетне резултате у науци, спорту, култури и другим областима – све то нуди богатство информација за које је јавност заинтересована. Војска је обавезна да те информације учини доступним и за то има примерене органе.

За информисање јавности у области односа с јавношћу (*Public Relations*) у пракси се користе: публикације које издају поједине установе (новине, билтени и слично), намењене сопственим припадницима (публикације за интерну употребу – на пример лист Војномедицинске академије) или оне које су намењене посебним групама ван организације (публикације за екстерну употребу – на пример конкурс за војне школе и академије); билтени (зидне новине) постављени на огласним таблама (у касарнама или у кругу јединице – установе), честитке поводом дана установа, јединица, родова, видова, служби – које се упућују припадницима тих састава, документарни филмови и видео материјал, прилози у дневним и недељним листовима, у радио и телевизијским емисијама; говори високих војних старешина у различитим приликама, *дани отворених капија касарни*; културне манифестације у војним објектима, отворене за посету грађана; посете представника локалних органа власти, ученика, омладине и грађана; књиге и друге публикације које пружају информације о Војсци и наоружању, уз наглашавање значаја одбране за друштво у целини; спектар различитих производа намењених афирмацији Војске и популаризацији војног позива – зидни и стони календар, предмети с употребном вредношћу на којима су утиснути или одштампани знак Војске или ознаке видова, родова, служби, школске свеске са војним мотивима на корицама, бележнице и друго из војноиздавачке продукције.

Припадници надлежног војног органа остварују потпуну контролу и утицај над свим врстама порука које су намењене јавности, најодговорнији су за њихово формулисање и обликовање у одговарајући информативни садржај, и за избор средстава за најефектнији пренос поруке до прималаца. Резултати тако усмерене комуникације могли би да буду формирање заједничког сазнања, промена понашања, усвајање нових информација и стварање одговарајућег квалитета, метода комуникације, међуљудских односа.⁴

⁴ Блажнов, Е. А.: *Public Relations*, стр. 27.

Комуникација с медијима. Српски народ је више пута до сада, у различитим историјским приликама, показао да изнад свих вредности цени слободу, своју земљу, њену независност, зато су и војне активности занимљиве и „новост“ за јавност у локалним и националним оквирима. Војска представља (за грађане, омладину) организацију о којој увек може да се објави интересантна информација. А управо је задатак припадника службе за односе с јавношћу да у сусрету с новинарима учине све да те информације буду што објективније, занимљивије, верније стварном бићу Војске.

Иако поједини новинари немају војничког искуства они су професионалци, који су се посветили свом позиву. Стога заслужују да се припадници Војске према њима опходе с поштовањем – онако како и сами очекују да се новинари понашају према својим саговорницима и сарадницима у униформи. Сваком захтеву и новинарском питању треба поклонити озбиљну пажњу и никада не треба потцењивати њихову способност у прибављању информација.⁵

Припрема за сусрет с новинарима представља озбиљан задатак и надлежне старешине треба да знају да од ње зависи успешност јавног наступа и ефекти које ће постићи у разговору с репортерима и, после, у јавности. Од квалитета припремне активности зависи квалитет информације или интервјуа за средства јавног информисања. Човек је знатно самопоузданији и опуштенији ако располаже потребним знањем – ако је припремљен. У том случају, моћи ће и да своје излагање прилагоди циљној групи којој се обраћа – биће убедљивији, а новинару биће лакше да састави занимљив прилог.

Да би припрема била ваљано обављена, најпре треба да се утврди ко је новинар, за коју редакцију ради, која му је специјалност (рубрика), коју врсту прилога најчешће пише и зашто је управо за интервју захтевао конкретног саговорника. Ако је тема разговора већ позната – пракса је да се новинари с таквим захтевима обраћају служби за информисање у одређеној команди или установи, најчешће наводе уопштено тему, а понекад и конкретна питања о којима желе да извештавају – упутно је да се утврди колико ће времена да буде одвојено за тај интервју (радио и телевизија) какву врсту прилога и на којем простору, у којој рубрици, новинар жели да напише. Ваља покушати да се предвиде и друга могућа питања и да се размисли о могућим одговорима.⁶

У сусрету с посленицима јавне речи треба да се посебна пажња обрати на више елемената који су незаобилазни за добру припрему. Најпре, ваља се уверити да су на располагању све битне актуелне чињенице које подр-

⁵ „Како се понашати при сусрету са средствима јавног информисања“: интерни материјал, Политичка управа ССНО, магазин *Фортуна*, 19. јун 1989, Београд, 1990.

⁶ Исто.

жавају конкретно становиште. Чак и стручњак може бити само на добитку ако учини макар један летимичан осврт на оно о чему треба да говори.

Упутно је да кључне чињенице из информације, главни ставови који треба да буду саопштени новинару, буду откуцани на једној страници, а да се текст налази на неком видљивом месту на радном столу. Сем тога, треба да се провери да ли ставови и чињенице делују искрено, имају смисла и да ли задиру у срж проблема. Ставове не треба учити напамет, јер је то пут да се делује укочено и помпезно.⁷ При увежбавању посебна пажња треба да се обрати на одговоре на питања о непожељним темама и да се при том неприметно пређе на пожељне теме.

Правило „пет и пет“ значи да треба бити обавештен о пет најбољих ствари и пет најгорих ствари у вези с командом или јединицом – учешће у расправи о ставовима треба да буде подупрто најактуелнијим информацијама.

Ако је реч о наступу „уживо“ у некој радио или телевизијској емисији, стручњак за односе с јавношћу, или неко друго лице, може да преузме улогу саговорника који је критичан, ради могућности увежбавања одговора уз истовремено снимање телевизијском камером. Затим се тај снимак критички изучи с најближим сарадницима и исправе грешке пред пријатељима боље него да их начини пред милионским гледалиштем.⁸

За учешће у емисији која иде уживо (радио или телевизија) битни су форма и тема тих јавних наступа. Није свеједно која врста људи се налази у публици у студију, да ли међу њима има и новинара, те да ли је уобичајено да се из публике постављају питања. За припрему је значајан и *профил гледалаца* те емисије. Могло би да буде од помоћи да се одгледа неколико тих емисија.⁹

Пре сусрета с новинарима, требало би се информисати о најновијим догађајима, „вестима дана“ (јутарње новине, радио и телевизијске емисије), ради предупређивања могућности да нека новопристигла вест, непосредно пре или у току разговора негативно утиче на ефекте наступа.

У студио треба доћи раније, ради увида у место и простор где ће се снимати емисија и да би се проверио сопствени изглед. У разговору с домаћинима или с онима који ће постављати питања, могу да се понуде пожељне теме, питања или ће се сазнати о темама о којима ће они расправљати.

Ако у току емисије буде питања на које интервјуисани не зна одговор, или се због неког оправданог разлога не може говорити о наметнутој теми, управо то треба рећи гласно. Ако је реч о војној тајни, не треба се упуштати у вербални дуел, већ једноставно рећи да је то војна тајна. Увези с тим, одговор „без коментара“ није прихватљив. У расправи би ваљало говорити са-

⁷ Исто.

⁸ Исто.

⁹ Исто.

мо о оним активностима и питањима који су у домену сопствене одговорности. Није пожељна расправа о хипотетичким ситуацијама, није добро бавити се нагађањима. Треба да се изложи главне замисли, у складу с поруком која се јавности упућује, одмах чим се укаже прилика.¹⁰

Однос „социјалне стварности“ и „медијске реалности“. Испитивања су показала да су за грађане Србије, од извора информација о одбрани и Војсци, најзначајнији телевизија и штампа.¹¹ Медији су један од механизма који појединцима и друштву у целини омогућавају да сагледају природу и свет, као и сопствено место у том свету. Мноштвом информација јавна гласила свакодневно приказују нашу стварност. Медијску слику индивидуалне реалности али и шире друштвене реалности чине: количина информација и домет нашег сазнања.¹² Ако синтагмом „социјална стварност“ означимо стварност каква објективно јесте, тада би се представа коју јавност има о њој, са мањим или већим одступањима, на основу приказа у медијима могла означити као „медијска реалност“.

Социјална стварност и медијска реалност не могу се схватити као објекат и његов одраз у огледалу. Медијске технологије омогућавају да се пласирају фиктивни пропагандни догађаји на које појединци и друштвене групе снажно реагују, јер су ти догађаји интензивни и стварни. *Коришћењем војних технологија, које су у рату у технолошки развијеним земљама знатно напредније од јавно доступних технологија и сама стварност може да буде жртва рата.*¹³ Поред медијске реалности, постоје и друге врсте реалности.¹⁴ Најчешће, те реалности нису идентичне. Пре свега, разликују се према социјалној стварности, степену њеног разликовања, односно величини одступања од ње.¹⁵

При том, веома је важан однос веродостојности и истине. Веродостојност није синоним истинитости. Под веродостојношћу се подразумева такав квалитет поруке којим се остварује њена убедљивост – без обзира на то да ли је она заснована на истини или не, што се постиже таквим избором стварних или фиктивних садржаја које поруци дају снагу документованости и аргументованости.¹⁶ Поред тога, истинита порука, самим тим што је истинита, не мора да буде и веродостојна, тј. уверљива.¹⁷

¹⁰ Исто.

¹¹ Јавност Србије и Црне Горе о реформи Војске – резултати истраживања – V круг, стр. 29.

¹² Ранђеловић, С.: Увод у информисање и односе Војске са јавношћу, стр. 73.

¹³ Тофлер, А. и Х.: Наведено дело, стр. 203.

¹⁴ Све више се говори и пише и о „виртуелној реалности“.

¹⁵ Поповић, Н.: Комуникативне интеракције у плурализму, стр. 65.

¹⁶ Михаиловић, В.: Пропаганда и рат, стр. 102.

¹⁷ Исто, стр. 103.

Осим информативног материјала у специфичним ситуацијама информисање добија приоритет и значајније је него многе друге активности војне организације. То је посебно било изражено на тактичким и другим вежбама, показним занимањима, приликом ванредних и других изненадних и неочекиваних догађаја, у време ванредног стања и, нарочито, током агресије на нашу земљу.

Односи с јавношћу на вежбама. На вежбама и маневрима медијски ефекти зависе, пре свега, од организације, а обим тих ефеката одређен је нивоом и величином вежбе – маневра. Искуства су потврдила предност формирања прес-центра при штабу сложенијих вежби и маневара, који може у свом саставу да има неколико група или специјалиста – у складу с садржајем вежбе, структуром акредитованих новинара, комуникативним циљевима и слично.

Број лица по групама у центру зависи од обима и циља информисања. Информативни центар је привременог обележја и попуњава се, пре свега, стручним лицима из органа за реализацију вежбе и стручњака за односе с јавношћу. На челу центра је начелник, коме је одређен и заменик. Искуства показују да се на свим већим вежбама и значајнијим активностима окупља више десетина новинара, фоторепортера и сниматеља из многих редакција. Они се акредитују у служби за односе с јавношћу, да би уз помоћ стручних лица из прес-центра опсервирани поједине значајне активности и прикупљали информације. Њихови сарадници из састава Центра и Војске, пре свега, имају улогу да новинарима олакшају обављање професионалних задатака, на тај начин што указују на појединости у вези са вежбом и тумаче конкретне поступке њених учесника. Акредитованим новинарима на транспарентан начин треба да буду предочени циљ и карактер вежбе, организација учесника, наставна питања, ток динамике по фазама и данима и сви елементи из плана публициитета. При информисању о тактичким вежбама упутно је да се избегава описивање тока вежбе. Централна тема треба да буде увежбаност официра, подофицира и војника и њихова способност коришћења борбене технике и наоружања.

Односи с јавношћу у кризним ситуацијама

У јавности се кризне ситуације и несреће најчешће повезују с експлозијом, ваздухопловним несрећама, пожарима, истицањем гаса, нафте или хемикалија са алармима који упозоравају на постављену бомбу, тероризам, држање талаца и слично. Кризе обично букну одједном и шире се великом брзином. Обично се догоде ноћу или за време викенда или празника. Зато је важно да се на време припреме одговарајући планови, како би се тренутно

могло одговорити на кризну ситуацију. Свака криза је другачија, па се и најбрижљивије разрађени планови морају стално процењивати и ажурирати.¹⁸

У Војсци је за такве догађаје и њима сличне уобичајен термин – *ванредни догађај*. Тиме су обухваћене саобраћајне и друге несреће, убиства и самоубиства, тежи облици нарушавања војне дисциплине и слично.¹⁹

Постоји разлика између *кризне ситуације* и *ванредног догађаја*. Наиме, кризна ситуација непосредно претходи ванредном догађају и омеђена је периодом од настанка опасности до њеног разрешења, која може да угрози животе људи или материјална средства. Уколико се нежељен исход избегне, кризна ситуација је разрешена, али ако се ствари окончају трагично – реч је о ванредном догађају.

Потенцијалне кризе се могу разврстати у погледу, „**познато о непознатом**“ и „**непознато о непознатом**“. У гранама привреде као што су железнице, саобраћај, хемијска индустрија, рударство, грађевинарство и слично постоји реална могућност да се у неком тренутку догоди несрећа. Опасност је „позната“, али да ли ће се догодити и када ће се догодити јесте „непознато“. Ако је нека организација подложна таквим ситуацијама, постаје императив да све пажљиво предвиди планом реаговања, пре него што акција стварно и затреба. У вези с тим, званична политика јесте „буди спреман на све“.²⁰

Кризне ситуације када је у питању „непознато о непознатом“ не могу се предвидети. Оне подразумевају тзв. „божју вољу“, на пример – земљотресе, вулканске ерупције или поплаве, а сада се у ту групу укључују и криминалне радње као што су тровања храном или крађа лекова. Веома је тешко унапред испланирати како да се такви ванредни случајеви предупредe, али када криза букне, тренутна акција је изузетно важна.²¹

У кризне ситуације могу се сврстати: ратна опасност; претња терориста; талачка ситуација; покушај (само)убиства; акциденти (хемијски, нуклеарни, биолошки); могућност епидемије; насилне демонстрације и међунационални сукоби.

Говори се и о кризним ситуацијама у политичком (на пример, криза владе) и морално-психолошком смислу (протести, демонстрације, штрајк глату, корупционашке афере и слично).²² У војним документима наводе се следеће врсте ванредних догађаја: саобраћајне незгоде и саобраћајни удеси, удеси ваздухоплова и пловних објеката; елементарне непогоде, хаварије, експлозије и струјни удари; групна обољења, заразе, епидемије и тровања;

¹⁸ Блек, С.: *Односи с јавношћу*, стр. 168.

¹⁹ Ранђеловић, С.: *Наведено дело*, стр. 110.

²⁰ Блек, С.: *Наведено дело*, стр. 168.

²¹ *Исто*, стр. 169.

²² Ранђеловић, С.: *Наведено дело*, стр. 110.

убиства, самоубиства и покушаји самоубиства; крађе оружја, муниције и војне опреме; нарушавање безбедности и напад на припаднике Војске; пожари и тежи облици нарушавања дисциплине.²³

Кризне ситуације и несреће, наравно, никада не стварају средства масовних комуникација, али се путем њих преносе информације, у вези с тим, оне се понекад пренаглашавају или преувеличавају. Кризне ситуације, несреће, непогоде – несвакидашњи догађаји, представљају за јавност веома *атрактиван новинарски садржај*. Чињеница да се необичне, претеће и шокантне информације више цене од уобичајених и очекиваних, може се, поред осталог, објаснити и самом људском природом.

У кризним ситуацијама, однос с медијима је изузетно значајан. Јавност, пре свега, очекује информацију о догађају, нарочито, уколико јесте извесно да се догодио и уколико постоје сведоци. Кризна ситуација, у случају изостанка информације, погодује настанку гласина, а може изазвати и теже последице. Ниједно друго средство, осим масовних медија, не пружа приступ широкој јавности. У интересу је и војне службе за односе са јавношћу да сарађује с медијима,²⁴ јер ће медији да обавештавају јавност без обзира на то да ли је Војска кооперативна. А јавност од Војске очекује да према медијима буде што отворенија.

За потребе медија, треба припремити листе техничких података, док им се не достави веродостојна информација о инциденту. Ако се та информација обради у виду информативног билтена, с квалитетном фактографијом, и ако се информација стално ажурира, показаће се драгоценом у првим тренуцима, када треба да се одговара на новинарска питања, а при томе има веома мало чињеница да се саопшти. У тренуцима кризе, припрема и детаљно планирање морају да буду озбиљни, а за изразу је потребна сарадња многих стручњака.²⁵

Информисање јавности, као један од садржаја односа с јавношћу, има велики значај у кризним ситуацијама и то:

- развијање кризне превенције у менталитету свих релевантних група унутар војне организације и ван ње, тј. припрема људи за суочавање с непогодама и несрећама;
- израда прегледа фактора ризика и својстава кризних осетљивости у различитим релационим групама у Војсци и ван ње и
- стварање плана за ванредне ситуације и обука припадника Војске за деловање у таквим случајевима.

²³ Упутство о извештавању, евиденцији и анализи ванредних догађаја у Војсци Југославије, Генералштаб ВЈ, инт. број 62/2126-1, Београд, од 11. новембра 1997, стр. 10.

²⁴ Односи са јавношћу и медији: материјал са семинара, Београд, од 15. до 17. новембра 2005.

²⁵ Блек, С.: *Наведено дело*, стр. 172.

Кључна активност на том плану је контрола планирања, комуницирања, активности и координације. То значи да је неопходно правилно припремити људство које мора сарађивати у кризним ситуацијама, односно приликом ванредних догађаја, предвидети поступке команди и дежурних тимова, координацију активности, извештавање о догађајима, свакодневно процењивање могућности за настанак ванредних догађаја и слично. Та проблематика и поступци, углавном, регулисани су у елаборатима дежурних органа.

У припреми планова за реаговање у кризним ситуацијама, које одобравају надлежне старешине, потребно је: анализирати могуће узроке настанка кризних ситуација и ванредних догађаја, израдити процену и предлог за реаговање; припремити и разрадити план поступања и упутство за надлежне органе унутрашње службе; одредити људство које би све време било на располагању, док траје кризна ситуација и уколико се несрећа догоди (потребно је обезбедити непрекидно временско покривање током 24 часа), при чему треба узети и то – несреће се (обично) дешавају ноћу, у време викенда или празника; предвидети особу или више њих за контакт с медијима, као и начин комуницирања; оспособити људство да адекватно реагује и предузме прописане мере и повремено организовати вежбе, уз симулирање кризне ситуације, гледање видеоматеријала – ради проучавања туђих или сопствених искустава и слично.²⁶

У случају настанка акцидента, стручњаци препоручују предузимање следећих поступака: позвати најодговорније старешине и размотрити план деловања у ванредним условима, односно издати конкретна наређења у складу с планом; не допустити давање информација било коме изван конкретног састава колектива; одредити само једно лице за комуникацију са окружењем; прикупити све релевантне податке и чињенице: о жртвама, штети, актерима, сведоцима и званичним лицима; проценити колика је одговорност војне организације; који су спољни чиниоци знатно утицали на изазивање ванредног догађаја; које су мере одмах предузете; информисати надлежне о догађају према хијерархији; проценити обим информације за јавност и одредити лице које ће податке саопштити представницима јавних гласила, те ниво тих гласила (локални, регионални, републички и слично); одабрати одговарајући модел; саопштење за јавност, изјава, конференција за штампу и слично; утврдити нове чињенице и информације о догађају; упоредити с претходним сличним ванредним догађајима; упоредити сопствене поступке с поступцима који су раније предузети; креирати атмосферу потпуне контроле; информисати састав о најважнијим чињеницама; указати на детаље из којих треба да се извуку одговарајућа искуства и поуке и припремити се за сусрет с новинарима (ако се процени да је претходно информисање о догађају било непотпуно или недовољно).²⁷

²⁶ Исто, стр. 169–170.

²⁷ Ранђеловић, С.: *Наведено дело*, стр. 112.

Ако су припреме спроведене на задовољавајући начин, третирање кризе ће, у самом почетку, тећи лакше и смиреније. Ипак, нека општа правила треба имати у виду:

1. на интересовање медија треба тренутно реаговати;
2. треба објавити само познате чињенице и избегавати произвољне процене жртава или узрока катастрофе;
3. пожељно је сазвати конференцију за штампу чим се прикупи довољно чврстих података који се могу објавити. На самој конференцији је потребно саопштити само потпуне информације и треба одговарати на сва питања;
4. на конференцији за штампу, ако је могућно, треба да председава најодговорнији старешина. Његов недолазак на место несреће и непојављивање пред новинарима, пружа веома лошу слику о Војсци. Избор портпарола на конференцији за штампу заслужује пуну пажњу, јер ће његов или њен говор и понашање оставити снажан утисак на телевизијске гледаоце;
5. шанса да се ипак извуче нека предност из несреће лежи у начину на који се поступа с рођацима жртава или повређенима. То је прилика да се покаже гостољубље без икаквих ограничења и максимум осећајности. У неким околностима треба понудити *ex gratia* плаћање, чиме се саучешће изражава на користан начин. Последице за војску могу бити горе ако се не комуницира и не изрази саучешће на користан начин и ако се не примени понашање предусретљивости, исцрпних информација и дарежљивости.²⁸

При том, време за реаговање је битно сужено, а процес реаговања Војске се пажљиво посматра и оцењује. Медији ће опростити нетачне информације које су изнесене на почетку кризне ситуације, али неће опростити завлачење или прећуткивање.²⁹ Искуства стечена у кризним ситуацијама показују да се у односима с јавношћу највећи ефекти постижу уколико се медијима саопште само *проверене* чињенице, а никако нагађања о узроцима несреће или о пострадалима. Добро је за медије припремити информативни билтен (саопштење), који ће задовољити њихове потребе, до тренутка док се не створе услови за предочавање поузданих података. За решавање кризне ситуације заинтересовани су многобројни субјекти, односно групе³⁰ (илустрација 1). У свакој кризној ситуацији требало би имати пуно разумевања за рођаке и пријатеље жртава. Позитиван корак у том смислу јесте објављивање специјалних бројева телефона (*и-мејл* адресе) на које могу да се обрате сви који траже информације о могућим жртвама. Чим се утврде чињенице и поуздани подаци, треба сазвати конференцију за штампу. Просторија за конференције требало би да буде максимално погодна: довољно пространа да се у њој сместе сви представници локалних и националних медија, а било би пожељно да просторија има два излаза како би говорници могли неоме-

²⁸ Блек, С.: *Наведено дело*, стр. 172–173.

²⁹ *Односи са јавношћу и медији*: материјал са семинара, стр. 3.

³⁰ Блек, С.: *Наведено дело*, стр. 171.

тано да напусте просторију. У усменом саопштењу најодговорнији старешина требало би да присутне обавести о суштини догађаја и да се избегне изношење детаља техничке природе, али никако не сме да се пружи повод новинарима да помисле како је то зато што неко тиме жели да их превари. Веома јасно треба да се изрази жалост због свега што се догодило и потврдити да се предузима све како би ситуација била повољнија.

Илустрација 1

Приказ различитих група укључених у кризну ситуацију

Треба имати у виду да ће интересовање медија потрајати. Критички коментари могу изненада да се појаве знатно касније и треба на њих спремно одговорити.³¹ После ванредног догађаја, у смиреној атмосфери, потребно је сакупити све материјале за документацију и анализу. Ваљало би организовати састанак на којем би се захвалили свима који су, на било који начин, учествовали и помогли. У писменом облику требало би сачинити анализу, указивати на најважније чињенице које су узроковале ванредни догађај и евентуалне превентивне и друге мере које би требало предузети. Ако је потребно, треба одмах извршити измене у одговарајућим упутствима и прописаним поступцима.

³¹ Исто, стр. 177–178.

Односи с јавношћу у ванредним приликама и у рату

Многобројна историјска и савремена искуства показују да почетак ратних дејстава, а нарочито у случају њиховог изненадног отпочињања, намеће жртви агресије ситуацију која је, према многим својим чиниоцима, изузетно сложена. Војне интервенције и ратни сукоби после Другог светског рата показали су да је агресор увек настојао да створи услове који би му омогућавали што брже остварење циљева агресије. Стога су, паралелно са дејствима оружаних снага, коришћена и друга средства: дипломатска на међународном плану, психолошко-пропагандно деловање, дејства специјалних снага, ослонац на потенцијалне снаге колаборације и слично.

Последњих година се све више говори о новим *неоружаним облицима агресије*, као што су *информативне и психолошке операције, медијски, информатички и неокортикални рат, виртуелно ратовање* и слично. Има показатеља да ће ти облици убудуће бити основни вид агресије, а за физичком оружаном силом агресор (непријатељ, противник) или унутрашње противничке снаге, посезаће само у крајњој нужди. Да би могао са успехом да примени нове облике вођења рата, непријатељ ће настојати да овлада или, првенствено, паралише средства за масовну комуникацију у земљи – жртви агресије. Стога значај свих облика комуникације расте експоненцијално, а посебно место у одбрани и отпору заузима информисање, као организована делатност – са свим својим елементима по дубини: стручњацима, техником и организацијско-формацијским распоредом.

Информисање у рату. На основу искустава из досадашњих оружаних сукоба у свету, а нарочито из најновијих ратних дешавања, може се закључити да противничка страна, паралелно са војним операцијама развија снажна психолошко-пропагандна дејства, у склопу својеврсног медијског рата. Та непријатељева активност усмерена је не само према светском јавном мњењу, већ и према сопственим грађанима и, нарочито, према становништву и припадницима војске земље која је нападнута.

Респективне снаге и средства за психолошко-пропагандно деловање, које најјаче армије у свету имају или развијају, треба да им омогуће остваривање циљева, од којих су најважнији:

- што брже паралисање државног система нападнуте земље и његовог функционисања;
- оправдавање агресије;
- понуда одређеног политичког програма;
- позивање на одређене снаге у земљи;
- дисквалификација политичког и војног руководства земље;
- изазивање пометње у редовима становништва пласирањем масовних дезинформација и лажних обећања;

- онемогућавање мобилизације и
- деловање ради слабљења борбеног морала припадника Војске, омаловавање њене борбене моћи и слично.

Савремена искуства потврђују да дејства спољњег противника (агресора) највећи интензитет имају управо у почетку агресије. С обзиром на то и на темељу искустава стечених током ратних сукоба на тлу претходне Југославије, логично је да ће информисање, у условима који могу да одликују почетак ратних дејстава, објективно, преузети функцију једне од тежишних активности у руковођењу и командовању јединицама Војске. Оно треба да омогући трајан процес благовременог, објективног и што потпунијег обавештавања команди, јединица и установа Војске и друштва о битним чиниоцима настале војно-политичке ситуације, о садржају њене процене, одлукама и мерама политичке и војне природе, које се предузимају ради супротстављања агресији и другим питањима. Основни задатак информисања, као процеса, јесте обезбеђивање такве обавештености команди и јединица и осталих одбрамбених структура која ће им омогућити да што брже овладају целином настале ситуације, што у тим условима може да има стратегијски значај. Информисаност ће омогућавати брзу оријентацију, заштиту од дезинформација и гласина, брзо превладавање насталих тешкоћа и проблема, развијање иницијативе ради оспособљавања и активирања свих друштвених потенцијала у супротстављању непријатељу.³²

Као основни информативни садржаји намећу се обавештавање о политичким и војним циљевима спољњег противника – агресора, дејствима његових оружаних снага, конкретном садржају и средствима психолошко-пропагандног деловања према становништву и Војсци и другим поступцима непријатеља који су својствени за актуелну ситуацију.

Информисаност о психолошко-пропагандној активности спољњег противника – агресора има изузетно значајну функцију. *Прво*, има улогу превенције, јер ако се зна које облике и садржаје деловања непријатељ користи, или који могу да се очекују, онда његова активност не може да постигне снажније ефекте. *Друго*, када су команде, јединице, припадници Војске и народ обавештени о конкретном психолошко-пропагандном деловању агресора, могу да се јасније одреде и задаци у супротстављању таквом деловању непријатеља и мере за јачање јединства и борбеног морала јединица и одлучности народа за његово супротстављање.

Средства за информисање, посебно у ратним условима, имају велику улогу у правовременом обавештавању грађана о питањима значајним за одбрану земље. Стога је вероватно да би објекти и средства намењени за масовну комуникацију постали један од примарних објеката почетног удара агресора и његових електронских дејстава. То је потврдила и агресија на

³² Коштан, М.: Функција информисања у почетном периоду ратних дејстава, Зборник радова ВВПШ, Београд, 1982, стр. 154.

Савезну Републику Југославију (пролеће 1999), када су вођени пројектили и вођене ракете најпре усмеравани на репетиторе и центре везе, а, потом, агресор није презао ни од дејстава по цивилним медијским кућама.³³

Агресор неће моћи да паралише сва средства за информисање на целој територији земље ако су остварени следећи услови:

- ако је развијена јединствена радио-дифузна мрежа, то јест јединствен систем локалних, регионалних, покрајинских, републичких и централних радио-станица, који агресор није у стању да једновремено онеспособи;
- ако је развијен вишеканални (мултимедијски) систем информисања који, као комбинација разноврсних средстава, омогућава сталан ток информација и
- ако су благовремено обављене потребне материјалне и кадровске припреме за функционисање информисања у свим варијантама и условима агресије.

Искуства из актуелних збивања и оружаних сукоба на бившем југословенском простору и у другим просторима потврђују наглашен значај информисања. Услови у којима су се поједине јединице тадашње ЈНА нашле у сецесионистичким републикама, блокиране у касарнама, с прекинутим комуникацијама с околином, изложене сталном притиску психолошко-пропагандног деловања непријатеља, захтевали су свакодневно информисање војних структура. Непријатељ је сва средства и канале за информисање, у суштини, употребљавао за психолошко-пропагандно деловање против српског народа и његове војске и настојао је да разбије њен морал. Стога је састав јединица под опсадом – информисан и више пута у току дана.³⁴ Информисање је обављано, углавном, самоиницијативно, на основу података до којих је команда сама долазила, јер су информације претпостављених команди стизале са закашњењем. Међутим, посебно негативан утицај на морал припадника ЈНА имале су вести објављене у јавним гласилима да је касарна деблокирана иако су они знали истину, а очекиване помоћи није било.

Ванредне прилике и ратни услови намећу органима за информисање јавности у Војсци знатно сложеније задатке и захтевају динамичнији и успешнији рад. У таквим условима занимање јавности за послове одбране, нагло расте. Да би новинари прикупили податке о темама које их занимају често покушавају да користе незваничне путеве и изворе информација. Стога могу да се објаве информације које би нанеле непроцењиву штету борбеној готовости и активностима јединица.

³³ Зграда Радио-телевизије Србије у Абердаревој улици у центру Београда бомбардована је 23. априла 1999; Пословни центар „Ушће“, у којем је радило осам медија, бомбардован је 21. и 27. априла; зграда Телевизије Нови Сад, од 3. маја ракетирана је, из дана у дан, док није разорена; уништени су сателитска станица РТС у Ивањици, телевизијски торањ на Авали, репетитор на Јастрепцу и многи други објекти намењени преносу информација.

³⁴ Ђорђевић, Б.: „Организација и извођење одбране касарне Ђуро Салај“, *Нови гласник*, број 4–5, Београд, 1993.

Такве податке, укључујући и оне који представљају војну тајну, могу омашком износити и поједини официри и команданти јединица. Стога је неопходно редовно предузимати конкретне мере ради рационалније и успешније организације боравка новинара, сниматеља, ратних извештача, којима је према уобичајеној процедури одобрен рад у ратним подручјима.

Да би се отклонили уочени пропусти и обезбедило боље информисање, потребно је, пре свега, да надлежне старешине у току припреме за сусрет с новинарима идентификују и имају на уму податке који су поверљиви и од интереса за борбену готовост јединица, те се, према томе они не могу саопштавати или на други начин чинити доступним новинарима. Посебну пажњу ваља обратити приликом давања изјава за јавност. У таквим случајевима требало би избећи саопштавање података којима се откривају оперативно-тактичке намере и планови команди и јединица у вези с наређеним борбеним задацима, подаци о командним местима, центрима везе, распореду јединица и друго.

Нарочито је важно да се не објављују подаци о погинулима и повређенима у борбеним дејствима без сагласности надлежне војне команде. Нажалост, у рату се губе животи, а то за породице значи велики бол и стрес. Стога је обавештавање родбине о губитку најближих веома деликатан чин, који мора да задовољи оправдане процедуралне захтеве. Иако се у потпуности уважава потреба да информација о томе што пре дође до оних којима је намењена, озбиљност налаже претходну проверу и утврђивање неопходних чињеница. А за то, колико год кратко трајало, ипак је потребно времена. Неопрезна новинарска вест, у трци да се буде бржи и бољи од конкуренције, може да изазове негативне последице. Поготову ако та вест није потпуна и тачна. Било је случајева да је, на пример, вест о сукобу припадника ЈНА са паравојним формацијама у неком месту у сецесионистичким републикама завршавана фразом: „Има погинулих и рањених и на страни ЈНА“. После такве вести телефони војне службе за обавештавање породица били су засипани позивима забринутих родитеља, чији су синови били распоређени у јединицама ЈНА које су биле лоциране око места сукоба.

Информације о погинулима и рањенима могу да се објаве тек после њихове детаљне провере. Ако такав садржај новинари објаве без обзира на сагласност надлежног официра, потребно је одмах да се предузму мере како се тако нешто не би више поновило.

Акредитованим домаћим и иностраним новинарима команде су за време боравка у зони одговорности јединица Војске дужне да обезбеде највећу могућу безбедност и коректну сарадњу. Рат у Ираку (март 2003) показао је да новинари акредитовани при штабовима сукобљених страна имају различит третман. С једне стране, у англо-америчким саставима, представници медија дословце су били у саставу јединица на првим борбеним линијама, тако да су њихови извештаји у потпуној сагласности са ставовима надлежних војних команди, што је потпуно разумљиво, али сасвим у нескладу с

новинарским кодексом и општеприхваћеним правилима професије. С друге стране, извештаји о последицама бомбардовања у ирачким градовима и дејстава по циљевима, указују на слику рата коју нападач није у могућности да контролише иако му она не одговара, пре свега, јер „разбијају“ представу која је „режирана“ за сопствену јавност и изазивају пораст антиратних протеста у свету.

Значај информисања јавности, у ратним збивањима, и даље је велики – неопходна је квалитетна припрема људства и добра организација за обављање задатака у тој области, које намеће динамика савремених оружаних сукоба. При давању информација новинарима, сваки случај треба посебно процењивати и да информације о активностима јединице дају за то надлежне старешине. Будући да су команданти јединица непосредно одговорни за информисање јавности о активностима својих састава, они су дужни да одреде старешине које ће одговорно и квалификовано прикупљати и сређивати податке о активностима јединица и на правилан начин их саопштавати јавности. С посебном пажњом ваљало би процењивати последице које садржаји датих информација могу да имају не само на стање у сопственој јединици и Војсци, већ и на утицај које ће остварити у југословенској и светској јавности.

Новинарима се основне информације о борбеним и другим активностима јединица и њених припадника саопштавају у прес-центрима (информативним центрима), у командама или на другим за то одређеним местима и просторијама, а боравак у зони борбених дејстава организује се, углавном, само за телевизијске и филмске сниматеље и радио и фото репортере.

Информативни центри. На основу одлуке команди у зони одговорности јединица на подручјима на којима се воде оружани сукоби формира се информативни центар³⁵ јединица Војске, који организује односе с јавношћу (припадника војске и јединица) у зони своје одговорности. За рад прес-центра у командама и јединицама одговоран је официр коме су односи с јавношћу у делокругу рада у конкретној команди.

Информативни центар чине руководилац центра, заменик, један новинар (или више новинара) и друго особље. Центар поседује сва потребна материјално-техничка средства за нормално и непрекидно обављање својих функционалних задатака. Људство на раду у информативном центру размешта се у непосредној близини места у којем се налази тај центар. У посебним ситуацијама и по наређењу надлежног официра, задаци се обављају и на другим подручјима.

³⁵ У току борбених дејстава на простору бивше СФРЈ, одлуком надлежне управе ССНО, формиран су прес-центри у Херцег Новом, Требињу, Шиду, Сомбору, Бањалуци, Бихаћу, Двору на Уни, Книну, Глини, Сарајеву. За време сукоба са терористима на Косову и Метохији у Приштини је функционисао заједнички прес-центар војних и цивилних власти. Током агресије Нато на СРЈ у Београду је непрекидно радио Прес-центар Војске.

Информативни центар обезбеђује: прикупљање података и других информација о активностима и резултатима дејстава јединица и састава Војске; евидентирање примера храброг и одговорног поступања припадника Војске у току борбених дејстава и у организацији живота и функционисања система у борбеним условима; документовање случајева нехуманог и нецивилизованог поступања припадника непријатељевих оружаних формација према војницима, подофицирима и официрима Војске, према цивилном становништву у зони одговорности, уз посебно евидентирање поступака непријатељевих снага који су у супротности с међународним ратним правом; правовремено обавештавање домаће и иностране јавности о свим значајним питањима и догађајима на датој територији, те о ставовима најодговорнијих официра Војске о тим и другим питањима; правилну акредитацију новинара у складу с важећим прописима и слично.

Задаци руководиоца војног информативног центра јесу:

- припремање и издавање дневног информативног билтена о резултатима борбених дејстава јединица, тренутном стању, примерима храброг и одговорног поступања појединаца и јединица, случајевима нехуманог понашања припадника непријатељевих оружаних састава који су у супротности с одредбама *женевских конвенција* и слично;

- у складу са ситуацијом и у договору са надлежном командом јединице, организује конференције за штампу на којима учествују најодговорније старешине и актери појединих догађаја (учесници у борбама, сведоци масакра и слично);

- организује посете акредитованих новинара јединицама на фронту у зони одговорности;

- организује и омогућава размену информација из других информативних центара и из свих делова земље;

- сарађује у раду локалних јавних гласила и пружа им неопходну помоћ ради објективнијег и потпунијег информисања;

- редовно доставља извештаје органима за информисање јавности у претпостављеној команди и консултује се о свим значајним активностима с надлежним официром;

- линијом командовања регулише прихват новинара у потчињеним јединицама и одређује лица одговорна за комуникацију и односе с јавношћу;

- решава случајеве када се информативном центру или команди јединице јаве домаћи или инострани новинари без одговарајућег одобрења, односно акредитације;

- обезбеђује коректан однос према том лицу или екипи, уз обавештавање о уобичајеној процедури за добијање одобрења за рад; ако је реч о захтевима који не траже посебан организацијски поступак, омогућава им обављање професионалних задатака;

- осмишљава начин рада новинара и предлаже решења која ће да буду у функцији афирмације јединице и резултата које у борбеним дејствима остварују припадници састава Војске.

Због све веће угрожености новинара на ратним подручјима потребно је да се у потпуности елиминишу случајеви неконтролисаног кретања новинара у зони одговорности јединице. У вези с тим, потребно је такође елиминисати случајеве да поједини новинари објављују различите и нетачне податке о догађајима. То се успешно може остварити организовањем посета новинара јединицама (на одређеним местима која су безбедна за њихово кретање и обављање радних задатака) и дистрибуцијом вредних информација искључиво посредовањем официра из информативног центра.

У раду информативних центара важно је обезбедити поштовање следећих начела и то: све изјаве припадника Војске требало би искључиво да се пласирају преко информативног центра и у његовој организацији; податке за јавност о погинулим и рањеним припадницима Војске могу да дају искључиво информативни центри команди оперативних састава и то тек после обавештавања породица погинулих, односно рањених и повређених бораца; у информисању јавности треба да се полази од кључног критеријума да се не предочавају информације које би на било који начин штетиле властитој јединици и Војсци или негативно утицале на њихову борбену готовост; информисање јавности требало би да буде део планских активности јединица, односно саставни део њиховог рада. Надлежна команда за сваки дан одређује тежишне задатке која информативни центар (организацијом рада и ангажовања новинара и појединих чланова центра) дневно остварује; новинарима (домаћим и иностраним) за боравак и рад у зони појединих јединица потребно је одобрење одређене службе за информисање јавности или надлежне претпостављене команде; у складу с могућностима испуњавати професионалне захтеве новинара, уз предочавање доступних информација које команда (командант) одобри; од новинара захтевати поштовање норми, организације и начина рада које официр одговоран за информисање поставља и предочава; неопходно је да им се саопшти (пре него што крену на обављање професионалних задатака у зону борбених дејстава) да на себе преузимају очекивани ризик за сопствени живот и здравље; јединице су дужне да новинарима који своје задатке обављају на подручју оружаних дејстава, омогуће безбедност у конкретним условима; у давању информација домаћим и иностраним медијима да се полази искључиво од овлашћења која имају поједини извори информација, односно органи за информисање.

Посебан значај имају извори информација, нарочито, руководиоци информативних центара да, у сарадњи с новинарима, спрече отицање тајних војних и других података који би на било који начин могли да умање борбену готовост јединица и Војске. За спречавање отицања тајних података о Војсци путем средстава јавног информисања одговорне су команде састава, јединица и установа Војске надлежне за информисање јавности, редакције које објављују податке што представљају војну тајну, аутори прилога и органи за информисање надлежних команди. Стога је потребно да команде

јединица при планирању борбених дејстава, обавезно одреде податке о којима се не могу давати информације за јавност, начин информисања и надлежност за давање одређених обавештења и саопштења за јавност. Податке о активностима јединица оружаних снага ради информисања јавности могу прикупљати и јавно објављивати новинари, радио и фото репортери, телевизијски и филмски сниматељи, само ако су акредитовани на прописани начин и ако су за рад добили одговарајуће одобрење.

Заштита новинара у рату. У рату су, осим бораца на првим линијама фронта, новинари међу *најугроженијим категоријама*. У зависности од прилика, они могу да буду лишени слободе (што значи и изложени физичком и психичком малтретирању – ликвидацији), злостављани и опљачкани, а могу и да смртно страдају. Светска новинарска асоцијација сваке године објављује податке о новинарима који смртно страдају, бивају тешко повређени или рањени при обављању задатака на подручјима оружаних сукоба. И у сукобима на бившем југословенском простору међу жртвама било је и новинара.

Стога је заштита новинара, који своје задатке обављају у условима наглашене опасности за сопствени живот, постала део међународног ратног права и један од најважнијих проблема с којима се савремено новинарство сусреће.³⁶ Препреке, опасности и претње с којима се новинари суочавају при прикупљању и ширењу информација, постали су рутинска средства „заштите“ појединих влада и њихових органа, различитих политичких покрета, група и појединаца, који контролишу средства моћи или инструменте физичке силе.

Посебан ризик представља обављање новинарског посла на опасним задацима и то у: конфликтним подручјима, у објављеним и необјављеним ратовима, па чак и при извештавању с јавних скупова и демонстрација које гуше снаге власти. У неким случајевима опасности су очигледне и новинар их очекује. У другим случајевима оне се појављују само као могућност или су сасвим неочекиване (на пример, терористичке акције).

Покушаји да се обезбеди заштита новинара на међународном нивоу потичу из педесетих година прошлог века, када је неколико ратних дописника убијено у окршајима (у Кореји и Вијетнаму). Међутим, тек се крајем шездесетих година прошлог века појавио први пројекат о заштити новинара на опасним задацима, чији је аутор била Међународна комисија адвоката. Трагични нестанак седамнаест дописника у Камбоџи (мај 1970) био је још један подстрек за оживљавање међународне иницијативе у заштити новинара, што је утицало на то да се проблем заштите новинара нађе и на дневном реду заседања Уједињених нација. Расправа је закључена предлогом да се оснује Међународни комитет за безбедност новинара ангажованих на опасним задацима, који би издавао специјалне пропуснице за дописнике.

³⁶ „Заштита новинара на опасним задацима“, *Новинарство*, број 1, Југословенски институт за новинарство, Београд, 1991, стр. 41.

На 25. заседању Генералне скупштине УН (децембар 1970), усвојена је Резолуција о заштити новинара на опасним задацима на подручјима оружаних сукоба (Резолуција Уједињених нација 2673/XXI). Професионалне новинарске организације сачиниле су нацрт међународне конвенције о формирању Комитета за безбедност новинара који је поднет Комисији УН за људска права. Комисија је, после расправе о нацрту конвенције, на мартовском заседању 1971. године у Женеви, затражила од економског и друштвеног савета Уједињених нација да тај нацрт представи на наредном заседању Генералне скупштине УН.

На 27. заседању Генералне скупштине (12. децембра 1972), одлучено је да се на њеном наредном заседању покрене расправа о теми „Људска права у оружаним сукобима – заштита новинара ангажованих на опасним задацима на подручјима оружаних сукоба“.

Резолуцијом из новембра 1973, на 28. седници Генералне скупштине УН подржано је усвајање конвенције о заштити новинара на опасним задацима у области оружаних конфликта. Скупштина је од генералног секретара УН затражила да тај нацрт, заједно с амандманима, проследи дипломатској конференцији о реafirмацији и развоју међународног хуманитарног права у оружаним конфликтима. Дипломатска конференција је након проучавања проблема, припремила нацрт члана о заштити новинара, као саставном делу женевских конвенција. Истовремено, сачињен је модел личне карте за новинаре ангажоване на опасним задацима.

Текстови женевских конвенција и допунских протокола, у основи представљају велики хуманитарни кодекс правила о заштити жртава рата, прописују заштиту неких основних људских права у време оружаног сукоба – донети су, пре свега, да би се омогућило људима да преживе рат и да се заштите, колико је то могуће, од најтежих ратних страдања. Женевске конвенције (од 1949) Југославија је ратификовала 1950, а допунске протоколе (од 1977) ратификовала је 1978. године. Одредбама Допунског протокола уз Женевске конвенције од 12. августа 1949. о заштити жртава међународних оружаних сукоба (Протокол I), који је усвојен 10. јула 1977. у Женеви, посебно су заштићени новинари који своје професионалне задатке обављају у ратним подручјима. Врста заштите која им припада у складу с одредбама женевских конвенција³⁷ зависи од тога да ли су се на подручју оружаних сукоба нашли у својству цивила или лица које прати оружане снаге. На

³⁷ Данас су на нази четири женевске конвенције о заштити жртава рата, од 1949. године и два допунска протокола од 1977. године. То су: I Женевска конвенција за побољшање положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату, II Женевска конвенција за побољшање положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору, III Женевска конвенција о поступању с ратним заробљеницима, IV Женевска конвенција о заштити грађанских лица за време рата, Допунски протокол о заштити жртава међународних оружаних сукоба (Протокол I), Допунски протокол о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба (Протокол II).

основу члана 79, наведеног Протокола, новинари ангажовани у опасним професионалним мисијама у подручјима оружаних сукоба сматрају се цивилима у смислу члана 50, став 1, према којем су цивили сва лица која нису припадници оружаних снага, милиције (народне војске), добровољачких јединица које улазе у састав оружаних снага једне стране у сукобу или организованих покрета отпора који припадају једној страни у сукобу и који дејствују изван или у оквиру своје територије, под одређеним условима.³⁸

Новинари ће бити заштићени према конвенцијама и Протоколу I, под условом да не предузму никакву акцију која би нашкодила њиховом статусу цивила. Они могу добити личну карту према датом моделу. Та карта (коју би требало да изда влада чији је новинар грађанин или на чијој територији пребива, или у којој га запошљава) потврђује његов статус новинара.

На основу члана 4 А(4) III Женевске конвенције, ратни заробљеници су лица „која прате оружане снаге иако непосредно не улазе у њихов састав, као што су цивилни чланови посада војних ваздухоплова, ратни дописници, снабдевачи, чланови радних јединица или служби чија је дужност да се старају о удобности оружаних снага, под условом да су за то добила дозволу оружаних снага у чијој се пратњи налазе, док су оне дужне да им за ту сврху издају личну карту сличну приложеном обрасцу“.

Односи с јавношћу у међународним мисијама – операцијама

Уставом³⁹ и другим правним актима регулисано је учешће припадника Војске Србије изван њених граница, чиме је обухваћено и учешће у мировним операцијама и другим мисијама под окриљем Организације уједињених нација, Европске уније, у склопу међународних војних интеграција и у систему колективне безбедности. На тај начин, доприноси се пројектовању и изградњи повољног безбедносног окружења на регионалном и глобалном нивоу и наставља се традиција учешћа у мировним операцијама ОУН која је започета још 1956. године.⁴⁰

³⁸ Ти услови су следећи: да на челу имају лице одговорно за своје потчињене; да имају одређен знак за разликовање који се може уочити на одстојању; да отворено носе оружје; да се при својим дејствима придржавају ратних закона и обичаја ратовања. Статус цивила не припада становништву неокупиране територије које се, услед приближавања непријатеља, добровољно диже на оружје да би пружило отпор непријатељевој најезди, које није имало времена да се организује као редовна оружана сила, ако оно отворено носи оружје и ако поштује ратне законе и обичаје ратовања.

³⁹ *Употреба Војске Србије ван граница* (Устав Републике Србије, пети део, глава 6, члан 140).

⁴⁰ *Бела књига одбране*: Министарство одбране, Београд, април 2005, стр. 61.

Међународне мисије, односно мировне операције⁴¹ привлаче медијску пажњу, а ефекти прилога у медијима о активностима припадника међународних снага директно се одражавају на јавно мишљење и однос јавности према мировним операцијама. Од односа јавности (унутар територије на којој се спроводи мировна операција) у великој мери зависи и њен успех. Стога је веома важно да медијски извештаји о мировним мисијама буду урађени тако да у јавном мњењу остварују максималне ефекте. Један од основних задатака, који има свака мировна мисија, јесте упућивање у јавност (на локалном и ширем нивоу) истинитих, уверљивих и непристрасних информација, ради медијске подршке самој операцији. Информације које потичу од припадника мировних мисија или других извора, а које су нетачне, нејасне или неправовремене, могу нанети штету мисији.

Позитивно понашање појачава способност мисије да успешно води мировни процес и ствара везе поверења са локалним становништвом. Позитивно понашање значи поштовање *кодекса понашања*. Један од најбољих начина да се створе везе између локалног становништва и мировног контингента јесте помагање локалној заједници у мањим пројектима као што је побољшање комуналних услуга или поправка државних објеката, пружање медицинске помоћи или учествовање с локалним становништвом у спортским или културним такмичењима. Корист тих малих пројеката је велика, нарочито ако о томе извештавају медији, при чему служба међународних снага за информисање јавности помаже медијима у њиховом ангажовању. На тај начин, углед националног контингента, у целом свету, може да порасте.

Утицај медија. Припадници мировних снага комуницирају са међународном заједницом и становништвом преко локалних, регионалних и међународних медија. Медији су заинтересовани за конфликте, јер конфликти представљају основу вести. Тај интерес није ни добар ни лош, већ је реч о професионалној активности, која захтева професионални одговор. При том, треба имати у виду да су интернационални медији обично више заинтересовани за мировне операције у случајевима када им претходе оружани конфликти, а мање су заинтересовани за мировни процес, који се успешно одвија. Међународни медији присутни су у региону, често, преко локалног дописника, који је довољно професионалан, или сопственог дописника, уколико мировна операција постаје интересантна – зато што се конфликт појачава или зато што је мировни процес запао у критичну фазу.

⁴¹ На састанку у Петерсбургу у Немачкој, јуна 1992, чланице Западноевропске уније дефинисале су војне задатке, које би извршавале мултинационалне војне снаге састављене од припадника њихових армија. Петерсбуршки задаци обухватају: 1. хуманитарне и спасилачке задатке, 2. задатке одржавања мира и 3. ангажовање борбених јединица приликом управљања кризама, укључујући и наметање мира (peace-making).

Већина новинара је професионална и обично наклоњена мировним снагама и онеме за шта се оне залажу. Међутим, локални новинари могу да буду мање професионални и често под контролом једне или друге стране у конфликту. Због тога су локални медији обично пристрасни у својим извештајима, а често и слабије информисани од интернационалних медија, будући да функционишу на различитом нивоу. Локални медији су увек присутни, али њихова поузданост у извештавању варира. Може им недостајати и професионална обука. Зато односе с локалним медијима треба изграђивати стрпљиво и опрезно.

У пракси долази до поларизације јавног мишљења у оцени потребе и сврсисходности ангажовања мировних снага. То се одражава и на позицију медија и није редак случај да се медији залажу за једну од страна у сукобу. Основне карактеристике извештавања медија о мировним мисијама јесу брзина извештавања о догађајима (*CNN ефекат*) и недовољан степен поузданости првих медијских извештаја. Медији раде 24 часа дневно, а вести о неком догађају или инциденту се шаљу у свет пре него што мисија стигне да верификује чињенице, извести команду, припреми одговор и званично реагује. Штампани медији (часописи, новине) скупи су и захтевају време да се одштапају и дистрибуишу. Међутим, радио и телевизија имају непосредан и брз глобални ефекат. Комуникација путем сателита и коришћење портабл аудио и видео опреме, омогућавају медијима да своје извештаје шаљу директно са било које тачке.

Служба за односе с јавношћу мировних снага. Информације о мандату и мировном процесу Служба за односе с јавношћу мировних снага треба да пренесе локалном становништву, при чему се може десити да добије нетачне информације или да буде жртва пропаганде једне од страна у конфликту. Без обзира на тешкоће, од ње се очекује да обезбеди тачно, поуздано и објективно информисање, јер је то у функцији мировног процеса. Служба за односе с јавношћу (Канцеларија за информисање јавности – *PIO* – *Public Information Office*) сарађује с војним органима за информисање јавности. Тим за односе с јавношћу најчешће чине официр за односе с медијима, фоторепортер, сниматељ и новинар.⁴² Службе за информисање у оквиру мисије морају да буду способне да делују ефикасно у свакој ситуацији која је у вези с медијима. У исто време, оне морају да буду спремне да у контакту с медијима правовремено и ефективно изврше своју функцију – покажу максималну отвореност према медијима и не дозволе да буду изманипулисане.

Свака мисија има службу за информисање јавности, која одређује стратегију у комуникацијама, помаже медијима (прилог 16) и омогућује да локално становништво буде информисано о мандату мисије и мировном процесу.

⁴² *Медијска подршка операцијама очувања мира*: материјал са семинара, Клуб Војске „Топчидер“, Београд, од 16. до 18. маја 2006, стр. 8.

У вези с тим, служба може да има сопствену радио станицу, да користи локалне станице, снима видео материјал, штампа информативне брошуре, постере и памфлете, све на локалним језицима. Служба запошљава локално особље, обично новинаре, који добро познају локалне обичаје и традицију, обавља акредитацију новинара и издаје идентификационе картице извештачима, које проверавају контингенти на терену. Служба сарађује с војним структурама за информисање – војним портпаролом, официрима у контингенту који су задужени за информисање, а све то представља примену стратегије у комуникацији на терену.

Служба мировних снага за информисање јавности обавља следеће задатке: информисање о мандату, објашњава развој мировног процеса, регулише односе с медијима, примењује стратегију комуникација, пружа подршку руководству мисије, информисање људство у мисији и сарађује с војним службама за информисање.

Саобраћајне незгоде могу да се догоде између локалних возила и возила мировних снага, ако дође до жртава међу локалним становништвом, инцидент одмах постаје озбиљан. За испитивање таквих и сличних инцидената потребно је време, али ће, вероватно, у међувремену, локални медији искористити тај инцидент да дискредитују мировне снаге, без обзира на то чија је кривица. Породице жртава могу да траже велику одштету. У таквим ситуацијама сваки коментар, без обзира на то како добро интониран, може да буде погрешно интерпретиран или искоришћен против мисије. Таквом врстом инцидента треба да се бави служба за информисање јавности. Током таквих ситуација, служба мисије за информисање јавности јесте једино овлашћена структура која може да контактира са медијима. Она треба да покуша да добије додатне или нове информације из разних других извора, укључујући и припаднике мировне мисије, нарочито ако су били сведоци инцидента или догађаја. Припадници мировне мисије треба да воде рачуна да не дају никакве информације медијима о било којем инциденту или догађају које ће испитати друге структуре унутар мисије. За сва питања која постављају медији о инцидентима или догађајима треба их упутити служби мисије за информисање јавности.

Смернице у односима с јавношћу. Нико није обавезан да разговара с новинарима ако не жели. Ако не желе да говоре за медије, припадници мировних снага могу то учтиво да одбију. Међутим, они су овлашћени да говоре само о свом послу и личној надлежности. Искуство показује да јединице мировних снага, које разговарају с медијима о свом раду, могу оставити снажан утисак при саопштавању позитивних порука.

Припадници мировних снага, због своје улоге у свету, када говоре о свом послу, треба да делују одлучно и позитивно. Пожељно је да увек износе чињенице и буду непристрасни када саопштавају информације. Припадници мировних снага треба да говоре с уважавањем о локалном становни-

штву које често живи у условима великог сиромаштва. Треба да схватају ситуацију у којој живи локално становништво и избегавају примедбе које могу да звуче снисходљиво. Наглашено је да може да буде штетно изношење сопственог става о мировном процесу или активностима, јер се изјава било којег припадника међународних снага може да сматра званичним ставом, а ако би тај став био негативан, могао би лоше да се одрази на мисију или организацију. Наиме, није упутно ни одговарати на хипотетичка питања, на пример: „Шта би било ако...?“, давати било какве информације о безбедносним плановима или процедурама сопствених снага, разговарати о стању или активностима локалних или других војних снага, у вези с тим да се подржава једна страна више него друга.

Уколико новинари постављају питања за која интервјуисани није овлашћен да даје одговоре, дужност му је да новинаре усмери према официру из службе за односе с јавношћу. При том, ваља да буде учтив у контакту са медијима, чак ако они наступају грубо, па и непријатељски, јер треба да се покаже разумевање за специфичност новинарске професије. Ако се новинару даје одговор на постављено питање, важно је да се износе чињенице. Оне се не могу оповргавати. Треба да се говори кратко и јасно, због тога што је време главни ограничавајући фактор модерних медија – што више вести и слика у минути. Уколико интервјуисани говори много или нејасно, неће да остави добар утисак на публику.

Од припадника мировне мисије не очекује се да знају све детаље о мандату, али би требало да буду упознати с његовим главним елементима. Ти елементи могу да буду референце за разоружање и демобилизацију нелегалних борбених снага, договори о подели власти, евентуални избори, обнова реда и закона и слично. У вези с тим, служба за информисање јавности сачињава информацију – сиже о мандату. Те информације је корисно имати, како због разумевања учешћа наше земље у мировној мисији, тако и због разговора с новинарима. Познато је да медији настоје да привуку читаоце интересантним причама и да у већини земаља људи воле приче о хуманости. Због тога се на војнике гледа као на праве припаднике мировне мисије. Њихове поруке и приче допадају се читаоцима јер су неформалне и занимљиве. Из тих разлога публика – гледаоци, слушаоци, читаоци – више воле да гледају, односно слушају или читају интервју са војником, него с генералом.

Обука за комуникацију са медијима. Непримерено понашање припадника мировних снага може да нашкоди мисији у целини, нарочито ако то објаве медији. Нетачна информација (коју пренесу медији) такође може да буде штетна за мисију. Мада официри задужени за односе с јавношћу, имају задатак да обезбеде медијима тачну и поуздану информацију и други припадници мировних снага могу да одговарају на питања медија, ако то желе, о својим специфичним активностима или надлежностима.

То је један од разлога зашто се у припреми операције велика пажња поклања оспособљавању припадника мировних снага за учествовање у активностима које се односе на медије. Они добијају основна сазнања о односима са медијима и обучавају се како да дају интервјуе, у вези с тим, наглашава се значај и утицај медија за успех мировне операције. У обуци се посебно инсистира на разјашњавању питања: како се у систему јавног информисања промовишу мировне акције; како понашање појединца може да утиче на мисију; какве су смернице за контакте са медијима и шта се приликом интервјуа може саопштити новинарима („Да“), а које садржаје не треба спомињати („Не“).⁴³

Да би се припадницима мировних снага олакшало сналажење при сусрету с новинарима, претходно им се уручује практични подсетник – „да“ и „не“ садржаји, у форми мале картице. Такође, изводе се практичне вежбе, уз помоћ стручњака за односе с јавношћу или новинара из новинских кућа, применом метода интервјуа на случајном узорку људства, у разним приликама, као и током командних и теренских вежби. После преслушавања снимљених интервјуа води се дискусија међу припадницима мировних снага како би се идентификовали „прави“ одговори. При обуци полазници се информишу о општим питањима као што су: медији и зашто су присутни у мировним операцијама, утицај медија на јавно мњење у матичној земљи и у иностранству, смернице за односе с медијима, могућности утицаја на медије и улога информисања јавности у мировним операцијама. Полазници се информишу о практичним аспектима – како добити информације о мандату, како се понашати приликом интервјуа, те о најчешћим новинарским питањима.

С једне стране, посебна пажња у обуци припадника мировних снага посвећује се, учвршћивању уверења да медији могу да имају значајну улогу у мировним операцијама, те да је зато неопходно да добију тачну и правовремену информацију. С друге стране, медији ће, ако се не дају информације о операцији, наћи друге, мање поуздане изворе или ће да спекулишу о исходу операција. Такође, наглашава се да припадници мировних снага треба да пројектују *позитиван имидж*, будући да искуства показују да је понашање припадника мировних снага често неодговорно.

Ништа тако не квари углед међународних снага или националног контингента колико *неодговорно понашање* припадника мировних операција. То се најчешће манифестује у: сексуалном злостављању, непримереним сексуалним активностима, конзумирању алкохола, непоштовању локалне популације или њеном понижавању и слично. Када медији дођу до таквих извештаја, ефекат је разоран по национални контингент и снаге укључене у мировну мисију. Локално становништво губи поверење у припаднике међународне заједнице, на које почиње гледати као на негативну снагу. Припадници

⁴³ *Стандардни генерички модел за обуку*: интерни материјал Центра за мировне операције Генералштаба ВС, Београд, 2006.

ци мировних снага морали би да схвате да свако њихово лоше понашање може да има далекосежне последице, да су они обавезни да се понашају часно и коректно све време, те да мировне снаге неће прикривати понашање које умањује њихове вредности.

Припадници мировних снага морају да буду свесни чињенице да их медији *посматрају* док обављају задатке и да су потенцијални извор информација за медије. Приликом разговора с медијима добар имиџ о себи треба да пројектују све време. Поред тога, *негативно понашање* слаби мировни процес. Стране у конфликту могу да користе негативно понашање и да га дневно експлоатишу у мировном процесу. Очекивања и поштовање локалне заједнице у вези с присуством међународних снага аутоматски се умањују. Постоји мањи број припадника мисије који крше правила понашања и кодекс понашања, ефекти лоших поступака ове мањине могу бити далекосежни. На пример, сексуално злостављање од неколицине може да угрози репутацију целог контингента. У мировним мисијама (Босна, Косово, Источни Тимор, Сијера Леоне, Етиопија, Еритреја и ДР Конго) било је случајева непримереног сексуалног понашања о којем су извештавали међународни медији.⁴⁴ Штета националних контингената који су умешани у то је велика, као и штета у вези с угледом међународних снага.

Закључак

Односи Војске с јавношћу спадају у ред активности примарног значаја током реализације мисија Војске, у редовним и ванредним приликама, кризним ситуацијама и у рату. Наиме, квалитетно комуницирање Војске с јавношћу, у условима појачаних друштвених напетости (ванредно и ратно стање, кризне ситуације), пресудно утиче на понашање грађана, јер су они у приликама егзистенцијалне угрожености и страха од неизвесности знатно осетљивији на дезинформације, подложнији испољавању дефетизма на јавној сцени и склонији утицајима непријатељевог психолошко-пропагандног деловања.

И у кризним ситуацијама однос с медијима је изузетно значајан. Наиме, немогуће је трајно прикривање догађаја од јавности. *Прво*, зато што јавност има право на информацију; *друго*, јер ускраћивање информација изазива у јавности неповољне конструкције, појаву спекулација и различитих сценарија о догађају, олакшава деловање дезинформација и погодује ширењу гласина и *треће*, ионако ће медији обавештавати јавност, без обзира на то у којој мери војни органи за информисање и односе с јавношћу сарађују или не.

⁴⁴ Исто.

У току рата, паралелно с војним операцијама, агресор развија снажна дејства у медијској сфери, усмерена не само према светском јавном мњењу, већ и према сопственим грађанима и становништву и припадницима војске земље која је нападнута. Интензивирање медијског рата и примена неоружаних облика сукоба у свим сферама (тоталитарност сукоба), уз учешће цивилних и војних истакнутих личности у пласирању појединих порука, ради јачања њихове уверљивости има посебан значај у придобијању подршке становништва за рат.

Надлежни органи у борбеним дејствима, ванредним приликама, кризним ситуацијама и приликом ванредних догађаја обавезни су да поштују одређене принципе у комуникацији с јавношћу. Да би односи с јавношћу дали најбоље резултате потребно је да органи за односе с јавношћу у датим ситуацијама буду тако позиционирани да омогуће деловање у складу с замислима и циљевима командовања. То значи да је обавезно учешће стручњака за односе с јавношћу у командним тимовима.

Литература

1. *Бела књига одбране*, Министарство одбране, Београд, април 2005.
2. Блажнов, Е. А.: *Public relations*, ИМА ПРЕСС, Москва, 1994.
3. Блек, С.: *Односи с јавношћу*, Слио, Београд, 1997.
4. Бојовић, М.: *Војска пред очима јавности*, НИЦ „Војска“, Београд, 1999.
5. Ђорђевић, Б.: „Организација и извођење одбране касарне Ђуро Сајај“, *Нови гласник*, број 4–5, Београд, 1993.
6. *Јавност Србије и Црне Горе о реформи Војске – резултати истраживања – V круг*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2005.
7. „Како се понашати при сусрету са средствима јавног информисања“, *Фортуна*, 19. јун 1989, превод, Политичка управа ССНО, Београд, 1990.
8. Коштан, М.: „Функција информисања у почетном периоду ратних дејстава“, *Зборник радова ВВПШ*, Београд, 1982.
9. *Медијска подршка операцијама очувања мира*: материјал са семинара, Клуб Војске „Топчидер“, Београд, од 16. до 18. маја 2006.
10. Михаиловић, В.: *Пропаганда и рат*, Војноиздавачки завод, Београд, 1984.
11. *Односи са јавношћу и медији*: материјал са семинара, Београд, од 15. до 17. студеног. 2005.
12. Поповић, Н. А.: *Комуникативне интеракције у плурализму*, Институт за политичке студије, Београд, 1994.
13. Ранђеловић, С.: *Увод у информисање и односе Војске са јавношћу*, НИЦ „Војска“, Београд, 2003.

14. *Стандардни генерички модел за обуку*: интерни материјал Центра за мировне операције Генералштаба ВС, Београд, 2006.

15. *Стратегијски преглед одбране Републике Србије*: усвојен 7. јуна 2006. на Колегијуму министра одбране, сажета верзија, прилог у магазину Одбрана, Београд, 15. јун 2006.

16. Тофлер, А. и Х.: *Рат и антират*, Паидеиа, Београд, 1998.

17. *Упутство о извештавању, евиденцији и анализи ванредних догађаја у Војсци Југославије*, Генералштаб ВЈ, инт. број 62/2126-1, Београд, од 11. новембра 1997.

18. *Устав Републике Србије*: прилог у магазину Одбрана, Београд, 15. октобар 2006.

19. „Заштита новинара на опасним задацима“, *Новинарство*, број 1 Југословенски институт за новинарство, Београд, 1991.

ЕТИЧКИ АСПЕКТ СЛУЖЕЊА ВОЈНОГ
РОКА У ЦИВИЛНОЈ СЛУЖБИМр Срећко Кузмановић, потпуковник¹

Право приговарача савести заснива се на основним људским правима и изведено је из слободе мишљења и веровања. Приговор савести представља одбијање учешћа у оним радњама које савест приговарача не одобрава. Када се приговор савести односи на војну службу онда се под тим подразумева одбијање служења војног рока са оружјем из верских, политичких, филозофских, моралних или било којих других разлога. У Европи се за званичан почетак приговора савести узима случај када су 1672, квекери изашли на тргове и јавно рекли краљу Џорџу да не желе да учествују у његовим ратовима. Парламентарна скупштина Савета Европе, 26. јануара 1967, усвојила је Резолуцију 377, у којој је наведено да се то право мора омогућити свим особама које не желе да служе војну обавезу из разлога савести или дубоког уверења. Комисија за људска права Уједињених нација, први пут званично, признала је право на приговор савести 10. марта 1987, у вези с тим апеловала је свим њеним чланицама да га примењују у пракси. Различит је приступ држава према именованој тематици, почев од оних који имају изузетно прецизно уређена законска и подзаконска акта, до оних који су то делимично уредили или уопште нису уредили. Доношењем Уредбе о вршењу војне обавезе која се односи на служење војног рока у цивилној служби (примењује се од 4. новембра 2003.) остварени су сви услови за спровођење права на „приговор савести“ у нашој земљи. Европски биро за приговор савести (EBCO) основан је 1979, ради координације и пружања подршке европским организацијама које се залажу за право приговора савести при служењу војног рока. У вези с тим, на територији Београда спроведен је интервју са приговарачима савести (јул и август 2008) чији је задатак био да се утврде стварни разлози пријављивања приговарача савести за служење војног рока у цивилној служби. Већина приговарача савести наводили су разлоге који се могу квалификовати као успели покушај обмане комисије за регрутацију.

Кључне речи: *приговор савести, војни рок, цивилна служба, служење војног рока у цивилној служби, интервју, невладине организације, етички аспект.*

¹ Аутор је запослен у Војној академији, Београд.

Увод

Приговор савести представља одбијање учешћа у оним радњама које савест приговарача не одобрава. Иако се најчешће односи на војну службу, постоје и друге врсте приговора савести као што је покрет за забрану експеримената над животињама или покрет против ношења крзнених бунди. Када се приговор савести односи на војну службу онда се под тим подразумева одбијање служења војног рока са оружјем из верских, филозофских, моралних, политичких или било којих других разлога, чији би слободни или присилни пристанак због таквог личног избора имао за последицу грижу савести. Право приговарача савести заснива се на основним људским правима и изведено је из слободе мишљења и веровања. Приговарачи савести својим актом неслужења војног рока са оружјем, у ствари, одбијају да учествују у припремама и извођењу борбених дејстава.

У најширем смислу, под приговором савести може се подразумевати сукоб савести појединаца са обавезама које му намеће право заједнице да обави нешто што се противи његовим убеђењима.² Право убеђења лица које се позива на приговор савести најјачи је основ тог облика људских права. Убеђење је суштина система људских права као и став да је човек самостално, рационално и независно биће и да је слободно да самостално мисли, стиче своја убеђења и мења их и не сме да буде кажњаван и узнемираван због садржаја својих мисли, док су у границама непредузимања активности, које су управљене на угрожавање заједнице у којој живи или жели да живи.³

Приговор савести је сличан са пацифизмом, антимилиитаризмом и ненасиљем, али ти појмови нису синоними. Пацифизам је покрет за обезбеђење мира међу народима, тежња да се рат искључи и онемогући као средство за решавање међународних спорова. Антимилиитаризам произлази из веровања да се већина ратова води у интересу владајуће класе, док је ненасиље морална филозофија која проповеда одбацивање насиља као средства за постизање личних, друштвених и политичких циљева. Оно се заснива на премиси да насиље рађа друго насиље и да се једино доследним спровођењем ненасиља излази из тог круга. Ненасиље се популарно назива „гандизам“ и инспирисало је многобројне мировне покрете широм света. Поред религијских разлога, пацифизам и филозофија ненасиља најчешћи су инспиратори приговарача савести.

² Димитријевић, В., Пауновић, М.: *Људска права*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997, стр. 308.

³ Јончић, В.: „Приговор савести на обавезно служење војног рока у СЦГ“, *Војно дело*, бр. 1, Београд, 2004, стр. 55.

Приговор савести и његов развој

Са развојем примитивних заједница примећују се први примери приговора савести. Стари ескимии су имали неписано правило да када су две стране у сукобу, било који појединац који не жели да учествује у сукобу требао је само да намаже лице чађу, након чега би могао несметано да се креће и бави другим свакодневним пословима. Почетак модерног пацифизма датира из времена реформације (16. век), која је означила победу тек рођене модерне државе над католичком црквом. Многи радикални реформисти у Швајцарској, Немачкој и Холандији, који су постали познати као анабаптисти позвали су, за разлику од Лутера, на повратак учењима Исуса. Они се нису бавили политиком, одбијали су да носе оружје или служе као полицајци, уздржавали су се од било каквих правних тужби и давања заклетви и одбијали су да признају постојеће законе о својини. Једна група – хутерити, настављали су да оснивају комунистичке заједнице, од којих 150 још увек постоје у САД и Канади. Изложени оштрим критикама због јереси, многе групе су се ујединиле под вођством Менона Симонса (1492–1559) и његових менонита, под којим називом су и данас познати.

Пуританци – окупили су се око Џорџа Фокса у Енглеској средином 17. века и оформили су Друштво пријатеља или квекере. Они су 1661, издали Декларацију која постаје основа њиховог „Мировног завета“, који јасно говори: „Све кржаве Принципе и Праксе ми потпуно одбацујемо, са свим оним ратовима и борбама и биткама са било којим оружјем, за било какав циљ или из било каквог разлога“. У Европи се за званичан почетак приговора савести узима случај када су 15. маја 1672, квекери изашли на тргове и краљу Џорџу јавно рекли да не желе да учествују у његовим ратовима. Тако је 15. мај постао међународни Дан приговора савести. Црногорски краљ Никола омогућавао је својим ратницима да ако било ко од њих остане без жене – не иде у рат, већ остаје у кући и брине о својој нејачи. Наполеон је имао разумевања према припадницима верских заједница којима вера забрањује учешће у било каквом облику насиља и омогућавао је да буду изостављени од регрутације. У Првом светском рату било је око осамдесет хиљада приговараца савести, док је 1939, преко сто хиљада чланова британске Уније мировног завета (*Peace Pledge Union*) потписало декларацију у којој одбацују рат, односно неће га директно и индиректно подржавати нити одобравати. Крајем шездесетих година прошлог века 16 држава од укупно стотину четрдесет имало је законске одредбе о приговору савести на војну службу, а број тих земаља се сваким даном све више повећавао. Године 1965. *Amnesty International* захтевао је да се право на приговор савести изведе из права на слободу савести, мишљења и веровања (члан 9, Европске конвенције о људским правима), парламентарна скупштина Савета Европе, 26. јануара

1967. усвојила је Резолуцију 377, у којој је наведено да се свим особама које не желе да служе војну обавезу из дубоког уверења (религијског, филозофског, моралног) ово право мора омогућити. Комисија за људска права Уједињених нација први пут, званично, признала је право на приговор савести 10. марта 1987. и апеловала је свим њеним чланицама да га примењују у пракси.

Синтагма „приговор савести“, у српском језику не представља најпрецизније и недвосмислено објашњење њеног значења. Први проблем – да ли она подразумева да се човек обраћа савести или је обрнут случај, што нас наводи на закључак да она има двосмислено значење. Иван Иљин сматра да су безуспешни покушаји човека да се критички односи према савести и да се огађује од њеног гласа, на основу чега може да се закључи да се под „приговором савести“ подразумева акт обраћања савести човеку, тражећи од њега да буде савршен, одговоран, праведан и објективан, подстичући га да се не повинује законима и моралним нормама из користољубља и страха, већ да то буде његов искрени акт унутрашњег самоослобађања.⁴ Други проблем, одбијање учешћа у оним радњама које савест особе не одобрава, „приговор“ није спојив са речју „савест“. Ако би те две речи спојили у једну целину с јединственим значењем (синтагма) онда би савест опомињала особу која одбија служење војног рока са оружјем да то није његов најбољи избор са становишта безбедности домовине и да није у складу са нашим традиционалним односом према војсци као институцији и са важећим моралним нормама. Пошто се пројектована очекивања у трагању за адекватним термином који описује особу која одбија учешће у оним радњама које савест те особе не одобрава, не поклапају – нисмо се помакли од почетка. Решење је у осмишљавању сасвим новог израза који има поменуто значење (рецимо „савесници“ односно „савесник“) или да се таква појава описује као „лица којима савест не дозвољава служење војног рока са оружјем“.

Приговор савести и ситуација у свету

Различит је приступ држава према овом питању, од оних држава које имају изузетно прецизно уређена законска и подзаконска акта, до оних који су то делимично уредили или уопште нису уредили. Неке државе имају либералан однос према служењу војног рока у цивилној служби што је резултирало релативно високим процентом пријављених приговарача савести (10–40%), као на пример у Немачкој, Шпанији, Шведској, Хрватској или Словенији. У складу са немачким Законом о цивилним службама из 1995, ци-

⁴ Види: Иљин, И.: *Пут духовне обнове*, Логос-Ант, Београд, 1998, стр. 63.

вилно служење војног рока обавља се изван војних јединица и регулише се преко Министарства за омладину, породицу, жене и здравље у чијем саставу је Савезни уред за цивилно служење. Оно траје тринаест месеци и обавља се у болницама, социјалним установама и невладиним организацијама. Такође, признато је право регулисања алтернативне службе лицима која су најмање петнаест месеци у иностранству обављала добровољни социјални рад за неку признату међународну организацију, као и право Јеховиних сведока да одбију алтернативно служење уз обавезу да двадесет и пет месеци раде у некој здравственој установи. Такође, Шпанија има један од најлибералнијих нормативних регулатива за поменућу област. Они су донели закон према којем сваки приговарач савести који због евентуалне попуњености институција у којима се може служити војни рок у цивилној служби, чека дуже од осамнаест месеци – ослобођен је војне обавезе. Међутим, и у Шпанији су тотални приговарачи савести (одбијају и цивилно да служе војни рок), све до укидања војне обавезе 1. јануара 2002, одлазили на двогодишње затворске казне. Иако је Словенија била једна од највећих критичара класичног служења војног рока она је 1991. признала право на приговор савести, чије служење траје исто као и служење редовног војног рока. Због чињенице да се у Словенији приговор савести може изабрати и током служења војног рока, али важи и за припаднике резервног састава, њихов број је нагло порастао (од 264 регрута у 1995. години, до 1937 заинтересованих лица за цивилно служење у 1998. години). Нагло повећање броја оних који су се изјаснили да имају приговор савести, имало је за последицу мањак фирми у којима се може остварити њихово право. Од 47 институција које омогућавају цивилно служење војног рока налазе се Ватрогасни завод, Каритас, центри за оспособљавање инвалида, али и Студентски сервис, Млади извиђач, Институт Јозеф Стефан, црквена гимназија и друго. Из тог разлога словеначки парламентарни Одбор за одбрану 1999, захтевао је да се период цивилног служења војног рока продужи за најмање три месеца, поштре мере за признавање „уговора савести“ и појача надзор организација у којима регрути обављају своју дужност. Словенија је прва од бивших република СФРЈ која је признала право на приговор савести. С обзиром на приговор савести најдуже традицију имају Норвешка (1900), Велика Британија (1916), Данска (1917), Шведска (1922) и Холандија (1923).

У неким земљама нормативним актима није предвиђено постојање приговарача савести и свако одбијање служења војног рока представља кривично дело (Турска, Белорусија и Албанија). У Турској сви војноспособни младићи који наврше двадесет година треба да служе војни рок од петнаест месеци, док дипломирани студенти служе војни рок осам месеци. Мехмед Тархан је одбио војну обавезу позивајући се на приговор савести, након чега је ухапшен и послат у војни затвор у Сивасу где је био вређан и пребијан. Халил Савда, турски држављанин курдског порекла, након одслу-

жења затворске казне од 15 година због незаконитог политичког деловања био је пребачен у Жандармеријски гарнизон ради одслужења војног рока, а након позивања на приговор савести саслушан је на војном суду и притворен због непоштовања наређења.

У Грчкој је од 1998, предвиђено алтернативно служење војног рока без оружја у неборбеним војним јединицама у двоструко дужем трајању, али још увек нема заинтересованих регрута. Израел је омогућио приговор савести, али само из верских разлога. У вези с тим, нису узети у разматрање филозофски, морални или неки други разлози. Оваква нормативна регулатива има за последицу признавање приговора савести у малом броју случајева, док упорно инсистирање да се то право оствари из других разлога за последицу има слање приговарача савести на кратке затворске казне после одбијања сваког позива за одлазак на одслужење војног рока. Познат је случај Авив Селе, који се позвао на члан 36, израелског Закона о војсци, а своја убеђења објаснио је политичким разлозима, односно неслагањем са државном политиком према Палестини. Ухапшен је и послат у затвор на двадесет и један дан. Такође, случај Алекс Кона који је по девети пут упућен на казну затвора, као и Ури Натана који по трећи пут одлази на служење затворске казне због избегавања војне обавезе. У Финској, невладине организације воде кампању смањивања дужине војног рока у цивилној служби (цивилна служба је двоструко дужа од војне службе) приказујући да на тај начин има казнени карактер. Оне, такође, инсистирају на већој либерализацији цивилне службе у смислу другачијег третмана приговарача савести, јер су казне затвора неумерене у случају одбијања војне службе (Ерно Пенан је добио стотину осамдесет дана затвора, а познати хипхоп фински уметник Хенрик Росенберг из истог разлога добио је стотину деведесет и шест дана затворске казне).

Правни основ приговара савести у нашој земљи

Устав СРЈ у члану 137, предвиђао је могућност да се грађанима који због верских или других разлога не желе да испуне војну обавезу са оружјем, омогући „да војну обавезу у Војсци Југославије испуне без оружја или у цивилној служби у складу са савезним законом“. Закон о Војсци Југославије регулисао је служење војног рока без оружја или у цивилној служби, с тим што је такав начин служења војног рока трајао двоструко дуже (двадесет и четири месеца). Претпоследњим изменама овог закона служење војног рока са оружјем скраћено је на девет месеци, а служење војног рока без оружја, односно служење војног рока у цивилној служби на тринаест месеци, а последњим изменама – на шест, односно девет месеци. Уставна повеља

државне заједнице Србија и Црна Гора одредбом члана 58, предвиђала је служење војног рока у цивилној служби, односно да се регруту гарантује „право на приговор савести“.

Доношењем Уредбе о изменама Уредбе о вршењу војне обавезе (Службени лист Србије и Црне Горе, бр. 37/03), која се примењује од 15. октобра 2003, и Упутства о примени одредаба Уредбе о вршењу војне обавезе које се односе на служење војног рока у цивилној служби (примењује се од 4. новембра 2003) и одређивањем организација и установа у којима ће се служити војни рок у цивилној служби, испуњени су сви услови за остваривање права на „приговор савести“.

Уредба о вршењу војне обавезе и Упутство којим се регулише служење војног рока у цивилној служби предвиђају да се служење војног рока без оружја спроводи у јединицама и установама Војске и Министарства одбране које одреди начелник Генералштаба, а служење у цивилној служби остварује се у цивилним установама – здравственим организацијама, општеспасилачким организацијама, организацијама за рехабилитацију инвалида и друго.

Према одредби члана 10, став 2, Уредбе о вршењу војне обавезе, од 29. августа 2003 (Службени војни лист, бр. 31/03, од 3. новембра 2003. године), надлежни војни одсек дужан је да уз позив за регрутовање достави војном обвезнику и „обавештење о праву грађана на приговор савести и законским решењима за његово остваривање“. Служење војног рока у цивилној служби траје девет месеци (ранијом уредбом, тринаест месеци). Војник који служи војни рок у цивилној служби у погледу права и обавеза изједначен је са војником на служењу војног рока у Војсци. Регрут који жели да војну обавезу обави у цивилној служби подноси захтев надлежном војном одсеку осам дана о пријему позива за регрутацију, у којем наводи разлоге због којих жели да војни рок служи у цивилној служби, те на којим пословима и у којим цивилним организацијама жели да служи војни рок у складу са својим образовањем, склоностима и опредељењем.

Комисију која одлучује о захтеву за служење војног рока у цивилној служби чине – психолог, теолог, лекар и два представника војног одсека (правник и одбранолог). Изричито је прописано да комисија у свом саставу нема професионалног војника. При одлучивању о захтеву, комисија се може консултовати са представницима верских заједница и стручњацима ако су разлози верске природе.

Старешина организације или установе одређује лице које ће бити одговорно за праћење рада војника на цивилном служењу војног рока, а то лице дужно је да комисији надлежног војног одсека подноси извештај једном месечно о залагању војника у цивилној служби. С обзиром на војнике који служе војни рок у цивилној служби, Министарство одбране закључује уговор с поменутом организацијом којим се уређују међусобна права и обавезе.

Служење војног рока у цивилној служби састоји се у обављању друштвенокорисног рада у организацији или установи према општим актима и радном времену организације или установе (најновијом уредбом из 2007. године и у установама Министарства одбране). Упутством је посебно наглашено да се војнику „без његовог писменог пристанка не може наредити друштвенокористан рад, дужи од пуног радног времена, рад ноћу, нити обављање послова са повећаним ризиком“. Међутим, када природа делатности организације или установе захтева, директор може да обави прераспodelу радног времена, која се не сматра прековременим радом, с тим, што се војнику између два радна дана мора обезбедити одмор од најмање десет часова непрекидно.

Војнику на службењу војног рока у цивилној служби припада – војничка плата (као и за војнике у Војсци) и друге накнаде, осим права на накнаду трошкова за смештај и исхрану (што укључује и новчану накнаду за градски превоз). Такође, има право и на редовно и наградно одсуство, с тим што одобрење за ова одсуства даје директор организације или установе у којој служи војни рок. У погледу здравственог осигурања војник на службењу војног рока у цивилној служби има иста права као и војник у Војсци.

Војник на службењу војног рока у цивилној служби подлеже дисциплинској одговорности у складу са општим прописима којима је уређена дисциплинска одговорност запослених радника у организацији или установи у којој служи војни рок. Међутим, директор организације или установе не може војнику изрећи дисциплинску меру престанка обављања друштвенокорисног рада, сагласно одредби члана 27 б, Уредбе. Наиме, ако војник на службењу војног рока у цивилној служби „изврши радњу која је противна разлозима због којих је упућен у ту службу (туча, употреба хладног или ватреног оружја, насилничко понашање и слично)“ или не обавља радне дужности, решењем војног одсека прекида му се службење војног рока и упућује се на службење војног рока у војну јединицу или установу Војске или Министарства одбране у којој војни рок служи без оружја, при чему му се рачуна половина времена проведеног у цивилној служби.

Према одредби члана 27а, Уредбе, право на приговор савести, не могу остварити лица: која поседују дозволу за ношење или држање оружја, која су у последње три године правоснажно осуђивана за кривично дело или прекршај са елементима насиља, која су у последње три године поднела захтев за држање и ношење оружја, чланови ловачког и стрељачког друштва и лица која се баве продајом оружја и муниције. Осим поменутих лица овде спадају и лица која су запослена у војној индустрији или раде на истраживачким пројектима за потребе Војске. Међутим, та лица могу остварити право на службење војног рока без оружја. Нови Закон о Војсци Србије не третира проблематику службења војног рока у цивилној служби, јер се очеку-

је доношење посебног Закона о цивилној служби. Ова чињеница јесте још један доказ да је ово изузетно важна и осетљива област која заслужује посебну пажњу, разумевање и правно регулисање.

Деловање невладиних организација

Европски биро за приговор савести (*EBCO – European Bureau for Conscientious Objection*) основан је 1979. године ради координације и пружања подршке европским организацијама које се залажу за право приговора савести служењу војног рока, а организације из дванаест европских земаља његове су чланице. Оне верују да је право на одбијање обавезне војне службе једно од основних људских права које треба да буде саставни део како домаћих тако и међународних закона. Европски биро за приговор савести заступа став да приговор савести може произлазити из религиозних, филозофских или других убеђења, која се заснивају на постојаности и доследности тих убеђења, а не на њиховом пореклу. Он се залаже за признавање права на вршење алтернативне, цивилне службе без икакве казне у складу са условима и дужином такве службе и има консултативни статус у оквиру Савета Европе и Европског парламента.

У децембру 2002, Европски биро за приговор савести понудио је помоћ у успостављању јачих веза између кампања за приговор савести на Балкану. Путем ових активности појавила се могућност да се у Србији оснује прва организација која би се бавила искључиво питањем права приговарача савести. Тако је у јануару 2003, регистрована организација „*EBCO* Балкан“ ради заједничких активности са кампањама из региона, односно нова кампања за приговор савести у Србији. Током прве године рада (2003) у сарадњи са Студентском унијом Србије (СУС) спроведено је истраживање о томе колико студенти знају о приговору савести и о алтернативама служењу војног рока. На основу резултата истраживања организоване су конференције за штампу, трибине и гостовања на телевизијским станицама. Штампани су леци, брошуре, налепнице и мајице.

На платоу испред Филозофског факултета у Београду, 15. маја 2003, организовано је обележавање међународног Дана приговора савести. Акција је била усмерена ка давању доприноса кампањи за признање права на приговор савести у Србији и Црној Гори. На притисак јавности да се почну имплементирати одредбе из Уставне повеље о праву на приговор савести, дошло је до доношења одлуке Савета министара државне заједнице СЦГ да се формира посебна Комисија која би проучила модалитете цивилних служби у компаративном законодавству и израдила уредбу којом би се та материја регулисала у случају Србије и Црне Горе, а „*EBCO* Балкан“ преко представника

у Комисији, директно, учествовао је у изради овог документа. Уредбом је одвојена служба за служење војног рока без оружја од цивилне службе. Цивилна служба се обавља у цивилним установама, под надзором цивилних лица. Рад који се обавља у овим организацијама сматра се друштвенкорисним радом. Приговарач савести, за разлику од војника, остаје да служи у свом месту боравка и има осмочасовно радно време. Цивилна служба се обавља у здравственим организацијама, организацијама за рехабилитацију инвалида и свим другим организацијама, које су од општег интереса. У сарадњи са Европским покретом у Србији и Омладинским саветом Београда, 28. јула 2003, „EBCO Балкан“ отворио је прво саветовалиште за приговараче савести у просторијама Дома омладине Београд. Такође, основао је први *info-call* и документациони центар, који за циљ има да обезбеди праве и тачне информације везане за право на приговор савести и цивилну службу за све заинтересоване у Србији. Главни корисници информација су регрути и институције које примају приговараче савести на цивилну службу. Током 2004. године, седмично се јављало у просеку четрдесет и пет регрута за помоћ и пружање информација. Информације у документационом центру, које су доступне свим заинтересованим странама, састоје се од: компаративног законодавства (с другим земљама), резултата истраживања које су сакупљали од других, али и сами спроводили, случајева кршења права на приговор савести пре доношења уредбе и после ње.

У вези с тим, „EBCO Балкан“ спровео је низ акција које су за основни циљ имале информисање јавности о праву на приговор савести и цивилној служби. Дана 15. маја 2004, обележен је Светски дан приговарача савести у Нишу, Новом Саду и, наравно, у Београду на платоу испред Филозофског факултета. Акција је организована у сарадњи са активистима из Европског покрета у Србији и Омладинског савета Београда. Од првог до четвртог јула 2004, за време музичког фестивала EXIT у Новом Саду, организована је кампања „Демилитаризација EXIT-а“, у сарадњи са регионалном мрежом „Приговор за мир“. Четири дана је био постављен штанд на фестивалу на којем су волонтери делили промотивни материјал и пружали корисне информације великом броју заинтересованих. У организацији „EBCO Балкан“ и Омладинског савета Београда, 12. августа 2004. обележен је у Београду међународни Дан младих. Главне теме за обележавање тог дана у Србији биле су везане за мировна питања, односно на право на приговор савести. Затим, десетог децембра 2004, обележен је међународни Дан људских права, координираном уличном акцијом и прес конференцијама у шест већих градова у Србији.

Већ од октобра 1991, „Жене у црном“ изразиле су солидарност са побуњеницима против рата, свим мушкарцима који одбијају да иду на фронт, захтевајући амнестију за дезертере, као и прекид насилне мобилизације за рат. Крајем 1991, при организацији „Жене у црном“ делује мушка група за

подршку и заједно организују конкретне облике рада и помоћи, између осталог, пружање моралне, емотивне и политичке подршке дезертерима и приговарачима. Од 1996, „Жене у црном“ почињу да објављују часопис за антимилитаризам и приговор савести *ПРИГОВОР*. Исте године почиње редовно обележавање 15. маја – међународног Дана приговора савести и промовисање идеја на концертима, јавним просторима, музичким фестивалима. Активисти учествују на семинарима о приговору савести, како у Европи тако и у ваневропским земљама. Крајем 1999, почиње организованији рад мреже организација за приговор савести и у том смислу одржано је више скупова: у Студеници код Краљева (2000); на Вучју, Црна Гора (2000); на Сребрном језеру, источна Србија (2001). Поред тога, мрежа за приговор савести покренула је и већи број кампања: за признавање права на приговор савести, у више од двадесет градова Србије и Црне Горе (2000) и преко тридесет градова у Србији (2000–2001). Од децембра 2000. до маја 2001. трајало је прикупљање потписа за скраћење војног рока и признавање права на приговор савести. Едукативни рад на демилитаризацији свести и деконструкцији патријархата настављен је и током 2003, серијом радионица у разним деловима Србије, које су биле углавном намењене младима. У овом периоду одржан је у Београду од 29. до 31. марта 2002, феминистички и антимилитаристички скуп „Глобализујмо феминизам и антимилитаризам“ уз учешће активисткиња међународне мреже „Жене у црном“ из Италије.

Велики број људи који се баве одбраном наше земље, често себи постављају питање о негативним последицама деловања поменутих невладиних организација на борбену готовост јединица. Екстремнији често спомињу идеју законског регулисања укидања оних организација чијим поступањем се отежава функционисање система одбране. Да не би погрешили у коначном закључку најбоље је целокупну ствар сагледати из свих углова. Да ли су невладине организације присутне само у нашој земљи и својим деловањем намећу ставове људима чији је основни задатак да што боље припреме Војску Србије за њене три основне мисије, али и целокупну земљу за одбрану од евентуалног агресора? Невладине организације само обављају притисак на владе свих земаља које према њиховом мишљењу немају правилан однос према питањима која су у њиховом делокругу интересовања, у овом случају – приговору савести. Међународне организације *War Resisters International*, *Center for Conscience and War* као и *Quaker Council* свакодневно загорчавају живот многим одговорним руководиоцима у Пентагону, јер САД имају војну обавезу базирану на волонтерском регрутном систему где је приговор савести потпуно подређен војним властима (што није у складу са Резолуцијом комисије за људска права Уједињених нација 1998/77) и из разлога што је последњих година све већи број одбијених захтева приговарача савести. У том случају поједини амерички руководиоци, склони теорији завере, сматрали би да именоване невладине организације финансирају

руске, кинеске или иранске обавештајне службе како би што више ослабиле борбену готовост њихове војске. Невладине организације су ту да разним методама изврше притисак на Уједињене нације како би донеле адекватне резолуције из области које су подручје њиховог интересовања, а затим и на Министарства одбране што већег броја земаља ради имплементације донетих резолуција. Овакав облик интеракције невладиних организација и институција и владиних организација и институција, представља спровођење демократије у пракси.

Етички аспект служења војног рока у цивилној служби

Шта се може приговорити поменутиим невладиним организацијама ако је идеја и сврха њиховог постојања коректна. Огромна је разлика у томе што се онима који већ имају негативно мишљење према рату и оружаном борби помаже у остваривању њиховог права да не морају да се одуже отаџбини тако што ће се обучавати за нешто што иначе презиру, него развијање пацифистичких идеја и филозофије ненасиља која је усмерена према потенцијалним регрутима и њиховим родитељима. Прва се сматра изузетно хуманом и моралном активношћу, а ова друга јесте деструктивна и рушилачки настројена према држави. Танана је граница између ове две активности, али ипак јасно препознатљива. Оно што се још може приговорити активностима поменутих невладиних организација јесте то да нису осудили интересне приговараче савести (особе које немају приговор савести, али се тако изјашњавају да би остварили неке своје личне интересе), већ су будући регрути често њихове поруке схватили као препоруку да се може служити војни рок у цивилној служби, иако немају приговор савести. Како би се другачије могла тумачити кампања Студентске уније Србије под називом „Отаџбина те зове ... у цивилну службу“, када је јасно да „отаџбина нема намеру да наговара“ младе људе да цивилно служе војни рок, већ да искреним приговарачима савести „отаџбина жели да омогући“ остваривање њиховог загарантованог права приговора савести. У прилог овој тврдњи иде и истраживање које је спроведено путем интервјуа са приговарачима савести (деталније – у наредном поглављу), које је показало да су огромна већина били интересни приговарачи који су се руководили неким другим личним разлозима. Трећа ствар која се може приговорити невладиним организацијама које се боре за остваривање права приговора савести јесте што они у својим кампањама стављају у исту равн војника на редовном служењу војног рока и војника на цивилном служењу војног рока. Изјаве неких активиста иду дотле да глорификују улогу приго-

варача савести у евентуалном будућем савременом рату који би водила наша војска. Они наглашавају да се потребе за хуманитарним радом у рату не смањују, већ напротив повећавају. На сцену ступају приговарачи савести, јер је добар део мушке популације већ одавно мобилисан. Активисти подсећају на последње догађаје НАТО бомбардовања наше земље када социјалне службе нису имале довољно људи који би, рецимо, помогли старима да оду до склоништа. Ипак, они заборављају да у те и сличне активности може да се укључи и женски део популације, али када је у питању учешће у борбеним дејствима, од чега зависи будућност отаџбине и исход рата, тада нам је потребан сваки обучен војник – у тим случајевима се не можемо ослонити на приговараче савести. Истина јесте да они имају иста права пред законом, али би требало да буде јасно да безбедност државе до завршетка професионализације Војске у много мањој мери зависи од војника на цивилном служењу војног рока, него на његовом редовном одслужењу. Сходно томе да ова разлика није минорна, требало би да буду и различити приступи државе према овим двама групама људи. Овакав став неће се свидети невладиним организацијама које подржавају право приговора савести, али у свим фирмама запослени имају иста права и једнаки су пред законом, ипак разлика у платама јесте 1:10. На тај начин јасно се ставља до знања који су то кључни људи у фирми од којих зависи њена будућност и развој.

Има ли шта да се приговори истинским приговарачима савести? Сваки разуман човек схватио би и оправдао њихова дубока убеђења и подржао их у њиховој борби да не учествују у било каквом облику насиља, па таман да од тога зависи опстанак њихове државе или народа. Има ли шта да се приговори интересним приговарачима савести? Докле год ми као држава стварамо што примамљивије услове за цивилно служење војног рока, све се мање њима може замерити, јер они су само људи са свим својим манама и слабостима руковођени утилитаристичким, хедонистичким и/или еудајмонистичким мотивима. Није то нешто чиме бисмо могли да се дичимо, али док не „дођу“ боља времена када ће основни мотиви људског поступања превасходно да буду мотивисани унапређењем заједничких услова људске егзистенције, мораћемо прагматичније да размишљамо и да престанемо да стварамо изузетно примамљиве услове цивилног служења војног рока у нади да их појединци неће злоупотребити. Истински приговарачи савести пријавиће се за цивилно служење војног рока независно у којим институцијама ће се оно реализовати и колико дуго ће оно трајати, док ће се вечити калкулатори живота – интересни приговарачи, у зависности од понуде опредељивати за оптималну варијанту која је уједно њима најкориснија или им доноси највише уживања, односно личне среће.

Интервју с приговарачима савести

Један број младих људи опредељује се за служење војног рока у цивилној служби, јер је то њихово легално право. Поставља се питање да ли је служење војног рока у цивилној служби и легитимно право, сходно томе што се већина њих опредељује за овај корак из разлога које законодавац није предвидео. Приговор савести требао би да буде једини разлог зашто би се неко определио за ову опцију, али се очигледно то дешава само у малом броју случајева. Интервју с приговарачима савести спроведен је у јулу и августу 2008. године на територији Београда. Његов задатак је био да се утврде стварни разлози јављања приговарача савести за служење војног рока у цивилној служби. Генерална хипотеза овог интервјуа била је да се мањи број регрута јавља на служење војног рока у цивилној служби на основу приговора савести, а да се већи број њих опредељује за овакав вид служења војног рока, из личних утилитаристичких разлога.

Интервју је обављен с четрдесет и осам војника који су, у то време, били у цивилној служби. У току интервјуа са војницима постављено је питање *„који су мотиви вашег јављања за служење војног рока у цивилној служби, да ли је то приговор савести или сте се руководили неким другим разлозима“*. Због изузетно осетљиве тематике истраживања и да би се дошло до што објективнијих резултата интервју је обављен анонимно, а пре отпочињања разговора сваком војнику објашњено је шта се подразумева под приговором савести. Одговори до којих се дошло током интервјуа су следећи: жеља да се задржи пронађени посао (37); могућност да се на овај начин не одсуствује од куће (29); неспособност да се прилагоде на војничке услове живота и рада (23); у цивилној служби се ради пет дана у недељи по осам сати дневно, док је на редовном одслужењу војног рока двадесет четворочасовно ангажовање (19); неспремност да се одрекну мајчине кухиње (11); нераспоређивање у резервни састав након одслужења цивилног војног рока (7); презире рат као начин решавања конфликта између људи (6); боји се рата (1). Ово су разлози који су били окидач за доношење такве одлуке. На основу онога што су изјавили приговарачи савести може се закључити да је огромна већина испитаника (41 испитаник од интервјуисаних 48) компаративном методом дошла до закључка да је далеко корисније и лакше одслужити дуг према држави преко цивилног служења војног рока, него редовног служења војног рока. Већина приговарача савести наводили су разлоге који се могу квалификовати као успели покушај обмане комисије за регрутацију. Убедљиво најзаступљенији одговор јесте жеља да се задржи пронађени посао који је истакло тридесет и седам испитаника од четрдесет и осам. У данашње време се до доброд посла тешко долази, а нарочито ако су то послови у добростојећим фирмама. Оправдан је страх да одласком на редовно служење војног рока нико неће моћи да гарантује да ће после његовог одслужења они моћи да наставе тамо где су

већ били запослени. У вези с тим, после истека осмочасовног радног времена у цивилној служби они се сналазе тако што, настављају да раде у својој фирми. Овакав облик рада представља велики напор за њих, али то сматрају нужним злом. Много је мањи напор за оне војнике на цивилном служењу војног рока који се због слабе контроле и либералног односа према њима само повремено појављују на свом радном месту. С етичког становишта жеља да се задржи пронађени посао једини је разлог за који се лажни приговарачи савести не могу у потпуности осудити. Тачно јесте да је професионалним војницима приоритет одбрана земље, али ти млади људи немају довољно изграђен став према тој проблематици, па им је лична егзистенција важнија од било каквог опстанка домовине. Сходно томе да испитаници и сами знају да је страх од губљења посла сигурно једини разлог због чега их околина неће осуђивати у њиховом избору, постоји сумња да су овај разлог сви искрено наводили. Учени проблем може се решити изгласавањем закона да запосленим војницима који су на редовном служењу војног рока послодавац обезбеди повратак на посао након одслужења војног рока.

Остали разлози које су испитници наводили у интервјуу искључиво су самозиве природе и они су за сваку осуду, не рачунајући на презир и страх од рата које су изнели искрени приговарачи савести, којих има само 15%, од укупног броја учесника интервјуа (седморица од њих четрдесет осам). Овај мали број искрених приговарача савести можда је руковођен Толстојевим учењем о апсолутном непротивљењу злу или им је водилца био роман Достојевског – *Браћа Караназови*, у којем писац на питање „треба ли деловати насиљем или смиреном љубављу?“ преко старца Зосиме, недвосмислено одговара: „Одлучи се увек за смирену љубав. Ако се за њу једном за свагда будеш одлучио цео ћеш свет покорити. Смирена љубав је страховита моћ, највећа моћ и – нема јој равне“.⁵ Борислав Гроздић објашњава да „према хришћанском схватању зло се у суштини не може превладати на други начин и другим средствима него само добром, али се поставља питање да ли је хришћански у борби против зла примењивати и физичку силу. Квазихришћанско схватање о апсолутном непротивљењу злу силом подстакло је Ивана Иљина да на убедљив начин разобличи толстојевско филозофирање о ненасиљу, које је представљено као хришћанско и што је посебна несрећа, које је остварило тако велики утицај“.⁶ Значи уколико постоји истинско зло, а не неки привид зла; ако је то зло несумњиво учено; затим, ако су љубав и воља у души онога који се злу супротставља и, најзад, уколико је потребно његово практично спречавање, тада је не само допуштено, већ и неопходно спречавати зло физичким присиљавањем, односно праведном силом, свесно идући на опасност, патњу, смрт.⁷

⁵ Достојевски, Ф.: *Браћа Караназови*, Рад, Београд, 1975.

⁶ Гроздић, Б.: *Православље и рат*, НИЦ Војска, Београд, 2001, стр. 50.

⁷ Иљин, И.: *О супротстављању злу силом*, НИЦ Војска, Београд, 2001, стр. 59.

Неспремност да се прилагоде на војничке услове живота и рада (23 испитаника) и неспремност да се одрекну мајчине кухиње (11 испитаника) јасно говоре о некој врсти отпора према променама у њиховом животу. Иако класична академска интелигенција подразумева: увиђање односа између ствари и појава; апстрактно мишљење; брзо и квалитетно учење; она подразумева и способност сналажења у новонасталим ситуацијама. Код наведене категорије испитаника постоји отпор према изазову оличеном у стављању на пробу своје способности сналажења у новонасталој ситуацији. Међутим, нису на прави начин васпитавани о животу који је пред њима и који је пун динамике, неизвесности и промена, што за последицу има њихову неспремност да се стављају у разне ситуације у којима ће бити изложени многобројним динамичним променама са којима би се сусретали током служења војног рока. Цивилно служење јесте једна промена у њиховом животу, али ни приближна као што је то служење војног рока са оружјем. Пре неколико десетина година ни једна девојка није себи постављала питање да ли треба да се озбиљно забавља са младићем који још увек није служио војску. То је била прва права селекција на оне који су после војске сазрели да се полако уводе у живот пун обавеза, искушења и испита трпељивости и на оне младиће који из неких разлога узалуд очекују да добију позив за регрутацију како би се укључили у нормална друштвена збивања као и њихови вршњаци. Тада се регрутна комисија није убеђивала да их не позову у војску већ су и волове нудили само да би им синови и унуци постали као и други. Остаје жал за тим временима када се испраћај у војску изједначавао са свадбом, али је најжалије да ни ти младићи ни њихове породице нису свесне чињенице о тој великој позитивној промени које млади људи за тих неколико месеци доживе након одслуженог класичног војничког рока. Главне карактеристике одраслог човека јесу одговорност, трпељивост и објективно расуђивање стварности. Зар се ове прве две особине могу игде боље изградити него што је то војничка средина. Зато није редак случај да су многе породице управо захвалне војсци јер не могу да препознају свог сина након завршеног служења војног рока. Тај велики напредак у сазревању у осетљивој фази едултације тешко може да се оствари под мајчиним двадесет четворочасовним угађањем као и у току цивилног служења војног рока.

Сходно томе да је лични пример основ за успостављање многих релација и односа у друштву, са којим правом можемо у потпуности осуђивати ове момке када смо свесни чињенице да се један број синова професионалних војних лица и цивилних лица на служби у Војсци, о наговору или прећутној сагласности својих родитеља, опредељује за овакав избор. Очевици смо рушења Сократове тезе да човек који зна шта је праведно, направиће правилан избор у моралној дилеми, јер је он све врлине сводио на појмовно знање сврхе моралног деловања. Ако „ови родитељи“ за водиљу имају Кан-

тов први категорички императив у којем они поступају по максими за коју у исто време желе да постане један општи закон, ко ће онда бити гарант мира и безбедности наше земље, док не заживи професионализација Војске, ако они желе да њиховим стопама крену сви остали родитељи и њихови синови. Сигуран сам да су они свесни да њихове одлуке нису моралне, али се ипак опредељују за такав корак. Поставља се питање зашто је то тако? Један од кључних разлога је тај да када попусти аутономно деловање морала не би требало да закаже хетерономно. У нашем случају не само да је заказала осуда јавног мњења већ је наишла на дубоки зид ћутања и прећутне сагласности.

Поред регрута који су свесни чињенице да њихово поступање није морално јер су се пријавили за служење војног рока у цивилној служби на основу приговора савести који код њих и не постоји, присутни су и они војници који су мотивисани истим разлозима за доношење такве одлуке, али нису свесни чињенице да њихова одлука није морална. Јасно нам је да је код прве групе младића у већој или мањој мери присутна грижа савести због таквог поступања, али се са разлогом поставља питање да ли је то случај и са другом групом војника, када је и сам Хегел сматрао „да модерна признатост права на савест значи признатост форме савести, тј. права човека да се у сваком деловању позива на своја унутрашња знања и уверења“.⁸ Ако су њихова знања и уверења таква да себе не виде као корисног члана друштва када је у питању безбедност и одбрана земље, онда је свим логично да неће осећати грижу савести када буду свесно обмањивали чланове регрутне комисије, изузев у оном сегменту што су уопште користили лаж и полуистине да би остварили неке своје циљеве. О овом питању могу доста да ураде, али не и у потпуности како би заобишли савест због употребе лажи, тиме што могу себи да кажу да нису информисани о томе шта се подразумева под приговором савести или да се правдају пред собом због чињенице да је истина да они нису прави приговорачи савести, али је држава највише крива јер нема разумевања према њима и што се није потрудила да им преко средстава јавног информисања и путем система образовања пошаље јасне сигнале шта очекује од младих људи. Најуспелији покушај обмане савести јесте када ти младићи себе уверавају да је држава највећи кривац јер је касно почела са реформом Војске и споро је спроводи (у вези с тим, они сматрају да их држава ставља у незгодну ситуацију да обмањују регрутну комисију). С обзиром на њихова знања и уверења треба доста тога ставити на душу самој држави и њеној целокупној организацији о едукацији младих и њиховој улози у систему безбедности земље, а много мање треба замерити њима самима.

⁸ Перовић, М. А.: *Увод у етику*, Савез педагошких друштава Војводине, Нови Сад, 2003, стр. 41.

Према Перовићу, савест представља „унутрашњи моменат моралног карактера“, а Дела апостолска говоре да је то „унутрашње душевно сведочанство о самопросуђивању или самопрекору за властите поступке“. Сенека наводи да је то „судилиште у човеку на коме човек сам просуђује властита дела“ или према Канту „практични ум који у сваком случају остваривања неког моралног закона изриче закључак као пресуду или ослобађање“. Према Хегелу то је „апсолутна извесност о себи самоме у себи“; према Иљину, „Божја сила која се разоткрива у нама као наша властита најдубља суштина“ или како каже Петровић, „свест о моралној свести“ или „воља за савршеним, осећање одговорности, унутрашње самоослобађање, извор праведности и снага која подстиче човека да се понаша објективно“ како заступа Иљин. Да би савест могла да остварује своју подстицајну и усмеравајућу улогу код човековог понашања, неопходно је и да његова знања и уверења буду на висини задатка. У том случају дешава се да дужност престаје да буде терет, а дисциплина настаје сама по себи. Тада човекова водилца престаје да буде најпријатније, најкорисније и најсврхисходније, док се у први план истиче морално савршенство.

Невоља је у томе што је савремени човек научио да се „критички односи“ према светој, ирационалној дубини савести, да се ограђује од њеног гласа и иронично подсмева савесним људима. Међу интелигенцијом влада неизречено, али прећутно уверење: „паметан“ човек заправо и не зна шта би са савешћу, да он има много важнијих ствари и мора да се прилагоди сложеним законима друштва, привреде и политике, како би научио да ове законе комбинује у своју сопствену корист и на томе заснује свој просперитет.⁹ Када говорим о савременом младом човеку чија су знања и уверења на висини задатка, који је свестан да и од њега „отаџбина“ очекује да даје свој позитиван допринос њеној безбедности – ово је незаобилазно питање које не може да се игнорише. Оно преставља реалност о којој не треба да се „бакћу“ само професионали војници, већ треба да прожима све пунолетне мушкарце који су свесни чињенице да се не може ставити знак једнакости између војника на редовном служењу војног рока и цивилном служењу. Да ли се то овај „савремени“ млади човек прилагођава сложеним законима друштва, привреде и политике, комбинујући их у своју сопствену корист, при чему се подсмева савесним људима који се опредељују за класично служење војног рока, а зналачки ограђује од сопствене (свете ирационалне) савести? Да ли они верују да је савест само за сентименталне, глупе и људе неприлагођене стварном животу? Према Ивану Иљину „ако такав човек једном – ни сам не знајући одакле то долази и зашто му се подаје – почиње да се узбуђује због којекаквих унутрашњих прекора који се могу претворити у праву грижу (можда то само живци почињу да дрмају?!), јер ипак све те

⁹ Иљин, И.: *Пут духовне обнове*, Логос-Ант, Београд, 1998, стр. 64.

гриже и муке су знак да тај раскошни свепредвидљиви ум, који се дотле интересовао само за сврсисходност, има своју границу, да се и његова жива душа не исцрпљује ни тим умом, ни његовом самодовољношћу.¹⁰ За такве људе било би најбоље када би могли да нађу начин да привремено или трајно искључе савест у својој свести и подсвести. Они су свесни чињенице да када савест не би постојала код људи – завладао би кошмар. Да ли је онда у погледу опстанка људског рода ризично развијати успешне технике заобилажења савести, ако се зна да не постоји људско биће на овој планети које барем једном у животу није урадило нешто што је испровоцирало његову/њену савест да се пробуди и почне у почетку ненаметљиво да опомиње, а затим све интензивније. Још увек није пронађен начин да се успешно може контролисати савест, јер би у том случају то био убедљиво најпродаванији производ чије би се откриће могло мерити са проналаском атомске бомбе, којој су се пред крај Другог светског рата многи радовали, а данас би се свако здраворазумско људско биће тога одрекло. Иљин сматра да је „савест потребна сваком човеку и не само у великим, преломним тренуцима његовог живота, већ и у свакодневним и уобичајеним односима, а оно што није окрзнуто њеним зраком – не само да је лоше у смислу духовне вредности, већ је са животног аспекта трошно, непостојано и у највишем степену изложено распаду како у личном, тако и у друштвеном животу“.¹¹

Закључак

С разлогом можемо поставити питање, има ли решења овом проблему ако смо свесни чињенице о његовим несагледивим негативним последицама. За већину болести постоји лек, само је питање хоће ли лекар да препише терапију и да ли ће се она редовно примењивати. Једно од могућих решења јесте да цивилна служба траје двоструко дуже од редовног војног рока; усаглашавање законских прописа којима би се регулисало да војник на редовном одслужењу војног рока не може да изгуби посао, ако се пре регрутације налазио у радном односу у приватном или друштвеном сектору; преиспитивање институција и установа у којима се може цивилно служити војни рок јер су многе од њих изузетно примамљиве за регруте (библиотеке, факултети, ЕПС, ПТТ, спортски савези...), сходно томе један део војника након истека уговорене обавезе засновао је стални радни однос у тим институцијама. Затим, да се забрани регрутној комисији за цивилно служење војног рока да узима у обзир жеље регрута, већ да их распоређује према

¹⁰ Иљин, И.: *Пут духовне обнове*, Логос-Ант, Београд, 1998, стр. 65.

¹¹ Исто.

случајном избору; да се формира јавни списак особа које ургирају за своје штићенике о питању цивилног служења војног рока и да Министарство одбране формира посебну комисију која би најмање једанпут месечно контролисала извршавање радне обавезе регрута, ради утврђивања евентуалних неправилности и њиховог неоправданог одсуствовања, односно раскидање уговора с поменутом институцијом. Затим, увести да се прва половина војног рока у цивилној служби мора служити у јединицама ВС, које би уједно представљале радну јединицу у тој касарни и замењивале војнике у пословима око чишћења круга, заједничких просторија и осталих физичких активности; повести свеобухватну кампању којом би се подржало цивилно служење војног рока само за оне регруте који истински имају приговор савести, а оштро би се осуђивале лажне изјаве будућих регрута који не презају да машинацијама и злоупотребама закона дођу до коначног циља због ситних себичних интереса.

Услови за стављање на списак установа у којима се може служити војни рок у цивилној служби су следећи: да је та институција на буџету државе и да је склопила уговор с Министарством одбране. Из тог разлога реално је очекивати да ће наступити интензивно лобирање за проширивање списка тих институција, јер би ретко ко пропустио лепу прилику да дође до најјефтиније радне снаге на тржишту и при том да савесно извршава своје радне обавезе и на тај начин да „одужи дуг према отаџбини“. У противном, на предлог надлежног руководиоца био би прекинут такав уговор, недисциплиновани појединци морали би да наставе служење војног рока у јединицама ВС, и умањен за половину времена проведеног у цивилној служби. Постојање законских прописа о цивилној служби један је од услова за придруживање Европској унији. Такође, у Закону о војсци (1993) било је регулисано служење војног рока без оружја као и служење војног рока у цивилној служби. Сходно томе, ако хитно не применимо неке од наведених предлога ситуација ће сваким даном постајати све алармантнија.

За време служења војног рока у цивилној служби, војник се обучава према програму за обучавање грађана за одбрану земље. Програм и план обучавања грађана за одбрану земље утврђује Министарство одбране, а организује се и спроводи у трајању од четрнаест радних дана. Ова активност у пракси још увек није заживела на прави начин. Од предвиђених активности једино се реализује обука у гашењу пожара и то не са свим војницима на служењу војног рока у цивилној служби.

Неке позитивне мере већ су предузете – служење цивилне службе у склопу Министарства одбране (од 2007), у вези с тим, на Војној академији има регрута који су од велике користи код обављања многих физичких активности али је њихово ангажовање још неопходније широм јединица Војске Србије. Од 2008, регрутна комисија тражи запосленим регрутима који су написали молбу за служење војног рока у цивилној служби и потврду фир-

ме којим се замрзава њихов радни однос. Примећено је да су поједини регрути који су били у радном односу у институцијама које имају уговор са Министарством одбране о цивилном служењу, након подношења молбе за цивилно служење у својој фирми наставили да раде са непромењеним статусом. Претходним прописима, до трећег месеца војног рока могло је да се искористи право на приговор савести, док је сада то рок од осам дана од пријема позива. У вези с тим, институције које потпишу уговор са Министарством одбране о цивилном служењу војног рока, новчане принадлежности за сваког регрута надокнадиће Министарство. Ово су значајне, али недовољно интензивне промене које нам говоре да ниво одлучности да се реши актуелни проблем још увек није достигао критичну масу. Предузимањем ефикасних мера, уједно, спречило би се незадовољство које осећају регрути на редовном одслужењу војног рока. Она је мање усмерена према регрутима на цивилном служењу војног рока, а много више према систему који им дозвољава не само да бирају где ће да раде четрдесет часова седмично са слободним викендима, него им омогућава да се осећају корисним члановима друштва.

Литература

1. Гроздић, Б.: *Православље и рат*, НИЦ Војска, Београд, 2001.
2. Димитријевић, В., Пауновић, М.: *Људска права*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997.
3. Достојевски, Ф.: *Браћа Карамазови*, Рад, Београд, 1975.
4. Иљин, И.: *О супротстављању злу силом*, НИЦ Војска, Београд, 2001.
5. Иљин, И.: *Пут духовне обнове*, Логос-Ант, Београд, 1998.
6. Јончић, В.: „Приговор савести на обавезно служење војног рока у СЦГ“, *Војно дело*, бр. 1, Београд, 2004.
7. Перовић, М. А.: *Увод у етику*, Савез педагошких друштава Војводине, Нови Сад, 2003.
8. Соули, С.: *Грчка митологија*, Тоубис, Атики, 1995.

ИСТРАЖИВАЊА СВРСТАВАЈУЋЕГ САДРЖАЈА У ОБЛАСТИ БЕЗБЕДНОСТИ

Др Дане Субошић*

Недостатак многих теоријских знања представља њихова несистематичност. Наведени недостатак се отклања сврставањем таквих знања, за шта је предуслов пројектовање, организовање и реализовање истраживања сврставајућег садржаја. Међутим, да би се истраживања сврставајућег садржаја у области безбедности пројектовала, организовала и реализовала, потребно је успешно решавање бројних проблема, пре свега, методолошке природе. У вези с тим, препоручују се начини решавања тих проблема и сличних.

Кључне речи: *сврставање, класификације, типологизације, критеријуми, чланови, захтеви, ваљаност, безбедност.*

Увод

Основни облик сврставања, у виду класификације, старији је од саме науке. Наиме, на основу анализе језика може да се закључи да су они добар пример творевина које су, поред осталог, саздане од деоба које су изведене према одређеним мерилима.¹ Тако, сврставање није значајно само за науку, већ је и једно од основних компоненти здраворазумског размишљања.

У науци је најлакше доћи до сазнања нивоа описа, што је уједно разлог томе да је таквих знања највише. Такво знање је површно, некад је и непотпуно, нарочито ако је резултат дескриптивних истраживања. Наиме, домет тих истраживања ограничен је и може да се изрази као: „Идентификација и пренос важних особина или карактеристика одређене категорије објеката или догађаја“.²

* Аутор је запослен у Криминалистичко-полицијској академији у Београду.

¹ Упореди: Адамовић, Ж., Милошевић, Д., Ристић, С.: *Основи методологије научноистраживачког рада*, Друштво за техничку дијагностику Србије, Београд, 2005, стр. 27.

² Тиме се указује на став да дескриптивно истраживање има и елементе сврставајуће природе (Fitzgerald, J.D, Fox, M.S.: „Методологија истраживања у криминалистичким наукама, превод с енглеског, (приредили: Бакић, И., Муратбеговић, Е.), Факултет криминалистичких наука, Сарајево, 2001, стр. 269).

Досадашња истраживања која су доминантно посвећена сврставајућем садржају веома су ретка. При томе, далеко су присутнији научни подухвати који се односе на дескрипцију или експликацију појединих предмета истраживања, с тим да се она једним својим делом односи и на његово сврставање. То значи да су присутна и сврставања у форми систематизације знања или одговарајућег теоријског моделовања делова или целине предмета истраживања, тек као узредни садржај дескриптивних и експликативних истраживања. Уједно, то је најчешће површно реализован део истраживања, што може да се аргументује одсуством анализе изведених деоба са аспекта њихове ваљаности.

Изоштајање истраживања (или њихових делова) сврставајућег карактера посебно је честа у области безбедности. На пример, као последица тога присутна је општа конфузија појмова и термина: *активност, делатност, овлашћење, посао, функција, мера, радња, поступак, начин, метод, акција, интервенција, операција и тако даље*. Најзад, методолошка теорија садржи препоруке за реализацију истраживања сврставајућег садржаја, али у њима оскудева.

Све наведене чињенице указују на *потребу пројектовања, организовања и реализовања истраживања сврставајућег садржаја* у области безбедности, али и безбедности уопште. Овим радом уважава се потреба за сврставајућим истраживањима и њиховим резултатима, с тим да се након њиховог разматрања анализирају објективне тешкоће које се јављају у његовој припреми и реализацији.

Пројектовање истраживања сврставајућег садржаја у области безбедности

Приступом проблему истраживања уважава се став да је ваљана она подела предмета деобе која задовољава **захтеве ваљаног сврставања**. Наведени захтеви сврставају се с обзиром на **критеријуме**³ и на **чланове подела**. Захтеви ваљаног сврставања који се односе на *критеријуме* јесу **историчност** и **структуралност**, док захтеви који се односе на *чланове деоба* јесу **доследност**, **потпуност**, **исцрпност**, **немешање чланова** и **дискриминативност**.

У разради предмета истраживања, као елемента научне замисли, полази се од садржаја деобе и захтева њене ваљаности. При томе, уважава се

³ Критеријум (грч. *kritèrion*) је мерило, скуп правила за процењивање нечега, знак распознавања. (Вујаклија, М.: *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1996/97, стр. 464).

став да се класификације састоје од *три конституенса*: **предмета деобе, критеријума и чланова**. При томе, захтеви ваљаности класификације представљају теоријске и логичке услове које она мора да испуни да би се сврстала у научне. Из наведеног следи да се предмет истраживања сврставајућег карактера односи на проверу ваљаности избора критеријума и чланова деоба, у односу на захтеве ваљаности сврставања.

Циљеви свих истраживања деле се на научне и практичне. Најважнији научни циљ сврставајућих истраживања јесте извођење ваљане класификације. Међутим, ако предложена класификација током провере њене ваљаности буде потврђена и као комплексна типологија, јер представља последицу укрштања **најмање два** ваљана критеријума, онда је резултат, као мера остварења циља истраживања доведен до оптимума. Као споредни научни циљеви у истраживањима сврставајућег садржаја могу да буду пројектовани **опис** и **објашњење**. Овако постављен научни циљ могуће је остварити ако постоје научни описи предмета деобе, јер су унапред познати *захтеви ваљаности класификовања и начин њене провере*. Опис и објашњење представљају неопходну допуну класификацији као научном циљу, јер се помоћу ваљаности класификације доказује и то да њени чланови заиста припадају области предмета деобе, при чему не представљају стварање услова за поједине његове манифестације или испољавање неке сродне појаве коју од предмета деобе треба разграничити током истраживања.⁴

Практични циљеви истраживања испољавају се у *прагматско-телеолошкој* области. Из аспекта системске анализе, она се испољава у тројној усмерености истраживача и то на **окружење, функцију и структуру** предмета истраживања. Постструктуралистички посматрано, потребно је ваљано схватање наведених елемената, посебно из аспекта континуитета – дисконтинуитета.

На највишем нивоу општости, цео поступак истраживања сврставајућег садржаја заснива се на *општој хипотези којом се изражава одређена сличност или разлика*.⁵ Посебне и појединачне хипотезе изводе се симетрично поглављима у садржају пројеката, односно уводима одређених радова којима се стичу одређена признања (нпр. магистарским тезама, докторским дисертацијама и тако даље). Дефинисани систем хипотеза и доказни поступак које аутори користе у њиховој верификацији морају да буду јасно видљиви и препознатљиви, почев од пројекта, до завршног саопштења.

⁴ Мисли се на разграничење сродне појаве од предмета деобе. На пример, то може да буде однос противтерористичких активности (сродна појава) и ослобађања талаца (предмет деобе).

⁵ На пример: „Ваљана је класификација начина ослобађања талаца ако је изведена критеријумима 'средстава' и 'полазишта', са непринудним начинима (економско-политичким и психолошким) и принудним начинима (неоружаним 'борилачким' и оружаном), као њеним члановима“ (Видети шире у: Субошић, Д.: „Класификација начина ослобађања талаца ангажовањем антитерористичких јединица“, магистарски рад, Војна академија Војске Југославије, Београд, 2001. године).

Током истраживања сврставајућег садржаја користе се филозофске методе, најчешће су: дијалектичка, позитивистичка и структуралистичка. Конкретна дијалектичка метода користи се као оквир за примену осталих метода.

Позитивистичка метода користи се током истраживања манифестација предмета деобе, као *релативно самосталних целина*. Осим тога, позитивистичка метода треба да се користи у функцији примене структуралистичке методе и да при томе чини основу за пројектовање и примену општин и емпиријских научних метода.

Структуралистичка метода је погодна за истраживање, будући да омогућује схватање структуре као целине, у којој нарушавање равнотеже у једном делу, изазива промене у свим њеним деловима. Најзад, структуралистичка метода користи се у закључивању о променама манифестација предмета деобе, као последице промене његових основних обележја (нпр. елемената структуре и других значајних фактора), који имају функцију критеријума у разматраним класификацијама (било да су постојеће или предложене).

Од општенаучних метода потребно је истаћи јединствену историјско-компаративну методу и, донекле, моделовање. У истраживачком поступку треба да се користи историјско-компаративна метода као најзначајнија, с обзиром на методолошке препоруке за реализацију истраживања сврставајућег садржаја. Наиме, њима се предвиђа да се ваљане класификације и комплексне типологије изводе на историјско-упоредној основи. Осим тога, да би се дошло до ваљане класификације предмета деобе потребно је да се предмет деобе разматра у дужем периоду.

Историјска метода се користи ради изучавања **настанка и развоја** предмета деобе. Доласком до сазнања о својствима њиховог настанка и развоја изводе се критеријуми класификације. Поред тога, историјска метода користи се као оквир примене анализе садржаја. Наиме, на основу анализе садржаја прикупљају се подаци о досадашњим класификацијама предмета деобе и о историјско-географској заступљености њихових појединих критеријума и чланова. Прикупљени подаци о досадашњим класификацијама служе поређењу са предложеном класификацијом и то у погледу захтева ваљаности сврставања. На основу података о историјско-географској заступљености појединих критеријума и чланова класификације даје се својеврсна аргументација ваљаности избора њених критеријума и чланова. Анализа садржаја редовно се спроводи на великом броју библиографских јединица.

Моделовање може да се користи ради извођења **логичких доказа** ваљаности класификације. Наиме, ако постоји модел члана класификације – постоји и сам члан, што се манифестује као полазиште за извођење логичког доказа. То значи да прво треба да се провери постојање модела појединих чланова класификације (деобе). Ако модел постоји, следи закључак да постоји и одговарајући члан класификације.

Током истраживања треба да се користе и логичке методе. Најзначајнија је анализа и синтеза, односно индукција и дедукција. У вези с тим, користи се генетичка анализа, структурна анализа, компаративна анализа и што је веома важно – језичка анализа. Наиме, због непоузданости поступка верификације хипотеза сврставајућег садржаја, у вези с методолошким препорукама захтева се коришћење и језичке анализе. Поред тога, индукција и дедукција користе се у поступку извођења закључака о ваљаности предложених критеријума и чланова класификације.

Ради прикупљања података погодна је и метода испитивања. Природа предмета истраживања, пожељно присуство истраживача при испитивању и релативно мали број адекватних испитаника, опредељује примену технике усмереног индивидуалног интервјуа. Намерни узорак стручних и научних радника у области безбедности сматра се јединим могућим, јер и при овако одабраном узорку могу да постоје озбиљне тешкоће појединача при одговарању на постављена питања. Овако прикупљени подаци треба да буду статистички обрађени и приказани одговарајућим графиконима (графичким моделима, који се формирају у зависности од статистички обрађених података – квантитативних показатеља).

Организовање и реализовање истраживања сврставајућег садржаја у области безбедности

Организовање и реализовање истраживања сврставајућег садржаја у области безбедности представљају неодвојиве фазе процеса доласка до завршног саопштења. У начелу, истраживања сврставајућег садржаја треба да садрже три целине и то: 1. теоријско одређење предмета деобе, 2. идентификацију критеријума деобе и 3. идентификацију чланова поделе. Структура главног дела завршног саопштења, које следи истраживању сврставајућег садржаја, последица је методолошких препорука за реализацију појединих фаза наведене врсте истраживања. Наиме, њима је предвиђено да се провера ваљаности разматраних подела изводи провером критеријума којом су изведене и чланова које садрже.

Истраживање сврставајућег садржаја почиње теоријским одређењем предмета истраживања, с крајњим циљем дефиниције предмета деобе. То не произлази само из потребе да појмови који се истражују буду недвосмислено и ваљано одређени из аспекта њиховог садржаја и обима, већ и због дијалектичког јединства дефиниције и класификације. У вези с тим, без дефиниције појма који је предмет деобе немогуће је применити критеријуме класификације којима се долази до његових врста. У делу истраживања ко-

је се односи на: „Теоријско одређење предмета деобе“, начелно су обухваћена три дефинисања с обзиром на критеријуме класификације: 1. захтев ваљаности класификације (типологизације), 2. критеријум класификације (типологизације) и 3. предмет деобе.

Поред прецизног и недвосмисленог одређења појма који је предмет деобе, у разматраном делу истраживања истиче се дијалектичко јединство дефиниције и класификације (типологизације). Тиме се уважава методолошки став да несавршене дефиниције подстичу стварање ваљаних класификација (типологизација) и обрнуто. Теоријским одређењем предмета истраживања стичу се услови за проверу ваљаности класификације предмета деобе.

Провера ваљаности предложених критеријума класификације изводи се у складу са методолошким препорукама. Њима се, пре свега, препоручује да се класификовање изводи на *историјско-упоредној основи*. Томе одговара примена историјско-компаративне методе и анализе садржаја (ради прикупљања података о историјско-географској заступљености појединих критеријума).

Део завршног саопштења односи се на обраду питања „*идентификације критеријума деобе*“, које заједно са трећим делом истраживања представља његов тежишни део. Начелно, разматрани део истраживања треба да се састоји од целина којима се обрађују питања: 1. поређења критеријума класификација (типологизација), 2. евиденција досадашњих критеријума класификација (типологизација) које се односе на предмет деобе и 3. вредносних судова стручњака о ваљаности избора критеријума разматране класификације (типологизације). Првонаведеним питањем овог дела истраживања начелно се обрађују следећа питања: 1. историчност и структуралност као теоријски захтеви ваљаности сврставања, 2. евидентирање досадашњих (постојећих) критеријума класификације предмета деобе, 3. поређење критеријума класификација предмета деобе, 4. евидентирање и поређење критеријума сродних класификација у односу на поделу разматраног предмета деобе и 5. поређење предложених и најваљанијих досадашњих критеријума (принципа деобе).

Да би могли да се пореде постојећи и предложени критеријуми класификација (типологизација) претходно се утврђује историјско-структурни оквир поређења. На основу разматрања **историчности**, као својеврсног приступа и начина истраживања, долази се до суштинских својстава настанка и развоја предмета деобе. У вези с тим, из синтезе закључака до којих се долази на основу истраживања историчности предмета деобе, могуће је различите манифестације (одразе) његових генетичких обележја изразити одговарајућим критеријумима класификације (типологизације). Тиме се постиже задовољење захтева *историчности изабраних критеријума*, као конституенаса класификација предмета деобе.

Структуралношћу критеријума класификације (типологизације) постиже се то да је изабрани принцип деобе израз битног, структурног својства предмета поделе. Структура предмета деобе може да се разматра са постструктуралистичког становишта, тј. *као процес*. На основу анализе предмета деобе као процеса, долази се до закључка (условно речено, односно када је то могуће) да његова структура представља низ технолошки зависних фаза. Свака фаза наведеног процеса представља својеврсно структурно обележје и може да буде трансформисана у критеријум, тј. принцип деобе.

Поред постструктуралистичког приступа истраживању структуре предмета деобе могућа је примена и упоредног (компаративног) полазишта. Наиме, поређењем структуре предмета поделе са неком сродном структуром, такође, може да се дође до одговарајућих принципа деобе.⁶ У вези с тим, компаративним приступом може да се дође до исте структуре предмета деобе, као и у случају постструктуралистичког приступа.

На основу евидентирања постојећих критеријума за сврставања предмета деобе ствара се одговарајуће полазиште за њихово међусобно поређење, како би се дошло до најваљанијег сврставања. Наведена поређења изводе се у односу на теоријске захтеве ваљаности сврставања. Циљеви тих поступака односе се на проверу ваљаности постојећих подела и селекцију критеријума који ће да буду поређени са предложеним принципима деобе.⁷

Након наведених евидентирања и поређења критеријума за сврставање одговарајућих предмета деобе, исти поступак изводи се и са критеријумима њима сродних класификација (типологизација). Слични предмети деобе имају и слична својства, која су изражена одговарајућим критерију-

⁶ Ако желимо да структурирамо „начин“ којим се у тактици извршава неки безбедносни задатак, потребно је да утврдимо структуру неког од начина, која је већ изведена, односно која нам је позната, с тим да се узима у обзир његово преузимање из теорије друге науке. На пример, *структура научне методе је троделна и састоји се од полазишта, поступака и средстава*. Аналогно томе, може да се изведе закључак да се нпр, *начини ослобађања талаци састоје од полазишта, поступака и средстава*. Овај прилаз проблему одређења садржаја структуре јесте оправдан, јер свака делатност садржи елементе научности.

⁷ Као пример на којем предмет мишљења у овоме саопштењу може да се учини „опипљивим“, издвајамо **класификацију начина ослобађања талаци**. Наиме, у њој предложени критеријуми „средства“ и „полазишта“ поређени су прво са постојећим критеријумима класификација начина ослобађања талаци, а потом и са принципима деобе оних предмета који су слични са разматраним предметом. При томе, утврђено је да су оба критеријума према теоријским захтевима ваљаности сврставања у предности у односу на до тада постојеће принципе деобе (2001). Међусобним поређењем критеријума „средства“ и „полазишта“ утврђено је да је ваљанији критеријум „средства“, која се примењују у функцији ослобађања талаци. Стога, наведени критеријум при извођењу класификације начина ослобађања талаци користи се, као доминантан критеријум у односу на „полазиште“. Критеријум полазишта користи се ради допуне и прецизирања појединих чланова класификације и индикатора који се односе на њих. Поред тога, укрштањем наведених критеријума настаје комплексна типологија начина ослобађања талаци.

мима за њихово сврставање. При томе, до критеријума поделе долази се трансформацијом атрибута којима се изражавају суштинска својства предмета деобе.⁸

До следећих аргумената ваљаности разматраних критеријума долази се на основу анализе њихове историјске и географске заступљености. Наиме, на основу разматрања историјско-географске заступљености критеријума долази се до својеврсне потврде постојања ових критеријума у делу теорије која се односи на предмет деобе. Критеријуми се изричито наводе у веома малом броју класификација, које су због несистематичности теорије безбедно-них наука њихов веома редак садржај. Стога је трагање за заступљеношћу критеријума подела најбоље реализовати на основу анализе класификација које су према предмету сличне са истраживаним предметом деобе.

Последњи сегмент провере ваљаности критеријума класификације изводи се помоћу методе испитивања. Из већ наведених разлога ради се о усмереном, индивидуалном интервјуу, који се изводи на бази *протокола*. При томе, наведени инструмент садржи питања примерена предмету истраживања. У вези с тим, подаци до којих се дође одговорима на питања која су протоколом садржана, статистички се обрађују, текстуално и графички приказују (одговарајућим моделима) и допуњује се аргументација ваљаности предложених критеријума класификације.

Током испитивања, респонденти треба да потврђују или оповргавају ваљаност избора разматраних критеријума, како у односу на њихову историчност, тако и у односу на структуралност. При испитивању је пожељно да респонденти дају одговоре и на питања о последицама примене предложених критеријума класификације. Прикупљени подаци према свим логичким захтевима ваљаности класификације обрађују се и приказују ради закључивања које је у функцији делимичног или у потпуно потврђивања или оповргавања ваљаности избора разматраних критеријума. На пример, део стручњака може навести да примена одређеног критеријума има за последицу делимично или потпуно мешање чланова класификације. Међутим, ако су предложени критеријуми ваљанији од свих са којима су поређени и да је проблем мешања чланова класификација последица **таксономског проблема**, онда може да се изведе закључак да би ова слабост разматраних критеријума била још израженија у случају других принципа деобе или да би се испољила нека друга мана примене тих критеријума.

⁸ Суштина тих обележја може да буде квантитативне, квалитативне и квантитативно-квалитативне (мешовите) природе. Квантитативна природа указује на бројност, учесталост, интензитет, трајања и друга обележја појединих појава. На пример, често обележје појединих појава представља њихова трајност, којом се долази до њихових сталних, повремених и привремених манифестација. Квалитативна обележја указују на каквоћу, као суштинско обележје предмета деобе. Квантитативно-квалитативни критеријуми представљају обележја суштине предмета деобе којима се изражавају њихова својства код којих квантитет, уједно, представља квалитет или у њега прераста.

Најзад, део истраживања који се односи на идентификацију критеријума завршава се закључним разматрањем. При томе, када се закључује о критеријумима поделе треба да се нагласе сви ваљани принципи деобе и резултати њихових међусобних поређења и то према захтевима ваљаности који се на њих односе. Тај део закључка мора да буде окончан ставовима о предностима појединих критеријума у односу на остале, као и аргументацију према којим сегментима ваљаности сврставања се до тог закључка дошло.⁹ На тај начин потврђује се све појединачне хипотезе које су обухваћене посебном хипотезом која се односи на ваљаност критеријума сврставања (класификација и типологизација).¹⁰

У трећем делу истраживања сврставајућег садржаја који се односи на „идентификацију чланова деобе“ проверава се ваљаност предложене класификације (типологизације) у области чланова. Овим делом истраживања, начелно, обрађују се следећа питања: 1. тезе, 2. антитезе, 3. синтезе и тако даље. Број питања овог дела истраживања зависи од броја чланова поделе, која може да буде дихотомија (дихотомна – двојна)¹¹, трихотомија (трихотомна – тројна)¹² и тако даље. На основу идентификације првог члана поделе (нпр. онога који се односи на тезу) делимично се верификује хипотеза која садржи тврдњу о његовим сличностима и разликама у односу на предмет деобе и остале чланове класификације. Ради прецизирања индикатора, могуће је сваки од чланова класификације да се подели у складу с **принципом доследности** на друге (под)чланове, чиме се ствара својеврстан **класификацијски систем** од више нивоа општости (на релацији: опште – посебно – појединачно). На основу верификације сваког члана класификацијског система на нижим нивоима општости, стварају се услови за верификацију општијих чланова од оних који су већ верификовани. Наведена верификација хипотеза сврставајућег садржаја реализује се на индуктиван начин. Потпуна вери-

⁹ На пример, поређењем критеријума „средства“ и „полазишта“ са критеријумима према предмету сличних класификација, дошло се до сазнања о ваљаности предложених класификација у односу на потенцијалне принципе деобе начина ослобађања талаца. Уважавајући захтеве ваљаности класификовања који се односе на критеријуме и специфичност начина ослобађања талаца, дошло се до сазнања о предности критеријума „средства“ и „полазишта“ у односу на остале принципе деобе.

¹⁰ На пример, хипотезе које се односе на проверу ваљаности критеријума класификација могу да гласе: „Средство је ваљан критеријум класификације начина ослобађања талаца“, „Полазиште је ваљан критеријум класификације начина ослобађања талаца“ и тако даље. Ако се оне потврде као истините, индуктивним путем може да се закључи да је потврђена посебна хипотеза којом су обухваћене обе, претходно наведене, научне претпоставке, а која може да гласи: „Средство и полазиште су ваљани критеријуми класификације начина ослобађања талаца“. Познате су дихотомије у теорији безбедности: принудно – непринудно, оружано – неоружано, превентивно – репресивно, офанзивно – дефанзивно, територијално – линијско (функционално), стратегијско – тактичко и тако даље.

¹¹ Познате трихотомије у теорији безбедности: превентивно – реемптивно – репресивно, офанзивно – неутрално – дефанзивно, стратегијско – координирајуће – тактичко и тако даље.

фикација оваквих чланова класификације настаје ако је поређењем у односу на логичке захтеве сврставања, предложена класификација у предности над постојећим класификацијама.¹³

На основу критеријума којим је изведена теза, изводи се и антитеза. Поред тога, све што је наведено за верификацију тезе, односи се и на верификацију антитезе, синтезе и тако даље. Најзад, индуктивним путем закључује се и о општој хипотези.

На основу идентификације чланова који чине предложену класификацију стекли су се услови за њено поређење са постојећим поделами, што представља последње питање које се истраживањем разматра. На тај начин могуће је највреднијим доказом да се утврди ваљаност и евентуална предност предложене класификације у односу на оне које су до сада биле присутне у теорији и пракси. То је, уједно, и основни садржај завршног дела идентификације предмета деобе.

Компаративној анализи, најваљаније постојеће и предложене класификације, претходи поређење до сада познатих сврставања разматраног предмета деобе. Наведено поређење изводи се у односу на логичке захтеве ваљаности сврставања. Тиме се добија најваљанија постојећа класификација предмета деобе.

Најваљанија постојећа класификација треба да се пореди са предложеном поделом ради верификације хипотезе којом се нпр. изражава тврдња да је „предложена класификација ваљанија, него најваљанија постојећа квалификација, према захтевима ваљаности класификовања“. Стога, овај део истраживања, који се односи на поређење чланова класификација треба да садржи барем две целине, и то оне, које се односе на: 1. поређење чланова постојећих класификација и 2. компаративну анализу најваљаније постојеће квалификације и предложене класификације.

Постојећа и предложена класификација треба међусобно да се пореди према захтевима ваљаности класификовања, тј. у односу на: *доследност, потпуност, исцрпност, немешање чланова и дискриминативност*. Према изведеним поређењима, закључује се да је ваљанија предложена класификација или постојећа. На пример, *према исцрпности* може да се закључи да је предложена класификација у предности у односу на најваљанију постојећу класификацију. Тај закључак треба да се пореди са ставом одговарајуће хипотезе, чиме долази до њене коначне верификације – у смислу њене потврде или оповргавања.

¹³ Повратном везом, дедуктивним путем, закључак о ваљаности чланова најваљаније класификације односи се и на домен свих чланова који су у њој садржани.

Објективне тешкоће и ограничења током пројектовања, организовања и реализовања истраживања сврставајућег садржаја

Тешкоћама и ограничењима истраживања сврставајућег садржаја, највише доприноси њихова теоријска природа. При томе, тешкоће и ограничења у истраживању сврставајућег садржаја нарочито се односе на верификацију хипотеза. Поред тога, проблеми верификације хипотеза сврставајућег садржаја условљавају и тешкоће у фазама истраживања које јој претходе и следе.

Верификација хипотеза у области безбедности најчешће је теоријско-емпиријског карактера. Међутим, постоје истраживања у којима је верификација доминантно теоријска, односно емпиријска (ређи је случај да је потпуно теоријска или емпиријска). У случају истраживања сврставајућег садржаја, верификација хипотеза је доминантно теоријског садржаја. То значи да највећу тежину има теоријски доказ, док му је емпиријски доказ, само допуна.

У поређењу са проблемима емпиријског садржаја, теоријски проблеми су сложенији и теже решиви. Из тог разлога, намеће се потреба да се пре пројектовања спроведе **предистраживање**. Циљ ове фазе истраживања јесте да се *правилно формулише његов проблем и предмет. Коректно изведеним проблемом и предметом истраживања стварају се услови за формулацију хипотеза и индикатора*. Тиме се стичу услови за избор одговарајућих научних метода, што се посредно рефлектује на организовање и реализовање истраживања.

Највиши квалитет предистраживања постиже се *тимским радом*. Како за то у микроистраживањима (нпр. у случају магистарских теза и докторских дисертација) најчешће не постоје организациони услови, предистраживање се реализује индивидуалним ангажовањем аутора. Овај недостатак (индивидуално у односу на тимско ангажовање) мора да се превазиђе додатним ангажовањем истраживача, уз низ консултација са стручњацима из области: 1. предмета деобе и 2. методологије.

Формулација хипотеза, аналогно проблему и предмету истраживања, такође је проблематична. Хипотезе теоријског (тима и сврставајућег) садржаја знатно су шире од хипотеза емпиријског садржаја. Осим тога, индикатори су знатно сложенији и теже мерљиви, што негативно утиче на пројектовање, организовање и реализовање разматране врсте истраживања. На пример, један од индикатора хипотеза које се односе на проверу ваљаности принципа деобе (критеријума) су степени уважавања захтева њихове ваљаности (историчности и структуралности).

Због сложених индикатора и непрецизних инструмената, није могуће прикупити у потпуности поуздане податке којим би се хипотезе теоријског садржаја верификовале. При томе, сваки покушај верификације хипотеза на основу вредносних судова стручњака може с правом да наиђе на отпор у научним круговима, без обзира на логичку заснованост. **Ово је последица слабе развијености некантитативне релације потврђености.** Пример који то илуструје је и тај, да оријентисаност истраживања на квалитативне садржаје ограничава употребу статистичког метода.

Хипотезе теоријског карактера у друштвеним наукама, а тиме и у безбедности, верификују се на основу чињеница у теорији одређене науке, али и у осталим наукама. Чињенице о предмету истраживања налазе се како у методолошкој науци, тако и у теоријама појединих наука. Међутим, *поставља се питање почетка и завршетка верификације хипотеза теоријског садржаја.* Проблем одређења почетка и завршетка верификације хипотеза решен је тако да: „...Почиње већ од уочавања проблема, а завршава израдом научног саопштења“¹⁴.

Верификација хипотеза сврставајућег садржаја, у односу на оне чији је предмет теоријског карактера, носи и одређене специфичности. Наиме, верификација хипотеза наведеног садржаја могућа је: 1. поређењем са сличним класификацијама,¹⁵ 2. интерсубјективно и 3. логичким доказом.

Поређења деоба изводе се према критеријумима којима су изведене и члановима који их чине и то на основу примене компаративне методе, која са историјском методом представља јединствену целину. При томе, историјска метода примењује се ради прикупљања података, јер служи као оквир у примени методе *анализа садржаја.* Овом методом консултују се различити документовани садржаји, од којих велики део њих може да буде страног порекла. Постојање литературе на страном језику и мањак литературе на матерњем језику, може да учини анализу садржаја сложенијом и тиме још више да усложни верификацију хипотеза сврставајућег садржаја.

Због могуће субјективности респондената, непоуздана је *интерсубјективна* верификација хипотеза сврставајућег садржаја које се односе на проверу ваљаности принципа деобе. Поред тога, *испитаник је чинилац који представља посредну везу између истраживача и истраживане појаве.* С обзиром на то да је предмет истраживања у области безбедносних наука близак релативно малом броју стручњака, намеће се намерни узорак респондената као једини могућ. Тиме је сужен број људи који одговорима на постављена питања могу да дају ваљан допринос истраживањима сврставајућег садржаја.

¹⁴ О верификацији хипотеза сврставајућег садржаја може да се види шире у: Сакан, М.: „Верификација хипотеза у ратној вештини“, *Савремени проблеми ратне вештине*, бр. 38–39, ЦВШ ВЈ, Београд, 1997, стр. 79–105.

¹⁵ При томе, треба да се *пореде принципи деобе и чланови подела.* Будући да поређење принципа деобе, као начин верификације хипотеза, није довољно поуздан, препоручује се коришћење језичке анализе, као његове допуне.

Логички доказ примерен је условима у којима је недовољна поузданост емпиријских података о принципима деобе, што је у оваквим случајевима редовна појава. При логичком доказивању неопходан је велики фонд знања у вези са предметом истраживања, као и имагинација истраживача, што такође може да буде проблем, јер зависи од: интелигенције, здравља, стрпљења, расположења и од просторних и временских услова у којима ради и тако даље.

Верификација чланова класификације изводи се на истоветан начин као и у случају принципа деобе. Међутим, при томе може да буде присутан проблем постојања великог броја маргиналних појмова у категоријалном апарату безбедносних наука, који су у вези с предметом истраживања у тој области. Оваква ограничења условљена су релативно неразвијеним категоријалним апаратом науке о безбедности. Овакви проблеми смањују се његовом доградњом, мада је тешко претпоставити да ће потпуно нестати.¹⁶

Тешкоћама и ограничењима истраживања сврставајућег садржаја доприноси и сасвим **слаба решеност таксономског проблема** у социологији.¹⁷ Према Војину Милићу, последице овог проблема су веома дубоке: „Не само да не постоји теоријски заснован јединствен таксономски систем за разврставање друштвених појава, него су и класификације појава на ужим подручјима друштвеног живота обично непотпуне или није постигнута шира сагласност о њиховој употреби“.¹⁸ Осим тога, аутор наводи да су запостављена упоредна истраживања и решавање таксономског проблема. У вези с тим, у Србији нема довољно магистарских и докторских радова у области безбедности о сврставајућим истраживањима.¹⁹

Закључак

Значај истраживања сврставајућег садржаја огледа се у научној и широкој друштвеној сфери. С научног аспекта, наведеним истраживањима долази се до трансформације (унапређења) спољних знања (манифестних) у систематична знања. Поред тога, унапређују се описи предмета деобе и њихово објашњење. Тиме се стварају услови за спровођење истраживања експликативних (објашњавајућих) садржаја. На основу истраживања сврстава-

¹⁶ У вези с верификацијом хипотеза класификаторског садржаја може да се види шире у: Милошевић, Н.: *Организовање и реализовање истраживања у ратној вештини*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1994, стр. 132 и 133.

¹⁷ Таксономија је научна дисциплина чији су предмет начела класификације.

¹⁸ Милић, В.: „Социолошки метод“, према Печујлић, М.: *Методологија друштвених наука*, зборник радова, Службени лист СФРЈ, Београд, 1976, стр. 154.

¹⁹ На пример, у легату Војне академије у Београду налази се магистарски рад аутора овог саопштења под насловом.: *Класификација начина ослобађања талаца ангажовањем антитерористичких јединица*, ВА ВЈ, Београд, 2001.

јућег садржаја подстичу се и ваљанија дефинисања. При томе, предложеним приступом истраживању сврставајућег садржаја, даје се извештај методолошки допринос пројектовању, организовању и реализовању истраживања наведеног садржаја у области безбедносних наука, односно у области сузбијања криминалитета. То се, на својеврстан начин, одражава и у дефинисању нових предмета истраживања, као последице идентификације нових критеријума и чланова класификација и типологизација.

Друштвени значај истраживања сврставајућег садржаја јесте у *унапређењу и усклађивању теорије* (повећањем и провером постојећег фонда знања) и *праксе* (специјализацијом), које се односе на предмет деобе из области безбедности. При томе, на основу специјализације стварају се стручне претпоставке за развој области која је претходно била предмет истраживања сврставајућег садржаја.

Истраживања сврставајућег садржаја уопште, а тиме и оних истраживања која се реализују у области безбедности треба да садрже четири фазе и то: предистраживање, пројектовање, организовање и реализовање. Циљ предистраживања јесте да се правилно формулише проблем истраживања и његов предмет. То је, уједно, и један од начина да се ублаже проблеми теоријске природе предмета истраживања, слабе решености таксономског проблема и друго.

Предуслов верификације хипотеза сврставајућег садржаја јесте једнозначно одређење предмета деобе. Верификација хипотеза сврставајућег садржаја могућа је тек након његовог одређења предмета и то: поређењем предложених класификација с постојећим класификацијама, интерсубјективно поређење и поређење логичким доказом. При томе, најважнији и најубедљивији део верификације хипотеза сврставајућег садржаја односи се на методолошку препоруку, којом се захтева међусобно поређење постојећих и предложених класификација, према захтевима ваљаности сврставања. При томе, захтеви ваљаности класификовања односе се једним делом на критеријуме, а другим делом на чланове подела.

Литература

1. Адамовић, Ж., Милошевић, Д., Ристић, С.: *Основи методологије научно-истраживачког рада*, Друштво за техничку дијагностику Србије, Београд, 2005.
2. Вујаклија, М.: *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 1996/97.
3. Група аутора: „Индикатори људске безбедности у Србији“, *Извештај за 2004*, ФЦО, Београд, 2005.
4. Група аутора: *Методологија ратне вештине*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1996.
5. Дивјак, Б.: *Логика*, ВИНЦ, Београд, 1986.

6. Милошевић, Н.: *Организовање и реализовање истраживања у ратној вештини*, ЦВШ ВЈ, Београд, 1994.
7. Милошевић, Н.: *Организовање и реализовање истраживања у ратној вештини*, УВЈ, Београд, 1994.
8. Милошевић, Н.: *Пројектовање истраживања у ратној вештини*, ВИНЦ, Београд, 1989.
9. Милошевић, Н., Милојевић, С.: *Основи методологије безбедносних наука*, Полицијска академија, Београд, 2001.
10. Печујлић, М.: *Методологија друштвених наука*, зборник радова, „Службени лист СФРЈ“, Београд, 1976.
11. Сакан, М.: „Верификација хипотеза у ратној вештини“, *Савремени проблеми ратне вештине*, бр. 38–39, ЦВШ ВЈ, Београд, 1997.
12. Сакан, М.: *Израда стручних и научних саопштења*, СШОНИД, ГШШ, Београд, 2000.
13. Сакан, М.: *Хипотезе у војним наукама*, СШОНИД, Београд, 2001.
14. Сакан, М.: *Хипотезе у науци*, друго издање, Прометеј, Нови Сад, 2005.
15. Субошић, Д.: *Класификација начина ослобађања талаца ангажовањем антитерористичких јединица*, магистарски рад, Војна академија Војске Југославије, Београд, 2001.
16. Fitzgerald, J.D., Fox, M.S.: *Методологија истраживања у криминалистичким наукама*, превод с енглеског, приредили: Бакић, И., Муратбеговић, Е., Факултет криминалистичких наука, Сарајево, 2001.
17. Forčić, G., Novota, S.: *Uokvirite svoju ideju*, SMART, Rijeka, 2005.

Elements of a New Security Constellation in Europe: Navigating the Western Balkans

Aleksandar Fatić, Ph. D. Research Professor

The distinction between “hard” (military) security, and “soft” security, which has been repeatedly proclaimed the priority of the European Union, primarily as it relates to terrorism and organized crime, renders the current foreign policy positioning of the Western Balkans crucially important to European security.

In this connection, the author transparently discusses the way in which the former Yugoslav territories have served as testing grounds for numerous new security threats that have emanated from the area over the past decade, including an increased ethnic militancy. Such militancy is in the process of merging with classic terrorist motivations in the Serbian region of Sandžak, which have recently been additionally adversely affected by divisions within the Muslim community that are suspected to have been encouraged from the outside. In addition, the unresolved “soft” security issues in the South of Serbia (the municipalities of Preševo, Bujanovac and Medvedja, where an ethnic Albanian self-proclaimed “Liberation Army of Preševo Bujanovac and Medvedja” has been active until recently), and the crime-control problems in Kosovo, all pose challenges for the definition of a new EU security policy towards the region.

Of great importance is the strict application of security protocols that relate to terrorist and organized crime activity across Europe, and concrete policies of EU conditionality when negotiating concrete steps in the accession of the Western Balkans. Such policies would be more focused on advancing internal security, and less on standard political conditioning. This line of argument is supported by a brief analysis of the results of the exclusively political conditioning, where the current situation in most parts of the former Yugoslavia is such that it brings back strong memories of the party-state. Internal security protocols in the region are insufficiently focused on addressing terrorism and organized crime, even though these are the threats declared as primary security issues within the EU.

Key words: Western Balkans, European Union, security, terrorism, organized crime.

Right-Wing Extremism in the Post-Cold War Balkans and the Young Population

Marija Djorić, M. A.

Following the end of the Cold War, the Balkan Peninsula, better known as a “powder keg”, remains a place of tensions that acquire new dimensions in line with the globalization process. In this connection, the paper discusses the emergence of right-wing extremist groups representing a response to the “new” world order. Spreading out of neo-Nazism and neo-fascism has been inspired by the dusk of the left (wing) that suffered a collapse as the communist ideology, although in the past it had held a monopoly

over the political systems of the Eastern Bloc. While in the European Union the right-wing extremism has been prejudiced by arrival of immigrants, in the Balkan region the nationalist and separatist conflicts were a breeding ground of the extreme right, eventually resulting in the civil war. Prevailing members of the extreme right-wing movements are young people, which points to the youth socialization problem.

Key words: the right wing, Cold War, the Balkans, extremism, the youth.

Enforcement of Emergency Administrative-Legal Regulations during Anti-Terrorist Actions (Complying with the Legislation of the Russian Federation)

Professor *Yuri V. Golik*, Ph.D.,
Oksana V. Nardina, M. A.

The paper presents a critical analysis of legal regulations of the Russian Federation, which are enforced in emergency situations caused by terrorist attacks or any other forms of extremism that may jeopardize both the safety of citizens and the safety of the country itself and its order.

Key words: administrative-legal regulations, emergency situations, anti-terrorist actions, Russian Federation.

Business as Usual: An Assessment of Donald Rumsfeld's Transformation Vision and Transformation's Prospects for the Future

Colonel *Mark G. Czelusta*

While Donald Rumsfeld did not invent transformation, he made transformation a singular priority and consistently pursued the effort. Based on the results of an advanced research project, the paper discusses historical origins of transformation and gives a balanced description of what is usually called "Rumsfeld's transformation vision".

This is a translation of the authentic text published in June 2008, in the Occasional Paper Series No 18, by the George C. Marshall European Center for Security Studies.

Key words: transformation, warfare, process, defense strategy.

The Reform of Military Education in the Republic of Serbia – Possibilities, Challenges, and Paths of Development

Zoran Jeftić, Ph. D.
Brigadier General *Mladen Vuruna*, Ph. D.

In Serbia, the military education development started in 1850 when the Artillery School was established. Since then, the military education system passed through periods reflecting the development of the country, but very often also the turbulent historical changes occurring in these areas.

Today, the military education system is faced with a new challenge: adjustment of the military education with the education system of the Republic of Serbia. Before embarking on these processes, it was necessary to recognize the existing state of the matter and establish the reform requirements. Only then, the possibilities and the grounds for complete and comprehensive reform of the military education began to be analyzed.

The development paths of the military education in the Republic of Serbia comprise: the accreditation of the Military Academy and the Military Medical Academy; the development of study programs and advanced courses in line with the requirements of the Army of Serbia and the universally accepted standards; separation of education and training; joint study programs with the faculties of the Universities of the Republic of Serbia; and the reform of the Military High School.

The goal for the next decade is to make the Military Academy a prestigious military educational institution of the region, adjusted to the education system of the Republic of Serbia, which will educate the personnel as required by the defense and security system of the Republic of Serbia, according to high quality study programs recognized within the European high education network and by military education institutions abroad.

Key words: reform, military education, training, study programs, courses, the Military High School, the Secondary Military Vocational School, the Military Academy, the Military Medical Academy, the Army of Serbia, the University of Belgrade, the Declaration of Bologna, accreditation, the Republic of Serbia.

Public Relations in the Implementation of the Army's Mission

Colonel *Slavoljub* Randjelović, Ph. D.

Media is one of mechanisms allowing individuals and the society as a whole to perceive the nature and the world, as well as their own place in that world. Studies have revealed that television and press are the most significant sources of information on the defense and the Army for the citizens of Serbia. Public media daily present our reality through myriad pieces of information. Media technologies enable fictitious propaganda events to be released to which individuals and social groups respond strongly, because they appear impressive and real. Using the military technologies, which in the technologically developed countries are significantly more advanced in war than the publicly available technologies, the reality itself may become a victim of war. It is therefore understandable why the public relations are getting priority and are more important than many other activities of the military organization. It is particularly evident in tactical and other exercises, demonstration activities, during urgent and other sudden and unexpected events, during the state of emergency, and, in particular, in the war.

Key words: defense, the Army of Serbia, the Army's mission, media, public relations.

Ethical Aspect of Doing the Military Service in Civil Institutions

Lieutenant Colonel *Srećko* Kuzmanović, M. A.

The right of a conscientious objector is based upon fundamental human rights and derives from the freedom of thought and belief. The conscientious objection is a refusal to take part in those actions that the conscience of the objector does not approve.

When the conscientious objection refers to the military service, it means a refusal to do one's military service under arms out of religious, political, philosophical, ethical or any other reasons. In Europe, it is considered that the conscientious objection officially started with the event when in 1672 Quakers rallied in the town squares and openly said to King George in public that they did not want to take part in his wars. On January 26, 1967, the Parliamentary Assembly of the Council of Europe adopted the Resolution 377, which said that this right had to be granted to any person who do not want to do his/her military service for the reasons of conscience or deep belief. The United Nations Human Rights Commission recognized for the first time the right of conscientious objection on March 10, 1987, and in this connection, appealed to all its member states to apply it in practice. The respective approaches of states are different toward the above mentioned matter, from those that have had extremely precisely regulated legal and sub-legal instruments, to those who have regulated this matter partially or not at all. By issuing the Decree on Doing the Military Service in Civilian Institutions (applicable as of November 4, 2003), all requirements were fulfilled to enforce the right of "conscientious objection" in our country. The European Bureau of Conscientious Objection (EBCO) was established in 1979 to coordinate and support the European organizations supporting the right of conscientious objection in doing the military service. In this connection, in July and August 2008, a survey was conducted on conscientious objectors on the territory of Belgrade, aimed to establish true reasons of conscientious objectors to apply for doing their military service in civil institutions. Most conscientious objectors gave the reasons that may be qualified as successful attempts of deceiving the draft commission.

Key words: conscientious objection, military service, civilian service, doing the military service in civilian institutions, interview, non-government organizations, ethical aspect.

Research of the Classifying Matter in the Area of Security

Dane Subošić, Ph. D.

A shortfall of much theoretical knowledge is its being unsystematic. The said deficiency can be removed by classifying such knowledge, and a prerequisite for that is to project, organize, and implement the classifying matter. However, for the research of the classifying matter in the area of security to be projected, organized, and implemented, it is necessary to successfully resolve many problems, primarily of methodological nature. In this connection, the paper suggests ways of resolving these and similar problems.

Key words: classifying, classifications, typology, criteria, members, requirements, validity, security.

Les éléments de la nouvelle structure de sécurité en Europe – canaliser les Balkans occidentaux

Prof Dr. *Alexander Fatic*, conseiller scientifique

La différence entre les "durs" (militaire) de sécurité et de "soft" de sécurité, qui est plusieurs fois nommée comme la priorité de l'Union européenne, principalement parce qu'elle porte sur le terrorisme et le crime organisé - la position de politique extérieure des Balkans occidentaux, fait essentiel pour la sécurité européenne.

À cet égard, l'auteur parle de la transparence dans laquelle le territoire de l'ex-Yougoslavie a été un procès pour un certain nombre de sprites nouvelles menaces pour la sécurité qui se sont répandues dans la région au cours de la dernière décennie, y compris l'augmentation du militantisme ethnique. Dans la partie serbe du Sandjak est par exemple de militantisme dans le processus de connexion avec les motifs classiques de terrorisme, qui s'est encore détériorée ces derniers temps, des divisions au sein de la communauté musulmane qui, fondée en doute, a encouragé de l'extérieur. En outre, les questions non résolues de la "soft" de sécurité dans le sud de la Serbie (municipalités de Presevo, Bujanovac et Medvedja, où les Albanais de souche soit-disant Armée de libération du Presevo, Bujanovac et Medvedja a été, jusqu'à récemment active) et le contrôle de la criminalité au Kosovo – la mise en place des défis pour définir une nouvelle politique de sécurité de l'UE à l'égard de cette région.

Le rôle important de la stricte application de protocoles de sécurité, qui sont liées aux actes de terrorisme et les activités criminelles organisées dans toute l'Europe et la politique de l'UE, comme condition au cours des négociations sur les mesures concrètes à se joindre à l'ouest des Balkans. Une telle politique serait plus centrée sur l'amélioration de la sécurité intérieure, mais la norme de la politique de conditionnement. Cette attitude est expliquée dans une brève analyse des résultats exclusivement politique de conditionnement, où la situation actuelle dans la plupart des pays de l'ex-Yougoslavie de telle sorte que cela ressemble à une partie à l'État. En outre les protocoles de sécurité dans la région sont insuffisamment concernées par les problèmes de terrorisme et la criminalité organisée, même si les menaces des priorités déclarées de la sécurité de l'UE le demandent.

Mots clés: Balkans occidentaux, l'Union européenne, la sécurité, le terrorisme, la criminalité organisée.

Droit d'extrémisme dans les Balkans après la guerre froide et une population jeune

M. A. *Marija Djoric*

Péninsule des Balkans, mieux connu sous le nom de "poudrière" après la fin de la guerre froide, reste le théâtre de tensions, elle obtient une nouvelle dimension en conformité avec le processus de mondialisation. À cet égard, est l'apparition de groupes d'extrême droite

qui représentent une réponse à la "nouvelle" l'ordre mondial. Expansion de néonacisme et néofasisme inspirée par le crépuscule gauche, qui est comme une idéologie communiste acquise crash, même si dans le passé, avait un monopole sur les systèmes politiques du bloc de l'Est. Alors que l'Union européenne et l'extrémisme droit préjudicié par immigration arrivée sur le territoire des Balkans, les conflits nationalistes et séparatistes sont des saleté extrême droite, qui a abouti à la fin de la guerre civile. La population dans les mouvements d'extrême droite est composée des jeunes, ce qui indique un problème dans la socialisation de la jeunesse.

Mots clés: droit, la guerre froide, les Balkans, l'extrémisme, la jeunesse.

Application d'une réglementation administrative et juridique au cours des actions antiterroristes (conformément à la législation de la Fédération de Russie)

Prof Dr. *Jurij V. Golik*
Oksana V. Nardina

L'article est soumis à une analyse critique de la législation, la Fédération de Russie qui s'appliquent à des situations d'urgence créées par des attaques terroristes ou d'autres formes d'extrémisme, ce qui peut menacer la sécurité des citoyens, ainsi que la sécurité de l'État et son ordre.

Mots clés: la réglementation administrative et juridique, d'urgence, la lutte contre les effets, la Fédération de Russie.

Ordinaire de travail: Évaluation de la vision de Donald Ramsfeld - la transformation et ses perspectives à l'avenir

Mark G. Celusta, Colonel

Bien que Donald Ramsfeld n'a pas inventé la transformation, il lui donne une priorité et elle est toujours mise en œuvre. Sur la base des résultats de projet de recherche, dans le travail sont considérées Tureni transformation historique de l'équilibre et donne de la description de ce qui est communément appelé – "Vision de Ramsfeld de la transformation."

Ceci est une traduction du texte original qui a été publié en Juin 2008 Occasional Paper Series No. 18, le Centre européen d'études de sécurité George K. Marshal.

Mots clés: transformation, la guerre, le processus, la stratégie de défense.

Réforme de l'enseignement militaire dans la République de Serbie - Opportunités, défis et orientations de développement

Dr. *Zoran Jeftic*
Dr. *Mladen Vuruna*, le général de brigade

Développement de l'enseignement militaire en Serbie a commencé en 1850. par l'organisation de l'école d'artillerie. Depuis lors, le système de l'enseignement militaire a traversé des périodes qui ont marqué l'évolution de l'état, mais souvent des changements historiques dans cette région.

Aujourd'hui, le système de formation militaire a le nouveau défi: l'harmonisation de l'enseignement militaire avec le système de l'éducation dans la République de Serbie. Avant l'entrée dans ces processus, il est nécessaire de reconnaître la situation et les besoins de réforme de la forteresse. Après cela, ils sont en mesure de faire l'analyse et de la base d'une réforme complète et globale de l'enseignement militaire.

Directions du développement de l'enseignement militaire dans la République de Serbie sont les suivants: l'accréditation de l'Académie militaire et l'Académie militaire de médecine, le développement de programmes d'études et de stages de formation en fonction des besoins de l'armée de Serbie normes adoptées, la séparation de l'éducation et de formation, des cours avec les facultés des universités de la République de Serbie et de la réforme de l'armée des écoles secondaires.

L'objectif est que l'Académie militaire de la prochaine décennie doit devenir une prestigieuse institution de l'éducation dans la région, aligné sur le système d'éducation de la République de Serbie, qui aura pour mission d'éduquer le personnel pour les besoins du système de défense et de sécurité de la République de Serbie, selon l'étude de programmes de haute qualité qui sont reconnues au sein du réseau de l'enseignement supérieur européen et de l'institutions étranger correspondantes.

Mots clés: réforme de l'enseignement militaire, de formation, cours, école militaire, la formation professionnelle, Ecole militaire, l'Académie militaire, Académie de médecine, l'Armée de Serbie, de l'Université de Belgrade, la déclaration de Bologne, l'accréditation, de la République de Serbie.

Relations publiques dans la réalisation des missions de l'armée

Dr. *Slavoljub* Randjelovic, Colonel

Les médias sont l'un des mécanismes que les individus et la société dans son ensemble utilisent afin de permettre à mieux comprendre la nature et le monde, ainsi que de sa propre place dans ce monde. Les tests ont montré que la télévision est dans la plupart des sources importantes d'information sur la défense et l'armée pour les citoyens de la Serbie. Il existe plusieurs bulletins d'information des émissions quotidiennes de notre réalité. Media technologie permettra la vente de la propagande des événements fictifs dans laquelle les individus et les groupes sociaux tentent de réagir fermement, car ils sont intenses et réels. Utilisation de la technologie militaire, qui, dans les pays développés technologiquement beaucoup plus avancé dans la guerre de la disposition du public des technologies, et la réalité peut être victime de la guerre. Il est donc compréhensible que la PR est important et la priorité de beaucoup d'autres organisations militaires. Cela est particulièrement exprimée dans la tactique ou d'autres exercices, une démonstration de professions, une occasion spéciale et d'autres événement soudain et inattendu, au cours d'un état d'urgence et, surtout, pendant la guerre.

Mots clés: défense, armée, les missions militaires, les médias, PR.

Aspect éthique du service militaire dans la fonction publique

M. *Srecko* Kuzmanovic, le lieutenant-colonel

Droit démontrant conscience fondée sur les droits de l'homme, est pris de la liberté d'opinion et de croyance. Plainte représente la conscience rejeter la participation à ces activités que d'objecteur de conscience ne doit pas approuver. Lorsque l'ob-

jection de conscience liée au service militaire, puis de l'autre implique le rejet du service militaire avec les armes de la religieuse, politique, philosophique, morale ou toute autre raison. En Europe, le début officiel de la plainte de conscience prend le cas où en 1672, Quaker sortie sur le marché et le public a dit à George qu'ils ne veulent pas participer à ses guerres. Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe, 26 Janvier 1967, a adopté la résolution 377, qui a déclaré que ce droit doit permettre à toutes les personnes qui ne souhaitent pas servir du service militaire pour des raisons de conscience ou de convictions profondes .. La Commission des droits de l'homme des Nations Unies, a été officiellement reconnu le droit à l'objection de conscience dixième de Mars 1987, à cet égard, lancé un appel à tous ses membres à appliquer dans la pratique. Approche différente à l'état nommé comme sujet, en commençant par ceux qui ont une précision juridique réglementée et les lois, à ceux qui sont partiellement ou pas adaptées à tous les concernés. L'adoption de la loi concernant la conduite des obligations militaires, qui se réfère à l'armée dans le service civil (applicable à partir du 4 Novembre 2003), ils montrent toutes les conditions pour la mise en œuvre du droit à la réclamation de conscience dans notre pays. Bureau européen pour la plainte de conscience (EBCO) a été fondée en 1979, à coordonner et à fournir un soutien aux organisations européennes qui militent pour le droit à l'objection de conscience militaires. À cet égard, sur le territoire de Belgrade a procédé à une entrevue avec un objecteur de conscience (Juillet et Août 2008), dont la tâche était de déterminer les raisons pour répondre démontrant conscience pour les militaires dans la fonction publique. La plupart des démontrant conscience cité les raisons qui peuvent être gérés comme une tentative de tromper la Commission pour le recrutement.

Mots clés: objection de conscience, de service militaire, service civil, militaire au service civil, entrevue, les organisations non gouvernementales, l'aspect éthique.

Recherche de contenu dans le domaine de la sécurité

Dr. *Dane Subotic*

Le manque de connaissances théoriques de leur non systématisation. Mentionné, le manque d'application de ces connaissances est une pré-conception, l'organisation et la réalisation de la recherche du contenu en question. Toutefois, afin de faire recherche de contenu dans le domaine de la sécurité projetée, organisée et mise en œuvre, il est nécessaire de régler de nombreux problèmes, essentiellement méthodologique. À cet égard, on recommande des moyens de résoudre ces mêmes problèmes.

Mots clés: alignement, la classification, typologisation, les critères, les membres, les exigences, la validité, la sécurité.

Die Elemente der neuen Sicherheitsstruktur Europas – die Ausrichtung des Westbalkans

Prof. Dr. Aleksandar Fatić, wissenschaftlicher Berater

Der Unterschied zwischen der „harten“ (militärischen) Sicherheit und der „weichen“ Sicherheit, die mehrmals zur Priorität der Europäischen Union erklärt wurde, vor allem, weil sie sich auf den Terrorismus und die organisierte Kriminalität bezieht, macht die gegenwärtige aussenpolitische Positionierung des Westbalkans entscheidend für die europäische Sicherheit.

In diesem Zusammenhang spricht der Autor transparent darüber, wie das Territorium Ex-Juoslaviens als Probeplatz benutzt wurde für zahlreiche neue Sicherheitsbedrohungen, die sich aus dieser Region im Laufe des vergangenen Jahrzehnt ausgeweitet haben, einschliesslich die erhöhte ethnische Militanz. In dem serbischen Teil von Sandžak ist eine solche Militanz im Prozess der Fusion mit den klassischen terroristischen Motiven, was sich durch die Spaltungen in der muslimischen Gemeinschaft in jüngster Zeit zusätzlich verschlimmert hat. Es besteht ein begründeter Verdacht, dass diese Spaltungen von aussen angespornt werden. Darüber hinaus, werfen die ungelösten Fragen der „weichen“ Sicherheit im Süden Serbiens (Gemeinden Preševo, Bujanovac und Medveđa, wo die selbsternannte „Befreiungsarmee von Preševo, Bujanovac und Medveđa“ bis vor kurzer Zeit aktiv war) und die Kontrolle der Kriminalität im Kosovo – neue Herausforderungen für die Definierung der neuen Sicherheitspolitik der EU zu dieser Region auf.

Eine wichtige Rolle spielen die strenge Anwendung der Sicherheitsabkommen bezüglich der europaweiten terroristischen Aktivität und der organisierten Kriminalität und die EU-Politik, als Bedingung bei den Verhandlungen über die konkreten Schritte für die Integration des Westbalkans. Solche Politik würde sich mehr auf die Entwicklung innerer Sicherheit, als auf das geläufige politische Einschränken konzentrieren. Diese Einstellung wurde durch eine kurze Analyse einer ausschliesslichen politischen Einschränkung begründet, wo die aktuelle Situation in den meisten Staaten im Raum Ex-Jugoslaviens derartig ist, dass sie auf einen Parteistaat stark erinnert. Die internen Sicherheitsabkommen in der Region befassen sich unzureichend mit den Problemen des Terrorismus und der organisierten Kriminalität, obwohl gerade diese Bedrohungen zu primären Fragen der EU-Sicherheit erklärt wurden.

Stichwörter: Westbalkan, Europäische Union, Sicherheit, Terrorismus, organisierte Kriminalität.

Der Rechsextremismus auf dem Balkan nach dem Kalten Krieg und die junge Bevölkerung

M. A. Marija Đorić

Die Balkanhalbinsel, bekannter als „Pulverfass“, bleibt nach dem Ende des „Kalten Krieges“ ein Gebiet der Spannungen, die im Einklang mit der Globalisierung neue Dimensionen bekommen. In diesem Zusammenhang wurde die Erscheinung der rechten

extremistischen Gruppen behandelt, die eine Antwort auf die „neue“ Weltordnung darstellen. Die Expansion des Neonazismus und Neofaschismus wurde durch den Untergang der Linken inspiriert, die als kommunistische Ideologie gescheitert ist, obwohl sie in Vergangenheit das Monopol in den politischen Systemen des Ostblocks hatte. Während in der Europäischen Union der Rechtsextremismus von der Immigration präjudiziert wurde, waren die nationalistischen und separatistischen Konflikte ein fruchtbarer Boden für die extreme Rechte, die am Ende mit dem Bürgerkrieg resultierten. Die dominante Bevölkerung in den extrem rechten Bewegungen sind junge Leute, was auf ein Problem bei der Sozialisierung der Jugend hinweist.

Stichwörter: Rechte, Kalter Krieg, Balkan, Extremismus, junge Leute.

Die Anwendung der administrativ-rechtlichen Sonderregulativen bei antiterroristischen Tätigkeiten (im Einklang mit der Gesetzgebung der Russischen Föderation)

Prof. Dr. *Jurij V. Golik*
Mag. *Oksana V. Nardina*

Im Text wird eine kritische Analyse der gesetzlichen Regulativen der Russischen Föderation gegeben, die im Ausnahmezustand angewendet werden, wenn er durch einen terroristischen Angriff oder andere Formen des Extremismus entanden ist und die Sicherheit der Bürger, des Staates und der staatlichen Ordnung gefährden kann.

Stichwörter: administrativ-rechtliche Regulativen, Ausnahmezustand, antiterroristische Tätigkeiten, Russische Föderation.

Gewöhnliche Arbeit: Die Einschätzung der Vision von Donald Ramsfeld über die Transformation und ihre Aussichten in der Zukunft

Mark G. Celusta, Oberst

Obwohl Donald Ramsfeld die Transformation nicht erfunden hat, war sie für ihn eine besondere Priorität und das hat er konsequent durchgeführt. Anhand der Ergebnisse des (umfangreichen) Forschungsprojektes wurden in der Arbeit die geschichtlichen Wurzeln der Transformation erörtert und eine ausgewogene Beschreibung dessen, was üblicherweise als „Ramsfelds Vision der Transformation“ bezeichnet wird, gegeben.

Das ist eine Übersetzung des ursprünglichen Textes, der im Juni 2008. in Occasional Paper Series No 18, im Europäischen Zentrum für Sicherheitsstudien „George C. Marshall“ veröffentlicht wurde.

Stichwörter: Transformation, Kriegsführung, Prozess, Verteidigungsstrategie.

Die Reform der militärischen Ausbildung in der Republik Serbien – Möglichkeiten, Herausforderungen und Entwicklungsrichtungen

Dr. Zoran Jeftić
Dr. Mladen Vuruna, Brigadengeneral

Die Entwicklung der militärischen Ausbildung in Serbien hat in Jahre 1850 mit der Gründung der Artillerieschule begonnen. Seitdem ist das System der militärischen Ausbildung durch die Zeiträume gegangen, die durch die Entwicklung des Staates, aber auch oft durch turbulente geschichtliche Veränderungen in diesem Gebiet geprägt wurden.

Heute steht das System der militärischen Ausbildung vor neuer Herausforderung: aufgrund der Anpassung der militärischen Ausbildung an das Ausbildungssystem der Republik Serbien. Bevor wir in diese Prozesse traten, war es notwendig, den gegebenen Zustand zu erkennen und die Forderungen der Reform festzustellen. Anschliessend hat man die Analyse der Möglichkeiten und der Basis für eine völlige und allumfassende Reform der militärischen Ausbildung vorgenommen.

Die Entwicklungsrichtungen der militärischen Ausbildung in Republik Serbien sind: Akkreditierung der Militärakademie und Militärmedizinischer Akademie, die Entwicklung der Studienprogramme und Lehrgänge für die Fortbildung gemäss den Anforderungen der Streitkräfte Serbiens und den allgemein anerkannten Standards, die Trennung von Ausbildung und Training, gemeinsame Studienprogramme mit den Fakultäten und Universitäten in der Republik Serbien und die Reform des Militärgymnasiums.

Das Ziel ist, das die Militärakademie im kommenden Jahrzehnt zu einer militärischen Ausbildungseinrichtung von hohem Prestige in der Region wird, die dem Ausbildungssystem der Republik Serbien angepasst wurde und in der das Personal für den Bedarf des Verteidigungssystems und Sicherheit der Republik Serbien ausgebildet wird. Die Ausbildung wird nach guten Studienprogrammen durchgeführt, die im Netz der europäischen Hochausbildung und seitens der ausländischen militärischen Ausbildungseinrichtungen anerkannt sind.

Stichwörter: Reform, militärische Ausbildung, Training, Studienprogramme, Lehrgänge, Militärgymnasium, Mittlere militärische Fachschule, Militärakademie, Militärmedizinische Akademie, Streitkräfte Serbiens, Universität in Belgrad, Bologna-Erklärung, Akkreditierung, Republik Serbien.

Öffentlichkeitsarbeit bei der Durchführung der Einsätze der Streitkräfte

Dr. Slavoljub Ranđelović, Oberst

Die Medien sind ein Mechanismus, das den Individuen in der Gesellschaft ermöglicht, die Natur und die Welt, sowie auch den eigenen Platz in dieser Welt zu begreifen. Die Forschungen haben gezeigt, dass das Fernsehen und die Presse die bedeutendsten Informationsquellen über die Verteidigung und die Streitkräfte für die Bürger darstellen. Mit einer Vielzahl von Informationen zeigen die Medien tagtäglich un-

sere Realität. Die Technologien der Medien ermöglichen, dass die fiktiven Propagandae-reignisse präsentiert werden, auf die Einzelpersonen und gesellschaftliche Gruppen stark reagieren, denn sie sind intensiv und realistisch. Durch die Anwendung militärischer Technologien, die in technologisch entwickelten Ländern im Krieg erheblich fortgeschrittener sind als die öffentlich zugänglichen Technologien, kann die Realität selbst zu einem Opfer des Krieges werden. Deshalb ist es verständlich, dass die Öffentlichkeitsarbeit an Priorität gewinnt und bedeutender als viele andere Aktivitäten der militärischen Organisation ist. Das kommt besonders zum Vorschein bei den taktischen und anderen Übungen, bei den ausserordentlichen und anderen überraschenden und unerwarteten Ereignissen, im Ausnahmezustand und insbesondere des Krieg.

Stichwörter: Verteidigung, Streitkräfte, Einsätze der Streitkräfte, Medien, Öffentlichkeitsarbeit.

Der ethische Aspekt des Zivildienstes

Mag. Srećko Kuzmanović, OTL

Das Recht der Verweigerer aus gewissensgründen gründet sich auf den Grundrechten der Menschen und wird aus der Meinungs- und Glaubensfreiheit abgeleitet. Das Berufen auf das Gewissen stellt eine Ablehnung der Teilnahme dar in den Handlungen die der Verweigerer nicht befürwortet. Wenn sich die Verweigerung aus gewissensgründen auf den Wehrdienst bezieht, versteht man darunter die Verweigerung des Grundwehrdienstes mit Waffen aus religiösen, politischen, philosophischen, moralischen oder beliebig anderen Gründen. In Europa nimmt man für den offiziellen Anfang der Berufung auf das Gewissen den Fall, wenn 1672 die Quäker auf die Marktplätze hinausgingen und dem König George in aller Öffentlichkeit gesagt haben, dass sie an seinen Kriegen nicht mehr teilnehmen wollen. Die Parlamentarversammlung des Europarates hat am 26. Januar 1967 die Resolution 377 verabschiedet, in der angeführt ist, dass dieses Recht sämtlichen Personen zustehen muss, die die Wehrpflicht ablehnen aus gewissensgründen oder aus tiefer Überzeugung. Die Kommission für Menschenrechte der Vereinten Nationen hat am zehnten März 1987 zum ersten mal öffentlich das Recht der Berufung auf das Gewissen anerkannt und alle Mitgliedstaaten aufgerufen dieses Recht in der Praxis anzuwenden. Die Staaten haben verschiedene Zugänge zu dieser Thematik, angefangen von denen, die eine ausserordentlich präzise geordnete rechtliche Regulative haben, bis zu denen, die sie nur teilweise oder überhaupt nicht geordnet haben. Mit der Verabschiedung der Verordnung über die Wehrpflicht, die sich auf den Zivildienst bezieht (Sie wird seit 4. November 2003 angewendet.), sind alle Bedingungen für die Anwendung des Rechtes der „Berufung auf das Gewissen“ in unserem Lande erfüllt.

Europäisches Büro für die Verweigerung aus Gewissensgründen (EBCO) wurde im Jahre 1979 gegründet zur Koordinierung und Unterstützung für die europäischen Organisationen, die sich für das Kriegsdienstverweigerungsrecht aus Gewissensgründen einsetzen. In Belgrad wurde ein Interview mit den Kriegsdienstverweigerern (im Juli und August 2008) durchgeführt, dessen Aufgabe es war, die wahren Gründe festzustellen, weshalb sich die Kriegsdienstverweigerer für den Zivildienst melden. Die meisten Verweigerer nannten Gründe, die man als geglückten Versuch der Täuschung der Rekrutierungskommission bezeichnen kann.

Stichwörter: Kriegsdienstverweigerung aus Gewissensgründen, Grundwehrdienst, Zivildienst, Interview, Nichtregierungsorganisationen, ethische Aspekte.

Die Forschung der klassifizierenden Inhalte im Bereich der Sicherheit

Dr. *Dane* Subošić

Den Mangel vieler theoretischer Kenntnisse stellt ihre unsystematische Gestalt dar. Der erwähnte Mangel kann beseitigt werden, mit der Klassifizierung solcher Kenntnisse, was die Projektierung, Organisation und Realisierung des klassifizierenden Inhaltes voraussetzt. Um die Forschung des klassifizierenden Inhaltes im Bereich der Sicherheit zu projizieren, zu organisieren und zu realisieren, bedarf es einer erfolgreichen Lösung zahlreicher Probleme, vor allem methodologischer Natur. In diesem Zusammenhang werden die Lösungsweisen dieser und ähnlicher Probleme empfohlen.

Stichwörter: Klassifizierung, Typologisierung, Kriterien, Mitglieder, Forderungen, Tauglichkeit, Sicherheit.

Элементы новой модели безопасности в Европе – пути Западных Балкан

Проф. д-р. Александар Фатич

Разница между „жесткой“ (военной) и „мягкой“ безопасностью, которую Европейский союз неоднократно провозглашал приоритетной, так как именно она занимается вопросами, в первую очередь, терроризма и организованной преступности, определяет нынешнее внешнеполитическое позиционирование Западных Балкан как решающий фактор безопасности в Европе.

Автор явно говорит о способе распространения в прошедшем десятилетии многочисленных новых угроз безопасности с территории бывшей Югославии, послужившей пробным полигоном, включая усиление этнической воинственности. В сербской части Санджака происходит процесс слияния воинственности с классическими террористическими настроениями, в последнее время усиленными разделением внутри самого мусульманского сообщества, поощряемым, не без обоснованного сомнения, извне. Помимо этого и нерешенные вопросы «мягкой» безопасности на юге Сербии (общины Прешево, Буяновца и Медведжа, где до недавнего времени этническая албанская самопровозглашенная „Освободительная армия Прешево, Буяновца и Медведже“ отличалась повышенной активностью), и контроль криминала в Косово представляют камень преткновения для определения новой системы европейской безопасности в этом регионе.

Важную роль играет строгое применение протоколов безопасности, имеющих отношение к террористической деятельности и деятельности организованной преступности во всей Европе, и политика ЕС, как условие в переговорах о конкретных шагах, необходимых для присоединения Западных Балкан к Евросоюзу. Подобная политика больше бы способствовала совершенствованию внутренней безопасности, чем стандартной политической обусловленности (давление). Эта позиция обоснована в коротком анализе результатов исключительно политического давления на страны бывшей Югославии, в большинстве которых актуальная ситуация весьма напоминает партийное государство. Внутренние протоколы безопасности в регионе в недостаточной мере занимаются проблемами терроризма и организованной преступности, хотя именно эти угрозы провозглашены первичными вопросами обеспечения безопасности ЕС.

Ключевые слова: Западные Балканы, Европейский союз, безопасность, терроризм, организованный криминал.

Правый экстремизм на Балканах после Холодной войны и молодая популяция

М. А. Мария Джёрич

Балканский полуостров, более известный под названием „бочка с порохом“, после окончания Холодной войны остался поприщем напряженности, в результате процесса глобализации принимающей новые формы. В ра-

боте рассматривается появление правых экстремистских групп, представляющих собой ответ на „новый“ мировой порядок. Экспансия неонацизма и неофашизма вызвана сумерками идеологии левых, которая, как коммунистическая идеология, пережила крах, несмотря на то, что в прошлом монополизировала политические системы Восточного блока. Если в Европейском союзе рост правого экстремизма вызван потоком иммигрантов, территория Балкан для правых экстремистов – родной очаг для националистических и сепаратистских столкновений, разразившихся, в конце концов, гражданской войной. Доминантной составляющей в популяции, охваченной экстремистским правым движением, является молодежь, что указывает на проблему в социализации молодых людей.

Ключевые слова: правые, Холодная война, Балканы, экстремизм, молодежь.

Контртеррористическая операция в системе чрезвычайных административно-правовых режимов (по законодательству Российской Федерации)

Проф. д-р. *Юрий В. Голик*
Кандидат наук *Оксана В. Нардина*

В работе дан критический анализ законодательных актов Российской Федерации, применяемых в чрезвычайных ситуациях, которые возникают в результате террористических актов или проявлении прочих форм экстремизма, подвергающих угрозе безопасность граждан, самого государства и его строя.

Ключевые слова: административно-правовые законодательные акты, чрезвычайный режим, контртеррористическая операция, Российская Федерация.

Обычная работа: Анализ видения трансформации Дональдом Рамсфельдом и ее перспективы

Марк Г. Целуста, полковник

Для Дональда Рамсфельда, выступившего с идеей трансформации, она была особым приоритетом, эту идею он последовательно воплощал в жизнь. Предложенный анализ результатов (объемного) рабочего проекта рассматривает исторические корни трансформации и дает сбалансированное описание того, что обычно называется – „Видение трансформации Рамсфельдом“.

Перевод первоисточника, опубликованного в июне 2008 года в Occasional Paper Series No 18, в Европейском центре безопасности Цорц К. Маршал.

Ключевые слова: трансформация, война, процесс, стратегия обороны.

Реформа военного образования в Республике Сербия – возможности, задачи и направления развития

Д-р. Зоран Ефтич
Д-р. Младен Вуруна, бригадный генерал

Началом развития военного образования в Сербии можно считать учреждение в 1850 году Артиллерийской школы. Система военного образования прошла периоды, обусловленные становлением и развитием государства, и весьма часто бурными историческими переменами в этом регионе.

Сегодня система военного образования находится перед новой задачей: согласование военного образования с системой образования в Республике Сербия. До начала реформирования системы, в первую очередь, нужно было изучить реальное состояние в системе образования и уточнить какие именно области нуждаются в реформе. Только после этого можно было приступить к анализу возможностей и базы для полной и разносторонней реформы военного образования.

Направления развития военного образования в Республике Сербия: аккредитация Военной и Военно-медицинской академий, развитие образовательных программ и курсов усовершенствования с учетом современных потребностей Вооруженных Сил Сербии и общепринятых стандартов, разделение образования и обучения, интеграция образовательных процессов с факультетами университета Республики Сербия и реформа Военной гимназии.

Цель реформирования военного образования – Военная академия в следующем десятилетии должна стать престижным военно-образовательным центром региона, имеющим систему образования, согласованную с национальной системой Сербии, в которой по высококачественным программам, признанным европейскими центрами высшего образования и иностранными военно-образовательными организациями, будут готовить кадры для системы обороны и обеспечения безопасности Сербии.

Ключевые слова: реформа, военное образование, обучение, образовательные программы, курсы, Военная гимназия, Средняя специальная военная школа, Военная академия, Военно-медицинская академия, Армия Сербии, Университет Белграда, Болонская декларация, аккредитация, Республика Сербия.

Связь с общественностью в ходе реализации армейских миссий

Д-р. Славолуб Ранджелович, полковник

Средства массовой информации – один из механизмов, позволяющих отдельному человеку и обществу в целом увидеть природу и мир, осознать свое место в этом мире. Исследования показали, что телевидение и печать для граждан Сербии являются главнейшими источниками информации об обороне и Вооруженных Силах. Ежедневно СМИ выдают огромным количеством информации с целью отразить нашу реальность. СМИ технологии позволяют размещать и продвигать фиктивные пропагандистские события, вызывающие у отдельных людей и обще-

ственных групп бурную реакцию, так как их интенсивность и реальность не вызывают сомнения. В результате применения военных технологий, намного превосходящих в технологически развитых странах доступные технологии, сама реальность может стать жертвой войны. Поэтому связи с общественностью приобретают приоритетное значение и становятся намного важнее иных форм деятельности военной организации. Особенно ясно это становится во время проведения тактических и иных учений, показательных выступлений, во время чрезвычайных и прочих внезапных событий, в чрезвычайных ситуациях и, особенно, во время войны.

Ключевые слова: оборона, Армия, миссия армии, СМИ, связь с общественностью.

Этический аспект прохождения альтернативной гражданской службы

Кандидат наук *Сречко Кузманович*, подполковник

Право на отказ от военной службы на основании убеждений включено в основные права человека и проистекает из свободы мысли, совести и религии. Право на отказ от военной службы на основании убеждений представляет отказ от участия в действиях, которые противоречат убеждениям человека. Право на отказ от службы в армии подразумевает отказ от прохождения срочной военной службы с оружием в руках по религиозным, политическим, философским, моральным или иным убеждениям. В Европе официально признали право на отказ от военной службы в 1672 году, когда квакеры вышли на площади и высказали королю Джорджу о своем нежелании участвовать в развязываемых им войнах. 26 января 1967 года на заседании Парламента Совета Европы была принята Резолюция № 377, в которой говорится, что должно быть признано право всех людей, не желающие служить в армии на основании убеждений или вероисповедания. Впервые Комиссия по правам человека Объединенных наций официально признала право на отказ от прохождения военной службы на основании убеждений десятого марта 1987 года и призвала страны-члены ООН применять его на практике. Все страны по разному подходят к указанной тематике. В одних – четко до деталей разработаны законные и подзаконные акты, в других -это право узаконено лишь частично или не узаконено вообще. В нашей стране после принятия Постановления о прохождении срочной альтернативной гражданской службы (применяется с 4 ноября 2003 года) созданы условия для соблюдения права на отказ от военной службы на основании убеждений. Европейское бюро по соблюдению права на отказ от военной службы на основании убеждений (ЕБЦО) было основано в 1979 году для координации и поддержки европейских организаций, выступающих за соблюдение этого права. В Белграде было проведено интервью со сторонниками права отказа от военной службы на основании убеждений (в июле и августе 2008 года), задачей которого было выявить реальные причины появления желающих проходить альтернативную гражданскую службу. Большинство респондентов указывали причины, которые можно квалифицировать как получившаяся попытка обмана призывной комиссии.

Ключевые слова: убеждения, военная служба, альтернативная гражданская служба, прохождение альтернативной гражданской службы, интервью, неправительственные организации, этический аспект.

Изучение разнообразной информации в области обеспечения безопасности

Д-р. Дана Субошич

Недостатком множества теоретических знаний является их бессистемность. Этот недостаток можно устранить, расклассифицировав информацию. Предварительное условие для систематизации - проектирование, организация и реализации изучения разнообразной информации. Однако, для того, чтобы можно было проектировать, организовывать и реализовывать изучение, сначала необходимо решить множество проблем, прежде всего, носящих методологический характер. В этой работе предлагаются способы решения указанных и сходных проблем.

Ключевые слова: систематизация, классификация, типологизация, критерии, члены, требования, состоятельность, безопасность.

Позивамо Вас да својим текстовима у часопису „Војно дело“ допринесете расветљавању проблема безбедности у свету и региону, а посебно бројних аспеката безбедности и одбране Републике Србије.

Теоријским приступом тумачењу нових изазова, ризика и претњи, у контексту дубине и темпа глобализацијских промена, треба да се створи шири сазнајни оквир за поимање безбедносних феномена у савременом добу, те специфичних проблема рата, ратне вештине и војне науке.

Процес транзиције нашег друштва, унутар тих глобалних тенденција, оптерећен је бројним историјским и актуелним тешкоћама, па су неопходни аналитички приступ, спремност на учење и отвореност за разумевање проблема безбедности и одбране демократског друштва. Теоријским обликовањем токова реформе сектора безбедности Републике Србије остварује се специфичан утицај на саму реформу и, непосредно, доприноси стабилизацији и европској интеграцији српског друштва.

Рукопис, обима до два ауторска табака, треба да буде одштампан у два примерка, са једним и по проредом, на формату А4. Текст такође, треба доставити на дискети (или компакт-диску) у Word-у, с фонтом Times New Roman (ћирилица), и величином слова 12. Шеме, табеле, графикони и други прилози треба да буду припремљени за штампу у Word-у или Corel-у.

Рукопис треба да садржи резиме, са кључним речима, и списак коришћене литературе. Научна литература (цитат, напомене, библиографија) треба да садржи:

– за књиге: име и презиме аутора, назив дела, назив издавача и место издавања, годину издања и број странице:

– за часописе: назив часописа, број, назив и место издавача, годину излажења и број странице почетка чланка.

Уз рукопис аутор треба да достави следеће податке: име и презиме, научни, односно академски степен и професионално звање; пуни назив организације у којој је запослен; кућну адресу и бројеве телефона (кућни и на радном месту); е-mail адресу на интернету; број жиро (и/или текућег) рачуна са називом банке и општину места становања.

Рукописи се не враћају. Објављена ауторска дела и стручне рецензије хоноришу се према важећим прописима у Војсци Србије.

ДИРЕКЦИЈА ЗА ИЗДАВАЧКУ И БИБЛИОТЕЧКО-ИНФОРМАЦИОНУ ДЕЛАТНОСТ

11000 Београд, Балканска 53 • телефон: 011/3612-506

Прејоручујемо нова издања ВОЈНОИЗДАВАЧКОГ ЗАВОДА

СТРАТЕГИЈСКО ПЛАНИРАЊЕ ОДБРАНЕ

др Мишар Ковач, др Дејан Стојковић

Књига приказује планирање развоја и функционисање система одбране, с тежиштем на стратегијским и доктринарним документима и процесу израде и примене стратегијских планова. Овај процес је приказан кроз четири фазе: стратегијска процена, стратегијско усмерање, израда стратегијских планова и извршење стратегијских планова.

- тврди повез, 17 × 24 cm, 510 стр.
- шифра 111075 • цена: 3.240,00 дин.

ЕФЕКТИВНО КОМУНИЦИРАЊЕ ВОЈСКЕ С ЈАВНОШЋУ

др Славољуб Ранђеловић

Теоријске основе процеса комуникације, значајнија учења, развој средстава, функције и модалитети комуницирања. Обрађена су искуства наше војске и страних армија, као и рад и задаци стручних органа. Дати су и предлози организовања ефективног комуницирања ради унапређења теорије и праксе односа с јавношћу.

- броширано, 17 × 24 cm, 302 стр.
- шифра 111077 • цена: 1.080,00 дин.

ВОДИЧ КРОЗ БУЏЕТ

• **Финансијски план одбране**

др Раде Б. Жугић

Обрађен је буџетски поступак у Републици Србији (финансијска делатност државе; доношење, расподела и контрола буџета; реформа јавних финансија), с посебним акцентом на финансијски план Министарства одбране.

- броширано, 17 × 24 cm, 192 стр.
- шифра 111074 • цена: 864,00 дин.

Катарина Штрбац

ХУМАНИТАРНЕ
ОРГАНИЗАЦИЈЕ
У ЗБРИЊАВАЊУ
ЦИВИЛНОГ
СТАНОВНИШТВА
У ВАНРЕДНИМ
СИТУАЦИЈАМА

ХУМАНИТАРНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ У ЗБРИЊАВАЊУ ЦИВИЛНОГ СТАНОВ- НИШТВА У ВАНРЕДНИМ СИТУАЦИЈАМА

др Катарина Штрбац

Проблематика функционисања хуманитарних организација и унапређење њиховог рада у будућности у погледу збрињавања угроженог и настрадалог цивилног становништва у ванредним ситуацијама, како унутар државног, тако и на међународном нивоу.

- броширано, 17 × 24 cm, 260 стр.
- шифра 111066 • цена: 1.404,00 дин.

Драган Г. Живковић

ГРАНИЦА ИЗАЗОВ ЗА БЕЗБЕДНОСТ

ГРАНИЦА – ИЗАЗОВ ЗА БЕЗБЕДНОСТ

др Драган Живковић

Студија о безбедности граница у савременим условима. Борба против тероризма, илегалне трговине људима, оружјем и наркотицима као претпоставка добро организованог система управљања границама. Усклађивање са стандардима Европске уније и Шенгенског споразума.

- броширано, 17 × 24 cm, 424 стр.
- шифра 111063 • цена: 1.296,00 дин.

Марко Јорданов

СЛУЖБЕ БЕЗБЕДНОСТИ КОЛИКО ЗНАЈЕ СТРАНИХ ЈЕЗИКА ДОПРИНОСИ БОРБИ ПРОТИВ ТЕРОРИЗМА?

СЛУЖБЕ БЕЗБЕДНОСТИ

• **Колико знаје страних језика доприноси борби против тероризма?**

Марко Јорданов

Борба против тероризма из лингвистичког и безбедносног угла. Колико је знање страних језика битан предуслов политичког, превентивног, оперативног и стручног супротстављања тероризму?

- броширано, 17 × 24 cm, 240 стр.
- шифра 111061 • цена: 1.080,00 дин.

Овом наруџбеницом неопозиво наруџујем књиге са шифром/примерака

Телефони за информације:
(011) 3612-506 и војни 23-495

Купац: _____

Улица и број: _____

Место и број поште: _____

Телефон: _____

Потпис наручиоца: _____

Књиге ћу платити (заокружити број):

1) одједном (плаћање унапред)

2) на кредит у _____ месечне рате (највише 6 рата)

по _____ динара (најмањи износ рате је 1.000 дин.)

Уз наруџбеницу послати доказ о уплати.

НАПОМЕНА: за сваку наруџбу књига потребно је уплатити 200,00 дин. за трошкове поштарине.

ДИРЕКЦИЈА ЗА ИЗДАВАЧКУ И БИБЛИОТЕЧКО-ИНФОРМАЦИОНУ ДЕЛАТНОСТ

Рекламације за наручене књиге
примамо у року од 30 дана

Жиро рачун: 840-19540845-28 РЦ МО; пиб 102116082

Арт директор
мр *Небојша* Кујунџић
nebojsa.kujundzic@mod.gov.rs

Језички редактор
Вера Звонарек-Јовановић, професор
vera.zvonarek-jovanovic@mod.gov.rs

Преводиоци:

на енглески језик
Душанка Пивљанин, професор

на француски језик
Милан В. Петковић

на немачки језик
Гордана Богдановић, професор

на руски језик
Оливера Хајдуковић, професор

Тираж 900 примерака

Штампа: ВОЈНА ШТАМПАРИЈА БЕОГРАД, Ресавска 40б

УДК – Центар за војнонаучну документацију, информације и библиотекарство
(ЦВНДИБ)

ВОЈНО ДЕЛО је општевојни научно-теоријски часопис Министарства одбране Републике Србије који излази тромесечно. Служи као отворени форум за презентовање и стимулисање иновативног размишљања о свим аспектима и нивоима безбедности и одбране. Гледишта и ставови аутора изложени у ВОЈНОМ ДЕЛУ не одражавају нужно званичну политику или став Министарства одбране Републике Србије и Владе Републике Србије. Сви текстови у овом издању смеју се репродуковати, у делу или целини, без претходног тражења одобрења. Редакција ВОЈНОГ ДЕЛА задржава право редиговања текстова.

У *ВОЈНОМ ДЕЛУ* број 4, 2008

на страни 95:

– у фусноти, уместо „Аутор је запослен на Правном факултету Универзитета у Београду“ треба да пише „Ауторка је запослена у Министарству одбране Републике Србије“.

на страни 150:

– испод наслова, у списку аутора, уместо „Мр Слободан Мишовић“ треба да пише „Проф. др Слободан Мишовић“.